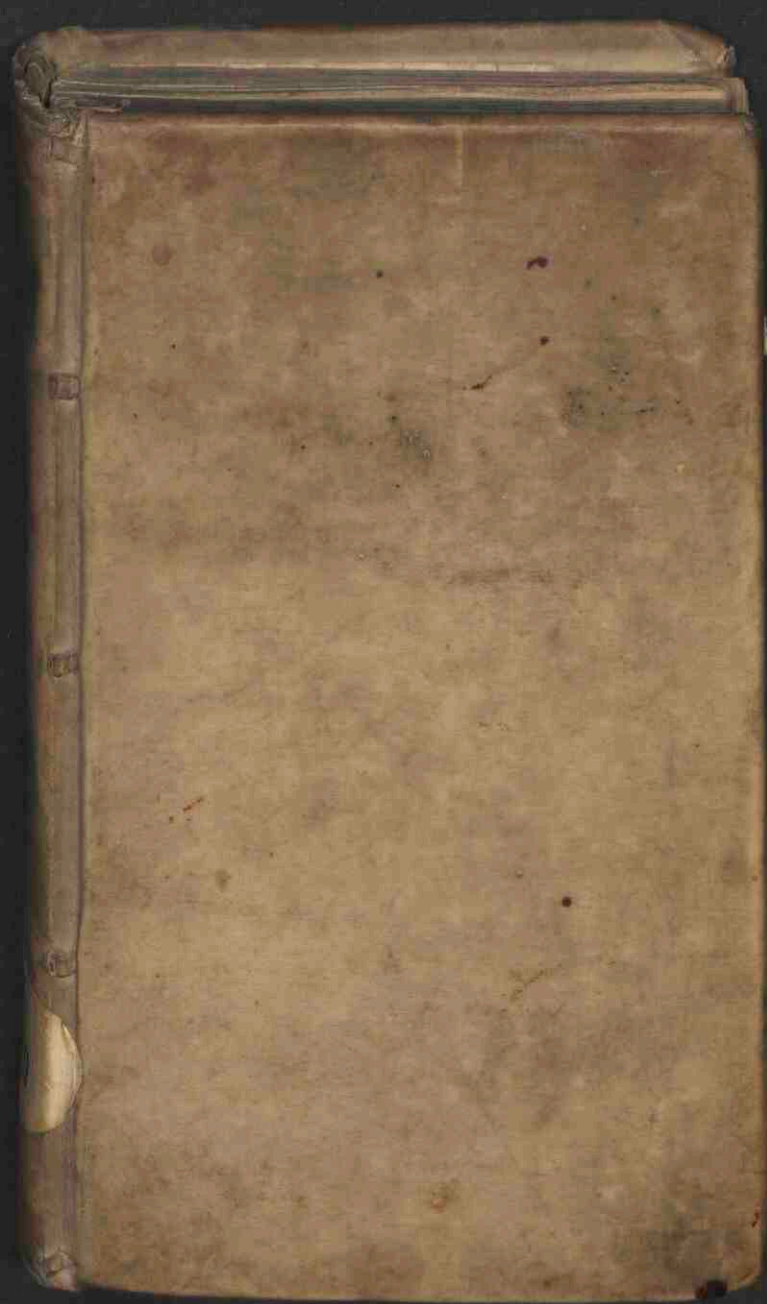

Heel-konstige aanmerkkingsen van Hendrick van Roonhuysse ... betreffende de gebreeken der vrouwen.

<https://hdl.handle.net/1874/348889>

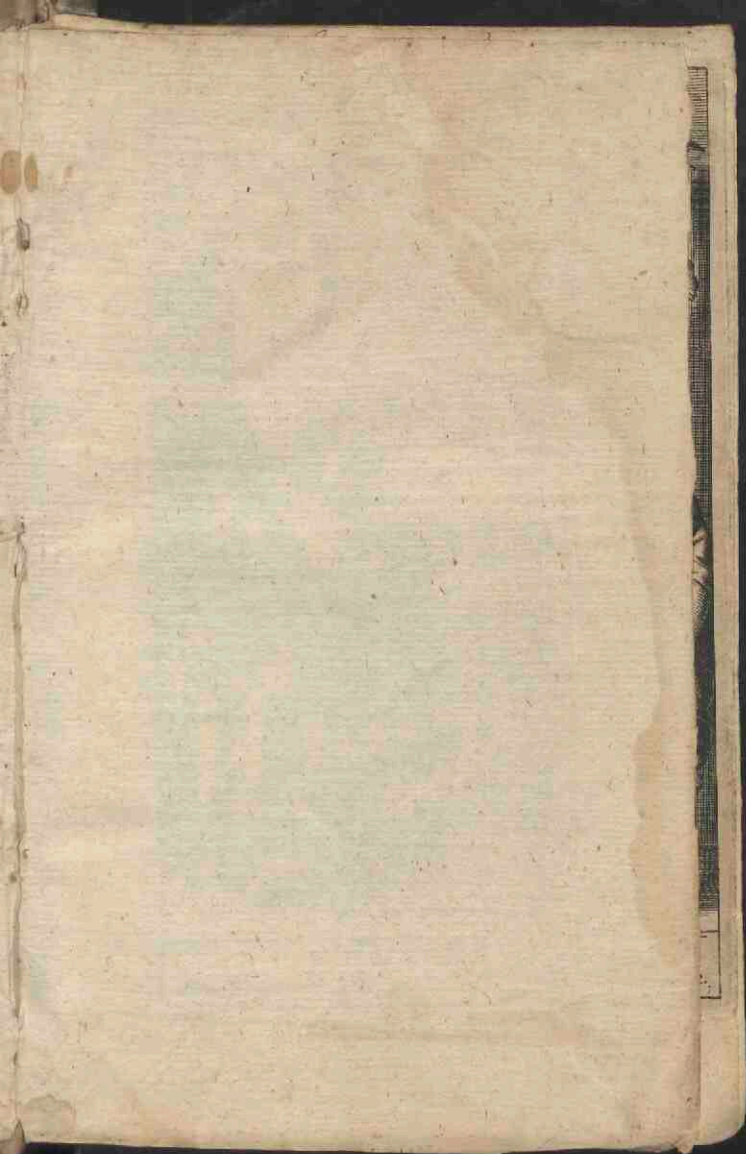
O. oct.

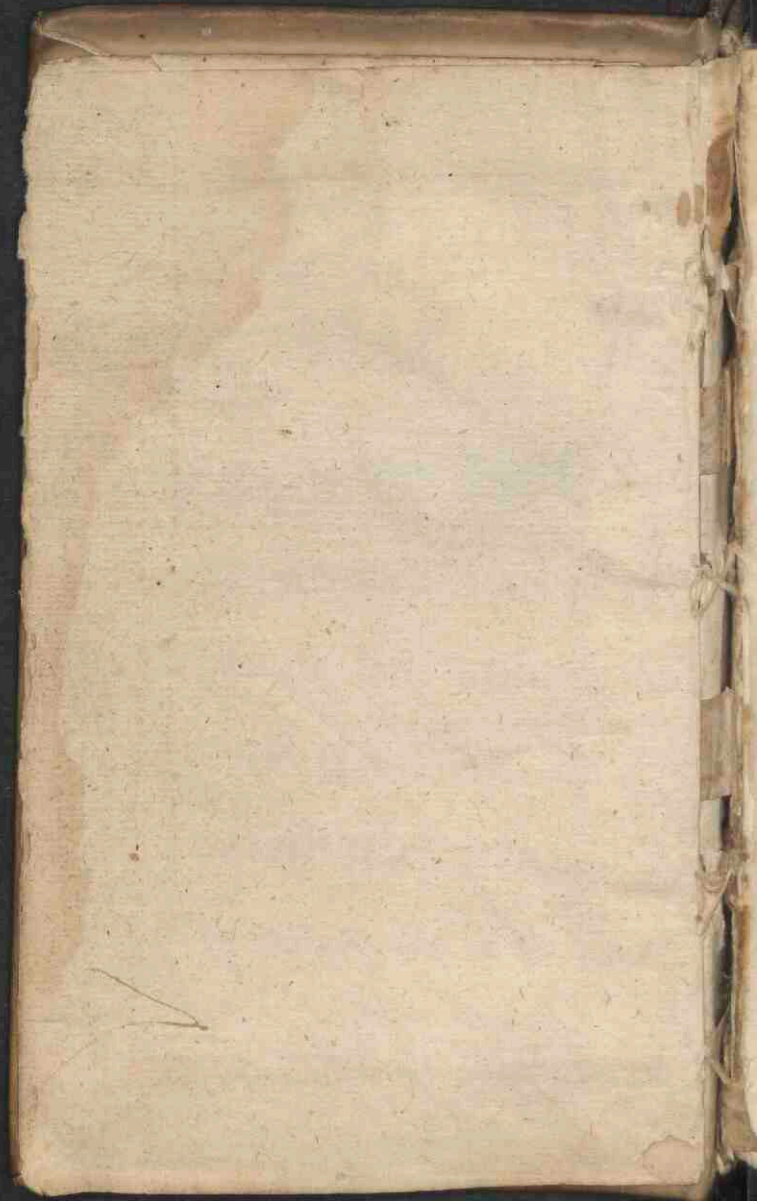
4419

GESCHENK VAN
MEVR. DE WED.
DR. G. P. VAN
TIENHOVEN-
NINCK BLOK.

nijt gelosen extra

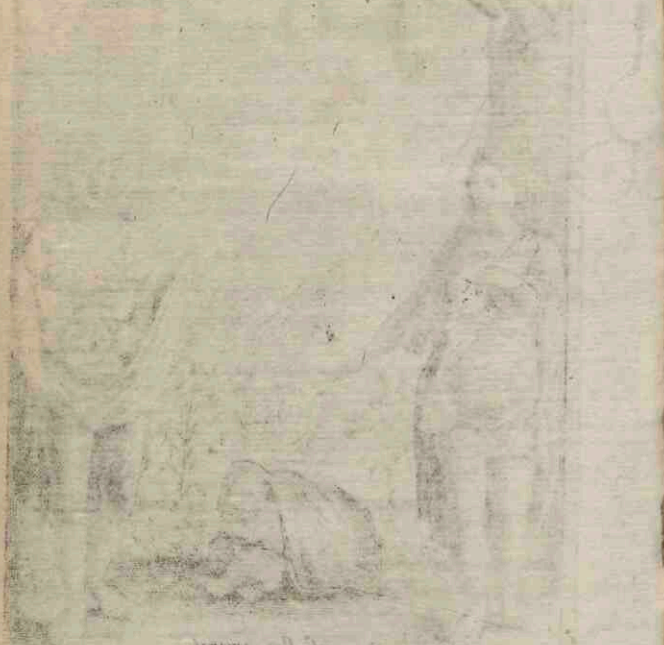

Qui quasi flos emergit.

T'AMSTERDAM,
By de Weduw van Theunis Jacobsz, op 't water Inde Lootsman.

Se Gaykoma

1777
MAY 11
1777

1777

MAY 11 1777

HEEL-KONSTIGE
AANMERKKINGEN

van

HENDRICK VAN ROONHUYSE,

Ordinaris Heel-meester

der Stad

AMSTERDAM.

*Betreffende de Gebreeken der
Vrouwen.*

AMSTERDAM.

By de Weduwe van Theunis Jacobsz. Boeck-
verkoopster op 't Water, in de Loots-
man. ANNO 1663.

HEEL-KONSTIGE
AANMERKINGEN

HANDELS- en ROONHUYSE

Ordinair Heel-meeſter

AMSTERDAM

Verſchuldigd de Edele Heeren

AMSTERDAM

By de Heeren van de Woning van de Boek-
verkoopers van Water, in de Leve-
re

aan de Heeren van de Woning van de Boek-
verkoopers van Water, in de Leve-
re

aan de Heeren van de Woning van de Boek-
verkoopers van Water, in de Leve-
re

A A N D E

Edele Grootachtbaare Heer,

M Y N H E E R

NIKOLAAS TVLP,

Oud Burger-Meester,

En

Raad der Stad

A M S T E R D A M:

Tegenwoordich

Gecommitteerde Raad

Van de

STATEN van HOLLAND,

Werdt dese

HEEL-KONSTIGE

Ende

HISTORISCHE

AANMERKINGEN

(Behelsende de

G E N E E S

E N

HEEL-KONST,

Tot teekken van een dankbaare
Genegentheyt)

Toe-ge-eygent, en Op-geoffert,

Van sijns Ed. Dienstschildige
Onderdaan, en Dienaar

H. van ROONHUYSE.

Aan-

L E E S E R.

Socordis est, acquiescere in veteribus.

GUNSTIGE LESEER,

DE beweegh-redenen die ick gehad hebbe, om dese Regulen den Druck gemeen te maken, zijn verscheyden; de beweechelijckste daar van is dese, dat al't geen ick in de selvige kome aan te mercken, my self niet alleen nut, ende dienstigh tot oefening is, maar oock mijn naasten; ende voor eerst, so sal het my tot groote moeyte, ende andere, gelijk ick hoope tot profijt strecken, en geen reden veroorsaaken, om de anderen te verswijgen. Want alle het geen hier in verhandelt wert, Zijn eenighe bysondere Aanmerckingen; en soo my den tijdt niet en ombreeckt, sullen wy de anderen den Leser mede deelen, niet wisselende ofte by sal mijne moeyte ten besten duyden, als by het selvige niet geen onvergenoevingh en komt te door-sien; ende by aldien hier yets mochte instaan, dat door duystere woorden van yemant in een verkeerden sin verstaan wiert; versoeck ick dat de selve sijn ledige wren bestee, en door sijn Pen my laet toekomen, op dat ick sijne meyning in dese moech verstaan. Want wy beleeven sulcken beklaegelyken eeuw, daermen nauwelijcks yets aanmerckens waardig durft aan den dach brengen, ten zy het eerst en voor al genoeg saam bewaart is, en niet sterke Bolwerken en Trawanten versien, die het geweld van tegenspraak, als achterklap wederstaan. Want die het minste weten, willen veeltijts het meeste te seggen hebben.

V O O R - R E E D E N .

Bemide Leser, van de resterende Aanmerkingen (also my den tijt ontbreekt) valt weynig te seggen: wy sullen alleen letten op het geen hier van geoordeelt wert, waar door ik mach aangeport werden tot meerder lust, en dese heel-konstige Aanmerkingen oordeel ik voor eerst de aldernootsake-lijckste te zijn, daar ontrent de Heel-konst de meeste misla- gen in bezaan werden, zijnde ook van alle de wercken der Genees-konst niet van de minste, maar eenige der selver van de swaarste: gelijk als dan swaare Siekten, swaare remedien vereyschen, alsoo vereyschen oock dese swaare gebreken de meeste naarstigheyt, door de welke men geraackt tot grooter kennisse. Oordeelt dan wyt dese, of wy met de Schriften der oude Heelmeeesters ons te vreedden sul- len houden, ende soo sachtjens voort gaan, ofte op dese als oock andere Aanmerckingen, onse oogen slaan, tot hulp ende troost der Lyders.

Hier in dan, kont ghy bemercken, dat indien daer noch soo veel te seggen valt, op soo weynig Aanmerckingen, wat soude daar niet te schrijven zijn, van soo een voortreffelyke Konst als de Heelkonst is, die op't alderhoogst geacht wert van ongesonde ende gebreckelij- ke: maar gantsch weynig geacht van gesonde en dertele menschen; ja met verfoeyinge ende verachtinge dickwils tegen gesproken wert.

Ende alsoo mijn voornemen is om den Leser niet te lastig te zijn, door een lange Voor-reden, soo sullen wy niet al te lang onse oogen slaan op de ondankbare, want ick wroese dat sy soude mijn voornemen-gantsch hinderlijk zijn, maar liever sien op de betrachtinge van mijn schuldige plicht, ende de selvige toe-eygenen die geene die met ons verder willen, tot meerder opbouwing van de Heel-konst, op dat symocht volmaackter werden. Onsfange dan dese weynige in danck, ende gebruyckese ten besten van u selven, als van een ander, en verwacht met der tijt soo Godt Almachtich my noch langer in dis leven belijft te bewaaren, yets meerder. Vaart wel.

Pro captu le Storis habent sua fata libelli,

Op de
HEEL-KONSTIGE
A A N M E R K K I N G E N

Van den Wel-ervarene en Hand-vaardige

HENRIK van ROONHUISE,

Stads Heel-meester t'AMSTERDAM.

Casta Fave Lucina, tuus jam regnat Apollo.

HOe deerlijk is Helaas! het Menschen leeven;
Hoe eewig-durend word hy omgedreeven
Op baaren van het ongebaart geval!
Noyt sonder lijden is sijn Leeden-stal,
Dat sich van duysend rampen voelt beklemmen,
En 't stroomend Bloed in d'Ader-vaaten stremmen,
So draa een prangend quaad sijn rif belaaft.
Van buyten en van binnen yder draagt
Een lastig pak van meenigvoude siekte.
De Daageraad van 's Menschen leeven krickte
Noch naawlijx, of de sinert krickt' ook met hem.
Wie Menschen noemt, noemt mer die selve stem
Een Pakhuys vol bedroefd' angstvalligheeden.
Van d'Hoofd-scheel af doorgaande na beneeden
Tor aan de Voed-sool toe is hy benarr.
De Borst, de Long, de Buyk, het Hoofd, het Hart
De Handen en de Beenen, die ons schraagen.
Door stillen raad met krankheyd ons belaaen.
Wy sondigen en boeten te gelijk.
Die straffen sijn oorspronklik uyt het rijk
Van Eden, doen Vrouw Eva heeft gesondigt.
Die quaalen sijn dat eerste Paar verkondigt.

Daar kreeg de Slang voor 't listige fenijn
 Van Mensch-verleydinge door kruypen pijn.
 Daar kreeg de Man, ons' eerste Vader Ade,
 Die sijn gemoed onachtsaam liet verraade
 Van Eva, die heylloose sonde-Moër,
 Het sijne, doen sijn Hals het drabbig moer
 Van onheyl swelgde, dat niet was te mijden.
 De Vrow viel mee in neevelachte tijden,
 En erfde straf, toen God haar Schepper wou,
 Dat sy met smert haar Kinders baaren sou.
 De Vrouwen dan, ook maaxel van Gods handen,
 (Geen *Monsters*, als veel schrandere verstanden
 En * Aristotel self de Vrouwen noemt,
 Die maar alleen op 't Manne-schepsel roemt,
 En seyt dat Vrouwen zijn gelubde *Mannen*
 En *Monsters*, en, dit zijn haar eygen Vannen,
Misslagen der natuur en Ongediert.)
 Noch straffer straf, als ons gesonden wierd.
 Wie schrikt niet, die indachrig word haar Baar-tijd ?
 En hoe sy maandelijk noch haar gevaar lijd ?
 En voor en na haar Kinds-verlossing kermt ?
 Wie is so steenig, die sich niet erbermt
 Met Vrouwen, en beklagt die swakke vaaten ?
 Wie sou de Vrowe-sex oyt kunnen haaten ?
 Wie voelt met haar geen reedlijk medely ?
 Wie of haar troost ontseggen sou ? voor my
 Ik durf een Vrow ver boven alles stellen.
 Men kan na eys de Vrowe-lof niet mellen.
 Wat souden Mannen sonder Vrouwen sijn ?
 Een Heemel sonder licht of Sonne-schijn.
 Vond men geen Vrouwen, men vond ook geen Mannen.
 Hy sy verband, die Vrouwen dan durft bannen.
 Wat valt een Man een Vrow, sijn Moeder, bang ?
 Een Vrow ons draagt heel neegen Maanden lang

* *Aristot.* l. 2. c. 4 & l. 4. c. 3.
de Generat. Animal.

In't binnenst Ingewand. Een Vrouw met bloede
 En melk ons voed uyt toegeneygd gemoede,
 Een Vrow ons baakert in het sachte dons.
 Een Vrow altijd voorforge draagt voor ons.
 Een Vrow om ons telt slaapeloofse nachten.
 Een Vrow sterkt met haar hand onsterkke krachten.
 Een Vrow ons koestert op haar schoot en erm.
 Een Vrow versuft ons kinderlijk gekerm.
 Een Vrow bekleed ons schaamle naakte Leeden.
 Een Vrow ons spijsft, wanneer wy honger leeden.
 Een Vrow verschaft ons met haar Borsten drank.
 Een Vrow bewaakt ons Lichgaam is het krank.
 Een Vrow ons staamlen leert, o Abba! Vader!
 Een Vrow ons brengt by God ten Tempel nader.
 Een Vrow ons leert waar mee men Christus prijft.
 Een Vrow ons met vermaaning onderwijft.
 Een Vrow ons helpt met wijsheyd voor te leggen.
 Een Vrow ons noyt sal hulp of raad ontseggen.
 Soq veel vermag een Vrow, o eële troep!
 Maar och! hoe veel, eer sy na Echts-beroeft
 Een Vrow en Moeder word, heeft sy te dulde!
 Van die tijd af, dat God haar schoot vervulde
 Met Manne-saat tot kinderlijke Vrucht,
 Begint haar smert en hartelijk gefucht.
 Sy kent haar quaal en haar benaawde vlaagen.
 Terwijl sy draagt haar Kinders, onvoldraagen,
 En noch onkundig leeft, of sy haar Vrucht
 Sal leeven doen in 's Heemels vrye lucht,
 Of niet misschien die echte min besterven,
 En haar bevrachte Buyk doen open kerven,
 En spaaren 't door de *Keyfferlykke Snee*,
 En lijden klaaglijk een onklaaglijk wee:
 Gelijk de Moeder heeft met lust geleeden,
 Toen Scipio, de eerste wierd gesneeden
 Uyt 's moeders Lichgaam, en de naam ontving
 Van *Cesar*. Manlius, door d'Helde-kling

So hoog beroemt, en Cæsar self te Roomen;
Hij door die *Snee* eerst aan den dag gekoomen.

Die *Wet* is by *Pompeii*, de tweede Vorst
Van Roomen so versterkt, dat niemand dorst
Een swangre *Vrouw* met vollen lijf begraven,
Maar redden eerst de *Vrucht* door scharpe staaven.

Van die tijd af is al by ons gehoord
Van *Keyserlijke Snee* en die geboort.
Dat deese *Keyfers Snee* plach te geschieden

Dat weetmen; maar, hoe 't onheyl is te vlieden,
Sulx weetmen niet: ons *Brey*n hier stille staat,
Wijl sich *Natuur* so ver naaw oopen laat:

En schoon sy haar geheym wow open gunne,
So wast maar enkkel voor de *Vrowe-kunne*,

De *Manschap* wierd nyt haare school geweest,
Hoe is de *Vrowe-sex* dan so verkeert

Dat die niet hand-haast die geheymenissen?
En wraakt nyt *Eerbaarheyd* die op te diffen

Voor sulc een manlijk oog dat schaam-rood heeft,
En dartzel na geen kriele wellust streeft?

Een swangre *Vrouw*, bestormt van *Baarens-pijne*,
Doet niemant aan haar *Leedekant* verschijne

Als *Vroemoers*, die op ondervinding staan,
En reeden van haar kunst niet gaade slaan.

Kom nader nu dan vry angst-rijke *Vrowen*,
En schaam u niet uw weedom te ontvouwen,

Aan *Manschap*, die in *Ondervinding* leeft,
En volle plaats aan *kuyssche* reeden geeft.

Aan d'*Y-genoot* in *Gijf brechts Steede-wallen*
Is sulc een hulp-gier thans te beurt gevallen,

Wien deese *Kunst* heel toegevallen schijnt.
Wanneer een *Vrouw* vol wreevle euvel quijnt,

En kan geen smerten na vernoegen hind'ren
In teeling van haar lang gewenste *Kind'ren*,

Die sluyt haar boesem op; en sie niet om.
ROONHUYSE weet na reedens eygendom

Met Goodes hulp het Moeder-slot t'ontsluyten,
 En 't lust hem sijn natuure te verbuyten,
 En als een Man in 't Vrouwen ampt te treên.
 Hy poogt sich heel aan 't Vrow-huys te besteen,
 Gelijk hy lang de Manschap was ten dienste.
 Hy vond die Kunst niet op het onversienste,
 Maar eer noch als ROONHUYSEN van de Roon
 Weerkeerde, en de Fransche Lely-kroon
 En Teems verliet, en weder by sijn Vrinden
 Aan d' Amstel, die vol-op Stad sich liet vinden,
 Heeft hy die weetenschap heel aangevaart,
 Waar op hy wierd Heel-Konstenaar verklaart
 En Steede-Meester by sijn Amsterdammers.
 Is nu een Vrow in baarens-tijd vol jammers
 En voor haar Vrucht of haar geen uytkomst fiet,
 Sijn Stads behulpsaam' hand haar middel bied,
 Om beyde saam, of een van Tween te spaaren.
 O segenrijkke Steên! daar sulkke waaren,
 Hy keurt het niet genoeg, die kunst alleen
 Te pleegen, en ten besten van 't Gemeen
 Die op te sluyten uyt sijn Herffen-koffer,
 Maar eer hy viel het sterf-besluit ten offer,
 (Om teegens God ondankbaar niet te sijn,
 En dat die Kunst niet met sijn dood verdwijn,)
 So leert hy dat de Broeders van sijn Orden,
 En laet die Raad door Druk gemeensaam worden.
 Verloste Vrouwen! op! voldoet uw plicht.
 Dank God en Hem voor uw gesond gewricht.
 Die Mannen en ook Vrouwen kan geneesen.
 Wat sal de loon voor sulc een arbeyd weesen?
 Indien het voegt een krans van Daphnes blaau
 Hun, die op Mannen Heel-konst sich verstaan,
 En niet op Vrouwen smert, om 't Hooft te strijcken;
 So voegt het hem, als een Apol te prijcken,
 Met dubble Kransen van dat Lauer-loof,
 Waar voor de geur van andere verdoof.

Op! draalt dan niet zijn Eer-naam te verkondige
Van d'Ooster tot de Wester-Son met bondige
En eewge tijtels, als dien Wond-artz past,
Wiens yver door uw dankbre yver wast.
Men bouw ROONHUYSEN ook ter eer geen *Huyssen*
Met Tichchels overvloert, noch slechte kluyssen,
Maar sulc een Tempel als te Delos staat:
Hy nevens God uw Heyland minder haat.
Hang daar sijn Beeld te pronk voor Vreemdelingen
En Nasaat: en tot meer verwonderingen
Schrijft dankbaar daar, dat yder kan verstaan,
Met goude Letteren dit onder aan;

R OONHUYSE door de Snee van Keyssers
werkking

Der swangre Vrouwen smert met hulp genas.

R OONHUYSE door Heel-konstige Aanmerk-
king,

In d'Heel konst, merk het aan, heel konstig was.

Meditando.

JOAN. BLASIUS, Adv^t.

DE

DE
CHIRURGIE

Tot den

REZYLLESER.

Yn noyt volprese Konst was half ghe-
raackt om 't Leven,
Had *Rooden-buysens* Lust die niet doen als
herleven,
Met dat sijn snedigh breyn het beste van *Ron-*
selt,
Ten dienst van die hem dient gulhartigh open
set:
Hier wijst hy hoemen nu oock *Casars* konde maa-
ken,
En redden 't half Doot Kint uyt 's Doodts be-
naauwde kaacken,
Al schijnt het veelen vreemt, hy leert noch bo-
ven dat
't Geen yeder weeten moest die sich mijn konst
vermat:
Dat's veelderhande quaal en siekten van de vrou-
wen,
Hoe datmen s'of geneest of best sal onderhouden;
Komt wijse Moeders en Heel-meesters komt by
een,
En kroont dit Heylsaam Hooft dat u dit maakt
gemeen.

R. Rogierse Beerenaart.

Op

Op de Heel-konstige
AANMERKKINGEN

van
HENDRICK VAN ROONHUYSE.

Ordinaris Heel-meester der Stede

A M S T E R D A M.

Hoort Artzen die u staag vergaapt aan d' oude wetten ;

Eeven als of het noyt sijn, den nakoom'ling vry

Naar sijner Hersen-keur, te stellen self daar by

Dat juist 't al-oude breyn, niet heeft bestaan te setten.

Reyekt (bidd' ick) hier een oor, dat suyver is en goet

In 't gheen de reden eyscht ; laar gheen voor oordeel-gelden ;

Comt vraag de konsten al, laar elck de waarheyt melden :

'K wedd' uw den alderminst, heel anders voer te moet.

Vraag al die in onse eeuw bestonden te verachten

Al't gheene d' outheyt stelt, dat Aar-of Slag Aar-bloet.

Naar elcks verscheydenheyt, verscheyde werking doet,

Recht of 't gefcheyden was, gelijk in 't oogh, en krachten.

Ontwaacket uyt deesen droom, verlaat die fotte waan,

Ons is soo veel verstant, als haar, van Godt gegeeven,

Neemt deese Blad'ren aan, siet wat hier staat geschreven,

Hier kan elck, die maar wil, recht na de konst verstaan.

Van Hoofden zwaar gewondt, Lijf-moeders needer schieten,

Ylijcke Baar-moers breuck, en Keyfelijke snee,

Schriklijck, wylwassinge, heelen, 't dicht, scheidt mee,

En Blaas-scheur, laat hy elck sijn weetenfchap genieten.

W. de Vogel, Chirurgyn Ordin.

en van 't Wees-huys der Stede Hoorn.

1

EERSTE DEEL

Van de

HEEL-KONSTIGE

AANMERKINGEN

Der

Vrouwe-gebreecken.

ERSTES BUCH

1777

HELFKUNSTIGE

DAHMERS KUNST

Von dem Verfasser

De eerste Historische
AANMERCKINGE,
 Van een wonderlijk Lijf-moe-
 ders Scheurzel.

G E S C H R E V E N

*Aan den seer vermaarden, en
 wel-ervaaeren*

JOB van MEECK'REN:

Heel-meester Ordinaris der Stadt
 Amsterdam, Gasthuys, ende
 van 't Edele Collegie ter
 Admiraliteyt.

*Waer in veele diergelycke gedenckwaardi-
 ge gebreecken des Lijf-moeders, ende
 andere wonderlijcke voorvallen
 van geluckige Genesinge ver-
 haelt worden.*

ERVAARN MAN:

Elijckerwijs Hippocrates zeyt, dat,,
 de aldergevaerlijckste siekten, de alder,,
 swaarste middelen vereyschen. t Zel,,
 vige soude men oock kunnen toe-
 passen

passen de *Keysertijcke Kinder-baaringe*, de welke seer periculeus ende gevaerlijck is, maer nochtans soo men lofwaardige Schryvers mach geloof geven, veele daer van Geneesen zijn gheworden. Waer van veel verscheyde exempelen verhaelt worden, van den seer geleerden, *Franciscus Roussellus*, in sijn Boeck de *Usterotomotokja*, ende van andere Autheuren meer; Maer in onse tijdt werdt van dese Operatie, gants weynigh gewach ghemaect, om verscheyde redenen.

- I. Ende voor eerst, om de kleyne kennisse die de Vroevrouwen meestendeel hebben, niet alleen van dese werkinge, maer ook van meer anderen: Want by aldien sy wisten, hoe nootsaakelijck, dat in een welgestelde Republike, dese werckinghe, ende uyt-halinghe des Kints, (de Moeder eerst gestorven zijnde) vereyft wiert, en oock dat het by de Recht-geleerde vooreen doot-slach wiert gehouden, wanneer men komt een Swangere Vrouw (eerst gestorven zijnde) te begraven; voor en alear men de Vrucht uyt het lichaem gesneden heeft,
- „ *Iuris Consulti cum necis damnant, qui gra-*
 „ *vidam sepelierit, non prius extracto foetu, quod*
 „ *spes animantis cum gravida periisse vi-*
 „ *deatur, Lib. 2. de Morino inferendo, &*
 „ *sepul-*

„*sepulchro edificando*. Soo dat wanneer het gebeurt, dat een swangere Vrouwe niet en kan komen te verlossen, soo behoorde men daer altijt een Heel meester by ofte ontrent te hebben, om de Moeder eerst gestorven zijnde, de vrucht te kunnen behouden, ende dese loffelijcke Operatie in 't werck te stellen. Oock soo verhaelt *Vale-rius, Maximus lib I. cap. ultimo*, dat een zekere *Gorgias* na 't affsterven sijns moeders ter wereldt komende, door sijn onverwacht schreyen, den geenen die 't lijck droegen heeft stil doen staen: Soo dat de Moeder nu alreede overleden, een Soon ter wereldt bracht, ende desen *Gorgias* eer uygedragen was als gebooren. Siet hier van *Fabrinus Hildanus* in sijn antwoordt, aan *D^o. Michael Doringius*, Genees-meester tot *Breslauw*.

De tweede reden is, om dat het een swaare, en sorgelijcke Operatie is, insonderheyt, voor die geene, die in de Ontleding niet ervaren zijn, ende derhalven niet en weten: Wat de *Ustero:omotokaa*: Dat is de *Keyserlycke-Snee*, beduydt. Want het is eygentlijk een uythalinge van een vrucht uyt de Baarmoeder van een swangere Vrouwe, de welcke van 't selfs niet en kan komen te verlossen, ende een door snydinge in de zyde van den buyek, en

Baarmoeder, doch sonder perikel van de Moeder ende Vrucht: Ia self van de onvruchtbaarheydt, soomen, het schryven van verscheide Autheuren mach gheloof geven, gelijk als onder anderen *Mr. Paulus Dirlewang* gebeurt is, dewelke een Vrouwe van *Vienne*, genoemt *Margrita*, aan de welcke hy de *Keyserlycke Snee* in 't werck hadde gestelt, ende sy wiert een Jaar na hare Genesinge wederom Swanger bevonden, ende haare baarens tijt vol dragen zijnde, kondese niet verlossen, en de benaude Vrouwe sette al by wat mogelijkck was, doch alles te vergeefs. De *Mr.* daer by ontbooden zijnde, bevondt voor de tweede reyse, de noot van grooter gevaar, doch de Vrucht sterck ende kloek; maer de krachten van de Vrouw weynigh, oordeelden hy echter geraaden het Mes wederom te gebruycken tot behoudenisse van Moeder en Kint, want het oude Lyktheycken ontsetten sich eenigfins, ende de Vrouw die anders doots eygen was, stont het selve toe: maer haar Moeder en anderen wilden het niet consenteren, maer liever de Almachtige bevolen laten. Maar by aldien dese Vrouw haar voorige doode Vrucht 4 Jaaren in de Baarmoeder gedragen heeft gehad, ende de selvige met stucken is uytgesneden geworden,

echter

echter geluckigh Genesen. Wat minder reden? indien het tweede sijnde, kloeck ende sterck, in tijds waer uyt gesneeden, soude het niet buyten alle twijffel behouden zijn geweest?

Ten derde, soo zijn andere van dit gevoelen, dat daer genoegh geschreven is, en niet en kan beschreven worden, 't welck niet te vooren verhaelt is geweest by anderen, welcke soorten van menschen men onderde onervaarenen soude mogen rekenen. Want ick bevinde my van een contrary gevoelen: te weten, dat alles, wat daer geschreven is van de Heelkonst, niet te vergelijken is, by al het geene dat daer van noch soude geschreven kunnen worden; Welck gevoelen ervaarn Man, ick aan u oordeel stelle, ofte dese 3 redenen, niet en sijn de voornaemsten, waer door dese Operatie, soo weynig bekent is. Wat het Schryven belangt.

Neemt maer voor eerst, tot exempel het snyden van een sware Hase-mondt, daer het bovenste Kake-been, met het verheemelte van de Mondt, gespleeten is, ende alwaer de scheydinge van de Lippen, een groote Vinger-breedt van malkanderen gaapende zijn; hoe veel verschilt soodanigen Operatie, van de onder-rechtinghe

en voorstel, die ons vermaarde Schryvers hebben nagelaten.

Ten tweeden, van Vrouwen in Barends-nood, om haer doode Vrucht af te nemen en te verlossen, bemerk ik dat de voornaemste Autheuren die daer van geschreven hebben, 'tselvige mijns oordeels weynig hebben by der handt gehad, noch oock het Instrument dat sy den *Griffioen* veel noemen, seer bequaem, soo sy ghetuygen, om een Kints Hooft uyt te trecken, 't welck in 't Lichaem der Vrouwen gebleven was, want dese en diergelijcke Instrumenten en komen hier gants niet te pas, noch en werden in dese gelegentheyt vereyft. En wat een kleynen, of geen gebruyck, dat het *Speculum Matricis* heeft, in 't wech nemen van alle soorten van Vratten, laet ick aen U:E. kennisse.

Ten derde, het afsetten der Lijfmoeders, waer van by veele voortreffelijcke Autheuren, soo heerlijk van geschreven is; van 't welke ick wijtluftigh geschreven hebbe in een bysondere aanmerckinge, waer uyt ghy mijne meyninge in desen sult kunnen verstaen.

Ten vierden, soo verstaen wy noch tegenwoordig soo door brieven, als patienten, yets wonderlijckx van een nieuwe onder-

dervindinge in 't snijden van den Steen, 't welck geschiet in *Vranckrijk te Bordeaux*, van een Steen-Snyder genaemt *Raous van Chastres*, nu woonachtich te *Nismes*: aan Jonge ende oude Perſoonen, ende dat geheel op een andere manier als men tot noch toe gewoon is te doen; want na dat den Lijder van hem, na ſijn maniere van doen, is geſondert, ende ondertaft, ſonder imants byweſen, ſo gaet hy ontrent een half uur met den Lyder, over ſijn Kamer wandelen, en als dan ſet hy hem op den ſchoot van ſijn Dienaer, die hem ſijn been houd, ſonder gebonden te zijn, ende hy gebruyckt oock anders geen instrumenten, als alleen een kleyn krommesken; maer geen windselen, noch banden, hy en doet oock geen gewelt met op den buyck te drucken, ſpringen, ende opheffen, ende wat diergelijckx meer is, om den Steen daer door op den vinger te krygen, 't geschiet oock met minder moeyte ende perykel, ſonder eens in acht te nemen, den tijt van 't laer, nochte het temperament van de Lyder, noch ſijne laeren. Als dan ſoo brengt hy hem twee vingeren in zijn fundament, om daer door den Steen te bekomen, 't welck geschiet zijnde met kleyne moeyten, brengt hy ſe, door ſijne vingeren, ſoo verre na de laſt toe als mogelijk

Osifchi-
ori.
Perine-
um.
Fibræ.

gelijck is. Ende een weynigh hooger ma-
kende als dan met een kleyn krom mesken
de opening, na de ordinare groote wel, maar
wat hooger, ende noesch-gewijse, begin-
nende van de zijde der las, en heupebeen,
ende so vortgaende tot na de naat, welcke
opening geschiet meerder (op die plaets)
na den loop der spieren ende veselen, ge-
lijck men bevinden sal; als men daer seer
nou op acht geeft; want een kleyne ope-
ningh, na de loop der veselen, kan veel
meer toe geven, ende door het opscheu-
ren wat verwijdt werden, by aldiense een
weynigh te kleyn gemaect was. Want de
wonde, die in 't Snyderen van een Steen ver-
eyft wert, is beter een weynig te kleyn, als
een weynigh te groot; door welck behulp
middel, hy den Steen met de vinger gemac-
kelijck uythaelt, sonder eenig ander instru-
ment te ghebruycken, ende na dat hy de
wonde gereynicht heeft, voert en druckt
hy de krop van de blaes weder na sijn plaets
daer hy te vooren van daen gedrukt was,
door welck middel het leckgaen voorge-
komen wert, verbindende voorts den Ly-
der met een ordinaris verbandt, zijnde
ten lanckste in 7. a 8. dagen volkomelijck
Genesen. Ick hebbe noch gelesen, (*en une
lettre, touchant la nouvelle maniere de tailler la
Pierre.*)

Pierre.) Waar in getuyght wort, dat deze Meester doenmaals, al over de 50. Persoonen soo van 20. 30. 40. 50. als ook van 60. Jaaren oudt, op deze wyze hadde gesneeden, met sulck een heylsaame Succes, dat ter niet een van alle gestorven; ja seer weynigh of geen met de Koortse bevanghen zijn gheweest, veel min dat een van alle leck soude gebleven zijn. Door dese ende diergelycke ondervindinghe wert dan de konst volmaeckter, waer door Godt Almachtigh gelooft, ende gepresen moet zijn, in alle eeuwigheyt, die in sijn wercken wonderlijck is, ende noch belieft 't mensche lijke geslachte te begenaadigen met nieuwe Genees-middelen.

De *Historische Aanmerckingh* die ick U E. hebbe believe toe te eygenen, is van een *Lijf-moeders Scheursel*, daer de vrucht uyt gesneden is, de Moeder eerst gestorven zijnde. Want in 't Jaer 1658. den 24. December, is my dese wonderlijcke voorval bejegend, dien ick by dese tijts gelegentheyt aan u bekend maake. 's Morgens ten 8 uuren, ben ick ontboden geworden in de Laurier-straat te komen, tot hulp, en assistentie van vier ordinaire Stadts Vroevrouwen, welckers namen te langh zijn te verhalen, sullende deselvige derhalven met

met stil-twijgen voor-by-gaan, dese waaren onder malkanderen seer twistende, om te weeten of de Vrucht van dese Baarende-Vrouwe, wel gekeert was ofte niet, te meer alsoo sy meer als 4 dagen in arbeyt was geweest, met seer groote vlaagen en weën, seer klagende van swaare pijn in de slinker-zyde, omtrent ende oock boven de navel; so dat dese Vrouwen haer gevoelens verscheyden vwaren, vvant een van haar oordeelde dat het kint wel gekeert was, een ander van haer dat het qualijck gekeert was, en met de voeten voor quam; een onder haer seyde dat het met de billen voor-lach, ende dat sy haer vinger in 't fundament des kints gehad hadde, een ander oordeelde de handen gevoelt te hebben. Soo dat het my na lange ondervragen, niet vreemt en docht, dat sy soo twistende vvaaren, ende soo verre van malkanderen verscheelden, waar uyt ick konde bemercken dat het een swaare en vvonderlijcke voor-val most zijn, terwyl ick bemerckte, datse my geen onder-richtinge ter werelt en konde van de Vrucht doen, alsoo sy op malkanderen vvaaren scheldende, den eene den anderen hare fauten vervvijtende, soo dat ick antvvoorden, dat dit geen Geneesmiddelen en vwaren, om dese arme Vrouwe

we te helpen , veel min de haat , die zy toonde malkanderen toe te draghen , soo dat ick voor het raatsaemste vont , de saack selfs te ondersoecken ; om te beter door redenen (die zy niet en konden geven) te bevvyfen , vvie van haar alle gelijk of ongelijk hadde , ende alsoo dit een svvaaren arrebeyt vvas , so ondersocht ick seer naerftigh , de gelegentheyt van het Kint , door het opleggen van mijn handt op de navel van de buyk , ende gebiedende aen haer den adem in te houden , vvaer door de Vrucht benauwt vverdende ; sich stercker quam te bevvegen als te vooren , ende de arme Vrouvve vveende van een onlydelijke pijn in de buyck ende lenden , doch aldermeest boven de navel , ontrent het onder-gedeelte van de Maghe , in die geene die niet Svvangere zijn ; doch ick bevondt de andere gedeelten van haer lichaem seer wel , maer niet als in een Baarende Vrouwe ; Want haer slot van 't lichaem , by de Latynen genaemt : *Internum uteri Osculum* , was noch seer dicht , ende naeuw geslooten , met weynigh *Syperingh* van eenighe vochtigheyt , maer daer was door die weg , noch , Kint noch Kints gelijk te voelen , ende also dese Vrouw meer Kinderen hadde gehad , soo konde sy van die ongewoone

ne stercke beweginge van haere Vrucht niet oordeelen, also de pijn boven in den buyck soo groot vvas, door de medelydentheyt van het Ingewandt; soo poogde sy het Kint al ter Werelt te brengen, te meer, door dien sy van de Vroe-vrouwen, daer seer naerstigh toe aengemaent wiert. 't Welck na dat ick dese saack wel hadde ondersocht, verbode ick de Vrouw, sulcke krachten niet in te spannen, also het Kint (na mijn Oordeel) noch in sijn *Membrane* beslooten lach; genaemt: CHORION: (*Hoc est, exterier foetum involvens tunica*) ende dat sy, te weten de Vroe-vrouwen, geen van haer alle, iets van de Vruchts gelegentheyte hadden te oordeelen, veel min die geene de vvelcke geseyt hadde, haer vinger in 't Kints fundament gehadt te hebben: Ende alsoo ghy alle oordeelt, dat dit poffen, en vlaagen zijn, om van 't Kinde te baaren, so oordeele ick ter contrary, dat door dese vlaagen geen Kint en sal ter werelt gebracht vverden; maer by aldien men dese Vrouwe van Kinde soude willen verlossen, soo soude men hier, (haer de plaetse van den Buyck aenwysende) een opening moeten maaken, vvelcke *Operatie* soo men voortreffelijcke Schryvers mach gelooven, veel maalen gedaen is; Want de

de Vrouvve vervallen hare krachten seer; soo dat dit het rechte lichaem vvas, daer men de Keyserlijcke Kinderbaringe soude kunnen in 't vverck stellen: Waer op de Vroe-vrouvve antvvoorden, van soodanige schrickelijcke *Operatie* noyt gehoort te hebben, 't vvelk my minder als haer, vvon-der gaf. Waer op dese France Vrouvve my blydelijk aensach, met eene versoecken-
de, dat ick toch dit aen haer soude vvil-
len in 't vverck stellen, met eene het dexel van het lichaem af-werpemde, presentee-
rende het selvige daer toe om te laten o-
penen; 't welck ick met soetigheyt vvey-
gerde; seggende: Ghy verstaet immers, dat dese Vrouvven sulx noyt gehoort heb-
ben; boven dat, is 't in ons Landt niet gebruyckelijck, te meer om soo svvaren *Operatie* in 't werck te stellen, sonder te
vooren consent van de Edele Groot Acht-
bare Heeren Burgemeesteren verkregen te hebben; Gelijk als de *Operateuren* in 't Steen snyden gevvoon zijn te doen, ende het soude my een groote blaem veroorsaecken, by aldien dese sorgelijcke *Operatie*, geen goede uyt-slach en quam tenemen; Dies Godt verhoedende.

Soo versocht dese arme Vrouwe voor de
tweede-mael op my, sulx roch te willen
doen;

doen; Want dat anders, sy, ende haer Kint moften haer leven laten: Met verseekeringe van de waerheyt, dat sy by sodanige werckinge te *Parijs* geweest was, versoeckende dat men aen haer oock 't selvige wilden in 't vverck stellen. Waer op dat ick haer moet gaf, om eenige van de vermaerste Genees-heeren, tot dese *Operatie* te gaen versoecken, ende oock by haer raat te plegen, wat my ontrent dese saeck best te doen sting. De welcke my na lange overleg, 't selvige afgeraden hebben, om het Groote gevolgh, te meer alsoo de Vrouw seer swack was, soo heb ick wederom komende, haer alleen een versachtende *Clyster* geordineert, ende door redenen te vrede gestelt.

Rz. Fol: Bismalva, m. j. ℥.

Artemesia,

Matricaria,

Pulegii, añ. m. ℥.

Flor. camomil:

Melilot: ana pugil ij.

Sem: anisi, fanicul añ ℥. ij.

Fiat. S. A. Decoëtio colaturae sume

℥. vij. In quibus Dissolve elect:

Diacath: Lenitiv. ana ℥j.

Ol mucaginum ℥. j. ℥.

Misce fiat clyster.

Ende

Ende om haare krachten te vernieuwen, als pijn te stillen, ordineerden ick haer dit na volgende dranckjen, daer van sy altemet een lepel vol van soude innemen,

℞. Aq: Feniculi, ℥. iiij.

Ariemesia, ℥. ij.

Cinamomi, ℥. j.

Conf. Hyacinthorum ℥. ij.

Land opiat: gr. j.

Croci ℥. j.

Misce fiat potio.

's Namiddachs ten 2 uuren daer na toe gaande, bevonde de patient noch swacker, ende als in doots noodt, beval derhalven aen de Vroe-vrouwen, dat soo ras, als sy quamen te vernemen, dat het verstandt verminderde, ende als sy konde bespeuren dat het sterven was, dat sy het my strackx souden laten weten, terwijl het Kint, sich noch seer hart quam te bewegen in sijn's Moeders lichaem, ende by aldien sy in tijts quamen te spreucken, dat daar groote hoope was, om het Kint noch te behouden, ende door dit middel ons gemoet te quijten. Geen 4 uuren daar na, bequam ick de bootschap van dat sy lagen sturf. Ende ick sprack in mijn wech aan soodanige Genees-heeren, die my de naaften waaren, als den Geleerden Genees-

Heer de *Vick*, *Piso*, *Sylvius* ende *Dr. Walterus*. Doch mijn Heer *Francoys de Vick* en *Piso*, beloofden onse te volgen.

Wy daer gekomen zijnde, bevonden de Vrouw eerst gerust te zijn, met een fleutel tusschen haer tanden om de mondt open te houden: Gelyck als ordinaris onder het gemeene Volck gedaen wert, ende meynen hier door het Kint in 't leven te behouden, gelyck als sy mede haer vingers brenghen, in *interno uteri osculo*, om het selvige open te houden, haer inbeeldende dat het Kint hier door sijn asem kan komen te halen. Dit geschiet, door kleyne kennisse, die sy van de Sny-konst hebben; ende alsoo ick door het opleggen van mijn handt op den buyck, geen beweginge gewaer wiert, sprong ick op het bedt, op-offerende als dan aan den Heer *Dr. Sylvius* het *Sny-mes* om den buyck te oopenen: op die plaets daer ick de meeste beweegingh gevoelt hadde, te weeten in de slinker zyde, daer de Vrucht lagh, van voornemen zijnde, de selvige noch levendigh te bekomen, 't welck niet en gbebeurde, alsoo de Vrucht een oogenblick, naer alle apparentie maer was doodt geweest; hebbende sijne lippen noch met wit schuym beset ende oock seer bellich,

foo

foo dat men merckelijck konde bespeuren, dat het eerst den geest hadde ghegeven.

Wy bevonden dan de Vrucht in 't midden van den Buyck, tusschen het Gedarmten, met sijn Na-gheboorte voor een gedeelte aen den Darm *Colon*, soo vast gheheght, dat wy de selvige daer van niet en konde scheidten, sonder de schar, met het andere gedeelten was hy noch aen de Baarmoeder vast, de breeten van een duym, 't welck ick oordeelde naer mijn gevoelen de eenige oorfaack te zijn van dat het Kint in sijn Moeders lichaem (buyten de Baarmoeder) twee a dry daghen heeft kunnen leven, ende het was een wonderbaerlijcken voorzichtigheydt van de natuer, dat de nagheboorte, alwaerse voor een gedeelte, met het uyt-schieten van de Vrucht was af-gheruckt, haar datelijck aen 't gedarmte soo nauw hadde kunnen hechten, en vereenighen; dat sy haare werckinghe heeft kunnen doen, alsoose noch voor een ghedeelte aen de Baarmoeder vast was. Gelijck als ghy, uyt dese bygaende Figure klaerlijck kunt afmeten.

Kartel-
darm.

A A A A. <i>Communia abdominis tegumenta</i>	E E E E. <i>Umbilicus ad placentam: usque productus.</i>
De gemeene deckselen van den Buyck.	De Navel-ader sig streckende tot in de Nageboorte.
B B B. <i>Intestina.</i>	F. <i>Foramen uteri.</i>
De Darmen.	De scheure der Lijf-moeder.
C. <i>Uterus.</i>	G. <i>Vesica.</i>
De Lyf-moeder.	De Blase.
D. <i>Placenta.</i>	
De Nageboorte.	

Ten *eersten*, bevonden wy de Vrucht tusschen het gedarmten inleggen.

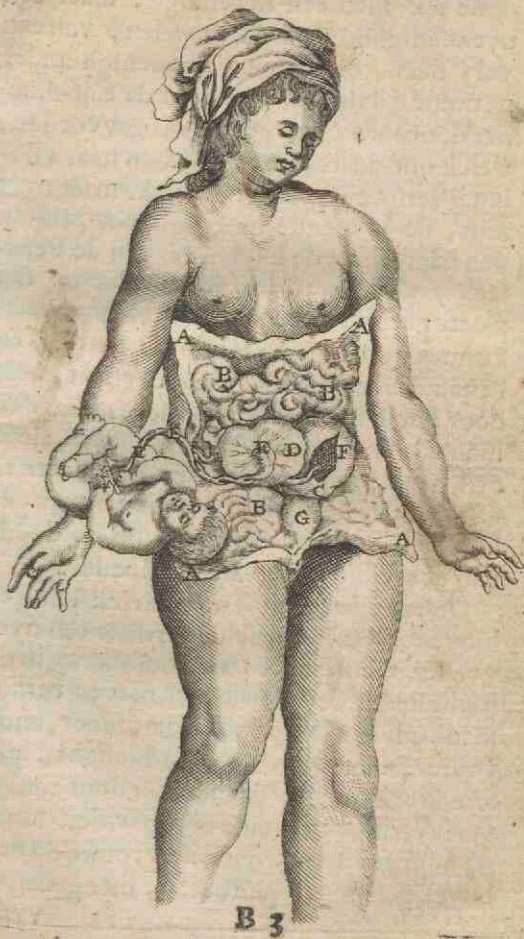
Ten *tweeden*, de nageboorte voor een gedeelte aan 't gedarmte gehecht.

Ten *derden*, voor het ander ghedeelten aan de Baarmoeder noch vast.

Ten *vierden*, een groote oopening, ofte scheur in de Lijf-moeder.

Ten *vijsden*, bevonden wy in den buyck eenigh swart geklontert bloet.

Waer over wy seer verwondert vvaaren, hoe dese arme Vrouwe niet alleen aan sulcken ellende gekomen was, maer oock soo groote pijn heeft kunnen uytstaan. Wat aangaeet de oorfaake van dit quaat, oordeele

deele ick niet een inwendigh, maer een uytwendighe oorfaack te wesen, van een val, slach, ofte stoot, ofte eenigh ander uytwendigh dinck, waer door de Lijf-moeder door kneufinge gequest is gevonden, welck ont-adert bloet, tusschen haar vliessen is verspreyt geweest; (welcke maer twee zijn, de binnenste heeft sijn oorspronck van haer selfs, de buytenste van de Pensack) waer door de Lijf-moeder op die plaets geen vlaaghen van den arbeyt heeft kunnen uytstaan, veel min de stercke, en benauwde beveginge van de Vrucht, waer door het Kint met de handt ofte handen most als door gheboort zijn, ende alsoo met het door-breecken van het Water te gelijk in de holligheyt van den buyck geschooten, veroorsakende alsoo de doot van sich selfs, ende van sijn Moeder.

De tweede reden, waerom ick kan gelooven, dat het geschiet is door een uytvendige oorfaack; Is, om dat wy in de holligheyt van den buyck niet en vernamen, als een svvart ont-adert bloet, ende vvater, met geen etter vermenght, gevende te kennen, dat het niet door eenige versvveringe en konde zijn geschiet. Maer na mijn gevoelen, dat dese Vrouwe op den buyck geschopt, gestooten, ofte geslagen

vvas.

vvas. Want gemerckt, dat in een Swangere Vrouvve door foodanigen gevvelt, de inwendige deelen meer gequest vverden, als de buytenste; Want de huyt, ende de andere deckfelen, gestooten ende gekneuft zijnde, kan het ont-aderde bloet beter verteert, ende door de sweet-gaten van de huyt ontlaf worden, als het geen' ontadert is, van de vleysachtige Vefelen der Lijf-moeder, tuffchen tvvee vlielen beflooten zijnde; boven dien foo kunnen oock de deckfelen van den Buyck, door een stoot ingedruckt vvorden, vvaer door fy het gevvelt eeniger maaten ontgaen, ende de Lijf-moeder, zijnde een dicke vveecke fponfiachtige, en seer gespannen deel, met Aderen en Slach-aderen seer dicht door-vveven, in Svvangere Vrouvven; Het vvelck door fijn medelydentheyt, het minste gevvelt niet en kan uytftaan, maer door gevvelt een vveynigh maer alleen gepletert, met uytftorting van bloet; 't zy van het eene vat, ofte het ander, streckt fich datelijck tot verftickinge, meerder verflappinge, ende verrottinge, vvaer toe de vvarmte de natuer seer dienftigh is, foo dat de Baarmoeder het gevvelt, ende het stooten van de Vrucht in den arbeyt, niet en heeft kunnen vvederftaen; Ende alsoo

met de handen de vveeckste plaetse doorboorende, ende meerder ruymte ofte lucht gekreghen hebbende, is de Vrucht daar door-geperst, ende alsoo mijns bedunc-kens in de holligheydt van de Buyck ge-raackt; Soo dat hier geen middel en vvas, als de *Keyserlijcke Snee*, soo om de Vrucht, als Moeder te behouden. Want dat de Baar-moeder verstervinge ende verrottinge kan wederstaen is my niet alleen dickvvils voor gekomen, maer oock selfs doen ick dien-den, den seer experten Heelmeester *Rogier Rogiersz. Beerenaert*, de vvelcke met de Heer *Dr. Francois de Vick* ontboden zijnde, op Uylenburch, by de Vrouw van een Scheeps Timmerman, de vvelcke seer klaegden van groote pijn ontrent haer fon-dament, meynende dat het aanbeyen vvaaren, verfoeckende derhalven aan mijn Meester daer na te vvillen sien; De welcke bevondt door sijn stylet, in den Endel-darm, yets beenigh, 't welck naerstigh on-derfoeckende, met na sich te trecken, be-vondt dat het vvaaren tvvée voeten van een Kint, yder voet de grooten van een halve vinger langh. Om welcke oorfaeck, hy de Vrouw onder vraagden, of sy oyt oock Swanger was geweest. Soo dat sy ant-vvoorde niet beter te weten als dat sy Swan-ger

ger vvas, ende na haare giffinge den tijdt van 4 Maenden. Waer op mijn Meester voorts na de kunst te vverck ging, te vveten in 't wech-nemen van het geen dat daer te veel vvas, uyt-halende de verrotte Vrucht by de voeten. Door dese onnatuerlijke vvech, de vvelcke oock quam te volghen van vooren tot boven het midden-schot, van achteren waeren daer noch aan vast eenige Wervel-beenderen van de rug, want het resterende gedeelten van het Lichaem soo van de borst als van 't hooft, is niet voor gekomen als verdeelt zijnde, ende door de natuerlijke vvech en is sy niet quijt gevonden als een ribbeke. Soo hebbe ick dan de Vrucht, voor soo veel als se volkomen vvas, met Brandewijn afgewaschen, om den stanck wech te nemen. Ende alsoo het Winter vvas, voort te laten bevriesen, maer des avonts brocht ick het tot den seer Geleerden Heer *Dr. Nicolas Tulp*, out Burgermeester en Regeerder der Stadt *Amsterdam*, aan den welcken mijn *Mr.* dese uytgetrocken Vrucht toonden, verhaalende mede de omstandigheden van de saeck, ende hoese sich verder hadde toegedraghen, vvelcke Vrouw, als dan, door bequame Genees-middelen, die de stanck ende de verrottinge tegen staen, als

oock de Lijfmoeder komen te verft ercken, verbonden zijnde, is de ftanck van dach tot dach vermindert, als oock de Koors, ende is eyndelijck geraeckt tot haer volkomen gefontheyt. Ick soude vvel eenige aanmerkinge meerder van verfworenen Lijfmoeders konnen by brengen, maer ick hebbe geoordeelt dese alleen de voornaemste te wesen; Ende met eenen U E. nader toe te passen, de *Keyferlijke Kinder-baaringe*, tot meerder opbouwinghe, ende volmakinge van de *Heel-konst*.

ERVARENE MAN,

Om dan te komen tot ons voornemen, soo hebbe ick by dese gelegentheyte voorgenomen, om met U E. te verhandelen, de *Sectio Casaria*, dat is, van de *Keyferlijke Kinder-baaringe*, zijnde een schrickelijcke, periculeuse swaare, doch nootsakelijcke *Operatie*. De opmerkinge dan genomen hebbende, by wat gelegentheyte se doenlijck, gebruyckelijck, en nootsakelijck is, om een Vrouwe van't Kinde te verlossen, zijn dese navolgende, ende vverden volbracht in tweederhande manieren.

- I. Waer van de eerste is, om een Swangere Vrouwe te verlossen, van een levendige

dige Vrucht, de welcke door de werckinge van de natuer verhindert zijnde, onmogelijk is te kunnen geschieden; Maer door dese *Operatie* werd de Moeder ende het Kint behouden. Openende met een Sny-mes de zyde van den Buyck, met de Baar-moeder, om de Vrucht met sijne vliessen en nageboorten, daer door levendigh uyt te halen, de Baarmoeder te reynigen, ende de wonden van den Buyck vvederom toe te hechten. Ende voorts te tracteerende te genesen, ghelijck als men de vvonden van de ondersten Buyck gewoon is te doen.

Welcke nootsakelijckheyt vereyft wort, als de hoope van verlossinge, by de Vroemoders wanhoopigh is, ende alle behulpmiddelen in 't werck gestelt zijn gheweest, vruchteloos, de Moeder gebracht zijnde in de uysterste doots benaeuwtheyt, ende dat men (by manier van spreecken) wint, en stroom, tegen heeft, en 't roer, ende riemen ontbreecken, ende met de neus aan de lager wal in 'triet leyt; Ende door geen ander middel en is te helpen; zijnde het eenighste om haer beyde in 't leven te behouden, soo haere krachten niet te veel ghespilt, maer noch eenigermaten goet zijn, in vvelcke gelegentheynt ick het selve seer noodigh soude achten in 't werck gestelt

Noot-
sakelijk-
heyt van
dese
Suede.

gestelt te worden , tot behoudenisse van twee zielen.

*t Ge-
bruyck.

Want dese *Sectio Sefaria* werdt vereyft : als de Moeder ende de Vrucht beyde foo swack zijn , dat daer geen van beyde anders behouden en kan vverden , waer van de *Historien* getuygen , dat *Scipio Africanus* de eerste is geweest , die uyt sijns Moeders lichaam gesneden is geworden. De Moeder noch niet volkomen ghestorven zijnde , 't selvige wert oock gelooft van *Manlius* , ende van anderen meer. Ende *Scipio Africanus* is oock de alder-eerste geweest , die van de *Romeynen* , met den naam van *Cesar* , benaemt is geweest , doch sy en sijn geen *Cesares* genaemt , van *Iulius Cesar* , Keyser van Roomen , maer gelijk als *Casparus Bausbinus* getuycht.

*Qui Cesaris nomen sit foretius ,
é Matris casum fuisse utro.*

Dit selvige is evenvvel te *Sardam* in den Jaare 1647. den 29. Augusty niet geoblerveert gevonden : Mogelijk om dat het Kint niet uyt sijn Moeders buyck vvas gesneden , vvant de Vrouw haer Man te hulp komende , die ter aarden ghestooten en doodelijck gequetst vvas , vviert haer den buyck

buyck van de rechter tot de slinker heup
 opgescheurt, door de hoorenen van den
 rasenden Stier, ende in de lucht gewor-
 pen; Waer door haar Vrucht met alle sijn
 toebehooren ter aarden is gevallen, leg-
 gende de Moeder ende de Vrucht, beyde le-
 vendich 4 vademmen van een. De Man ge-
 naamt *Iacob Egh*, heeft geleeft na sijn quet-
 suer 36 uren, ende de Vrouwe 41 uren,
 aen het Kint wierdt niet bevonden als dat
 sijn bovenste lipje, hant, gemacht, ende
 voetje was geswollen met blaeuwe pleck-
 jes, ende is door naerstige voorsorginge
 tenbeste gekomen, ende in 't leven geble-
 ven. Want het vviert den 1 Septemb. ten
 Doop gehouden, van den E. *Pieter van Be-
 kesteyn*, Schout van *Wessanen*, ende ghe-
 doopt door *D^o. Bergius* in de Nieuwe Kerck,
 ende na sijn Vader *Iacob* ghenaemt, ende
 heeft geleeft tot op den 23. dach van Mey
 1648. ende gestorven zijnde, is 't mede be-
 graven in 't selvige Graft daer de Vader
 ende Moeder begraven lagen.

Tot welckers gedachtenisse van dese won-
 derlijcke geschiedenissen dese regulen daer
 te lesen staen.

G R A F - S C H R I F T .

*Hier rust een Man en Vrouw,
Malkaer ter Doodt gevrouw
Door Stier gebracht om 't leven;
't Heeft dommen hoor'n geluckt
Dat 't Kindt nyt 't lijf geruckt,
Noch is gesont gebleven.*

H. Bergius Nardenus.

E E N   A N D E R .

*Door 't woeden van een Stier,
Wiert Jacobs eghte Wijf
Een Kraem-vrouwin het Velt,
Een Weeuw, en Ziel-loos Wijf.*

Hier van vvorden by *Rouffetus* veele en verscheyde exempelen verhaelt, soo van die geenen die hem door loofwaardige getuygen sijn aengedient ghevvorden, als die hy self heeft sien doen, ende door sijn raat en daet in 't werck gestelt sijn gevvorden. Want hy is van dit gevoelen, dat men een Vrouwe noch krachten hebbende, geen tijt moet laten verlooren gaen, om haer van 't Kinde te verlossen, dat anders most

moft fterven, ende na alle apparentie der Moeder dooden. Want by aldiense geopenent wert, de krachten noch niet gheheel vervallen zijnde, ende de hoop van gefontheyt wanhoopich; Soo reſteert daer niet, als hoop te hebben van de doodt te ontgaen, als de *Operatie* maar alleen, door een geoeffende Heel-meester uytgevoert vvert.

Om dan verder te gaen, ſal ick eens 2. voorſtellen by wat gelegentheyd de tweede maniere van doen gebruyckelijck is, te vveeten

Als de moeder geſtorven en de Vrucht noch levendigh is, ja al eer de Moeder overleden is, ſoo werdt nootſakelijck vereyft, dat een Heel-meester daer omtrent is, om van ſtonden-aen, de *Keyſerlijcke Snee* in 't vverck te ſtellen, ende de Moeder te openen; Op dat, by aldien het moghelijk waer, de Vrucht te behouden, want de Moeder gheſtorven zijnde, en kan het Kint niet langh leven, om dat het den geest ende den adem van de Moeder heeft; Maer alſoo het ſijn eygen-ziel en leven heeft, ſoo kan het een oogenblijck tijts komen te leven, de Moeder geſtorven zijnde.

Doch *Rodericus à Castro*, lib. 4. de *Morbis mulie-*

mulierum verstaat, dat men dese *Operatie* oock behoort in 't vverck te stellen, als de Vrouw niet alleen in doots noot, maar alreede stervende is, als wanneer de levendige geesten, noch niet geheel en sijn uyt-geblust, ende om dese reden, als het leven en bewegen van de Kraem-vrouw op houdt, soo houdt oock het leven van het Kint, ende het bewegen van sijn hart op, dat het van de Moeder door de Navel-ader hadt ontfangen, vvelcke beweginge komende op te houden in de Moeder, oock nootsakelijck moet komen op te houden in het Kint, ende alsoo het sijnen adem niet en komt te halen door de mondt, voor en al eer de streng is afgebonden; Noch het kan in sijn 's Moeders lichaem geen adem haalen, terwijl het noch leyt in sijn vliessen, ende Baar-moeder beslooten, waer uyt men kan af-meten de nootsakelijckheit van dese *Operatie*, om de Vrucht noch levendigh uyt sijn 's Moeders lichaem te haalen; Daar het anders in de Baar moeder, als in een Kercker moet verstickt en versmoort worden. Veroorzakende aan de Vader, ofte een verlies van een heerlijcke naam, ofte van een geslacht en waerdigheit, ofte van een groote erffenisse: gelijk als ick hebbe sien gebeuren, aan een Engel-

gelsche Graavinne in's Graven-hage, doen ick voorleden Jaar ontboden wierdt, om haar van 't Kinde te verlossen, doch daar te laat gekomen zijnde, is sy geopent geworden, waer door ick seer altereerde, (doen sy my het lichaam soo van de Moeder, als van het Kint, lieten sien) omdat 't soo onnoosel sijn leven had moeten laten: om vvelcke en diergelijcke redenen ick te meerder bewoogen ben geweest, om met U E. over dese materie te handelen.

De nootsaakelijckhey van dese werkinge, geeft oock te kennen de *Spaansche Historie van Santius*, Coninck van *Navarre*, wiens Moeder ter Jacht zijnde, van de *Sarracenen* wreedelijck omgebracht wiert, door een wonde in de Buyck, waar door de handt van de Vrucht quam door te schieten, de welcke bekend zijnde, door een Edel-man genaemt *Geverra*, heeft hy het Kint door de wonde ter Werelt gehaalt, ende in 't heymelijck laten op-voeden. Maar als daar na onder de Princen groote oneenigheyt ontsting, in 't verkiesen van een Coninck, soo heeft hy de stille opvoedinge van dit Kint de Princen bekend gemaackt, waar door de oneenigheden zijn geslecht gheworden, ende het gheslachte van den voorseyden Edel-man heeft tot

C

een

een teken behouden den naam van Dieven-af-komst.

Alfoo mijn voornemen niet en is, om U E. op te houden, met een verhaal van alle de oorfaaken, die een swaaren arbeyt, ofte een moeyelijck Kinderbaaring veroorfaaken; Maar alleen uyt te vinden die oorfaaken, door de welcke de *Keyferlijcke Kinderbaaringe* nootfaakelijck vereyft vvert, ende de bedroefde Vrouwe onmogelijck is te kunnen ontgaan, als met verlies van haar felven, ende van haare Vrucht: ten fy dese uysterste, grootste, ende laatste, doch nootfaakelijcke Remedie, by de handt genomen werdt, door een ervaarene Heelmeester.

Oorfaaken van wegen het Kint.

De oorfaaken dan, door de vvelcke de *Sectio Casaria* vereyft wert, sijn voor soo veel de Vrucht belangt:

- I. Als de selvige te vet, ende te groot is; Na gelegentheyt van de Moeder, ende derhalven onmogelijck is voort-gebracht te kunnen werden.
2. Soo daar meer, als een Kint, te gelijk, ter Werelt tracht te komen, ende het eene doot zijnde, het andere in den wech verhindert.
3. By aldien het een Monster waar; ofte oock een Kint met twee hoofden, 3 armen,

mē, en 4 handen, dry beenen, ende 4 voeten; en ander onnatuerlijcke leeden meer. Gelijk als voorgekomen is den experts Heelmeester *Steven Vennekool*, den 16 Juny 1637. aan *Femmetje Ians*, Huysvrouw van *Barent Iansz*. Kleermaker; wonende tot *Amsterdam* in de Wyde-steegh, in 't by-weesen van den Heer Scheepen *Nicolaus Tulp*.

Ofte oock, als de Vrucht doot, en steenachtigh verhardt is geworden, gelijk als gedenckt *Iohannes Albofius Haduus*, & apud *Senonas Medicus*, van een Vrucht, die achten-twintigh Jaar in de Baarmoeder van een Vrouwe, genaamt *Columba Chatry*, beslooten heeft gelege, ende steenachtigh was geworden.

Ofte als de Vrucht (op het gebeente na) vergaan, en verteert is, ende alreede, door een versweeringh, ontrent den Navel, de wech toont van uytlossinge, waar van verscheide exempelen ghevonden zijn, by *Rouffetus* als andere.

De oorsaaken ten opfichte van de Moeder, als sy niet en kan komen te verlossen, zijn

Alse te eng van lichaam is, om te kunnen verlost werden. Ende dat ten opfichte van de Jaaren, datse al te jongh, of

I.

Oorsaa-
ken van
de Moeder.

- te al te out bevrucht is gheworden.
2. Ofte dat haar lichaam, door eenige Littereycken verhardt, en enger geworden, ofte geheelijk t'samen gegroeyt is; Gelijck als ick hier na door exempelen sal be-
toonen, die my in mijn practijck sijn voor-
gevallen, daer wy sullen spreecken, de
Clausura Uteri.
  3. Als daer harde Gesvellen komen te
groeyen in den hals der Lijf-moeder, die
de selvige soo komen te benaauwen, dat
de Vrouw daer door niet verlossen en kan,
ende de tijdt vervult zijnde, en kan het
Baaren soo langen vertoef niet lyden, tot
dat de selvige geswellen rijp gheworden
zijn; derhalven onmogelijk om te kunnen
verlost werden.
  4. Als daer een uytwassinge van vlees komt
te groeyen in de Scheede van de Vrouw;
Als my van dit Jaar noch voorgevallen is
buyten de Poort daer men na den Over-
toom gaet. Daer ghy, en *Mr. Rogier Ro-
giersz. Beere-naert* beyde mede geroepen zijt
geweest, tot hulpe. Ofte als het Schaambe-
been, self sich onnatuerlijk vergroot en
uyt-wast.
  5. Ofte als den hals van de Lijf-moeder,
Callens, oneffen, en hardt gheworden
is, ofte door eenigh ingepackt Humeur,
ver-

veroorfaakende een *Schirrus*, *Lupia*, ofte eenigh ander verhardt Gefwel. Doch als daar verfworen en Kanckerachtige *Ulceratien* by zijn, met een dunne, fcherpe, fwartachtige ende ftinckende Materie, die Vrouwen, de welcke diergelijcke gebreec- ken hebben, en werden noyt Swanger be- vonden, soo dat men daar dese werckinge niet van nooden en heeft, gelijk als ick noch onlanghs bevonden hebbe, aan een Ed. Juffrouw *Maria de Croix*, *Madamofel du S. Ponds*, van *Parijs* hier gekomen zijnde, om Genesen te werden.

Als daer een Vleefachtigh Gefwel in de Baarmoeder gegroeyt is, 't welck met den gemeenen naem *Mola Carneæ*, genaemt wert, ende aan die zijde met de Baarmoeder ver- eenight is, belettende de uyt-gangh des Kints. 6.

Maar het gebeurt oock, dat foodanigen Gefwel aan de Vrucht komt vast te groei- jen, waar van de meefte Autheuren getuy- gen, dat, als 't soo komt te geschieden, soo werden dese Kinderen selden voldragen, om datse haar het voetsel komen te ontrec- ken, ende hare ruymten te benemen, so dat dit, onder dese oorfaaken niet en kan gestelt werden.

De oorfaaken door de welcke dese swaare

werckinge vereyft wert, geven genoegsaam de nootfaakelijckheydt te kennen, maar daar is evenwel noodigh dat daar in acht genomen vverdt, of men de selvige sal in 't werck stellen in een wanhoopige natuerlijcke geboorte ofte niet. De saack dan wat naader te overleggen, is geoorloft, en in wat gelegentheydt de Snydinge meest vereyft wert: Te weten, als de Moeder leeft, ende de Vrucht, doot is; Ten anderen als de Vrucht leeft, ende de Moeder gestorven is, ofte als de Moeder en Kint beyde noch in 't leven zijn.

Varandens cap. 6. lib. 2. de Morbis Mulierum, seyt, dat hy niet en kan gelooven, als de Moeder gestorven is, dat het Kint noch soude kunnen in 't leven zijn; Ja hy getuycht oock dat het onmogelijck is, om dat soo langh als het Kint in sijn's Moeders lichaam is, door geen ander leven als sijn Moeders, onderhouden wordt; Welck gevoelen met het mijne niet over een komt; Want het Kint heeft sijn eygen leven, en bewegen, ende oock sijn eygene ziel, hoewel het door sijn's Moedersbloet gevoedt wert, daarom evenwel so kan het een kleynen tijt (de Moeder gestorven zijnde) naa mijn vermoeden komen te leven. Welcke meyninge ick staande houwe met *Franciscus*

Ranchinus, soo door de Authoriteyt van de Rechtsgeleerden, als door de ervarentheyt; Dat als de Moeder gestorven is, de werckinge vaardigh, ende haastigh, moet geschieden, en heeft geen wederlegging om de groote noodtsaakelijckheyt vville van nooden. 't Was alleen te wenschen, dat daar in ons Vaderlandt, soo los niet overheen en wiert gelooopen.

Als nu de Vrucht doot, ende de Moeder noch in 't leven is, soo moeten dese voorverhaalde oorsaken van een doode Vrucht, ofte van een gestorve Moeder de nootsaakelijckheyt voorderen, het sy oock dat de Moeder ende de Vrucht, noch beyde in 't leven zijn.

Maar den Geleerden *Varandens* is van dese meyninge, dat men de *Keyserlijcke-Snee* niet en behoort in 't werck te stellen, als de Vrucht doot, ende de Moeder noch in leven is, op dat den Heel-meester niet en soude schynen haar den doodtaan gedaan te hebben; Maar hy vvil, dat dese werckinge geschiet, als de Moeder, ende het Kint, noch beyde in 't leven zijn, ende als 't onmogelijk is, dat het Kint niet en kan ter Werelt gebracht werden als door dit middel; So is het beter een van beyde teker te behouden, als datse beyde jammerlijk moe-

Varan-
dens
mey-
ning.

ften vergaan, dus verre de woorden *Varan-
dei*. Want vvat aangaat de verlossinge van
de Vrucht is gans geen swarigheyt, noch
oock met eenigh perikel vermengt. Wat
de Moeder belanght, is wel een groot pe-
riculeuse wonde, die haar aangedaan wert,
door de konst, maer niet noodtsaakelijck
doodelijck, gelijk als wy hier na met veele
exempelen sullen bewysen: Ick besluyte
derhalven met den voortreffelijcken *Corn:
Celsus, lib. 2. cap. 10.*

Satius est enim, anceps auxilium experiri.

Want't is beter een twijffelachtige remedie
verlocht,

Waer by ick noch voege,

Quam gravidas desperatas relinquere.

Als de Swangeren mistroostigh te verlaten.

Het selvige gebiedt oock *Hippocrates* in
sijn kortbondige spreucken van sijn eerste
Boeck. Daer hy seyt,

*Ad summos morbos, summa adungnem cu-
rationes adhibita, optime valent.*

Tot de uysterste siekten, sijn de uyster-
ste genesingen, best.

Om dese redenen dan, soo is dese *Sectio*

Cesaria

Casaria (hoewel periculeus) nuttigh en profytelijck , ende met veele besochte exempelen beweesen , ende geleerdelijck beschreven , van *Franciscus Roussetus* , in de Francoische Taale , ende in de Latijnsche Taale , uyt de Fransche Taal overgheset door *Casparus Bauhinus* . Maar alsoo den selvigen Druck seer out is , ende niet wel te bekomen , soo hebbe ick gedacht , een van sijn voornaamste aanmerckinge U E. toe te voegen , in die Taale , daer hy leest in is overgeset , op datse door het vertaalen sijn luyster niet te seer en soude komen te verliezen : En is als volcht ; Zijnde de tweede *Historie* die hy self gesien heeft , doch seer aanmerckens waerdigh .

CUm quatrimum extremis & irruis conatibus parus, devexata esset Bernhardina Arnolda, Stephani Massicault é nangevillo pagor uxor, qui inter stampas, puisset hum & pubu- Estampes prise aures pitboiers.
neras suus est, atque in extremis constituta, implorato meo per maritum auxilio cum de Sectione consilium audisset vel reclamante marito, animo confirmato, hanc in se expiriri avide cupiit. Idque ita subito post intellectum consilium meum, ut nollet Ambrosii Nigri ad ventum expectare, quem tanquam in hac re exercitatum, missurum me eram pollicitus, cum ob Gravissimum Morbum,

C 5

quo

quo tum deinceps, mihi adesse non liceret.
 Sed Opera Iohannis Lucæ juvenis tonsoris usa,
 & Bunon. qui tum, ut etiam nunc Bunonii, in parvopago
 vicino habitabat, qui dextræ incisionem hanc sibi
 licet novam Anno 1556. die ipsius paschatis in
 multorum presentia peregit, cuius rei aliqui inprimis
 vero ipse testimonium prohibere possunt, incisio
 (exemplum enim præcepti loco habeatur) a dextera
 abdominis parte, transverso digito infra umbilicum,
 & ultra quatuor digitos, ad latus ipsius incipiebat,
 in de recta ad pudenda usque progrediebatur
 absque tamen rectorum abdominis musculorum
 lesione: Tribus enim digitis superne a recto musculo
 distabat, inferne verò Paulo Minus. Musculorum
 ut & peritonei facta incisione, absque tamen
 Magna Hemorrhagia, uterus conspicuus se obtulit,
 quem etiam separatim incidit, facto satis magno
 vulnere, quo fetui viventi, uti & secundina,
 facilis per vulnus pateret exitus. Postmodum
 labia vulneris non Gastraphia, sed communi
 vulnerum sutura quinque punctis consuit non
 quidem uterum sed musculos & peritoneum,
 uti ipsomet observavi, dum ejus solum rei gratia,
 cum convalescens, ipsam invisissem; Sed &
 post hac sæpius in ipsa id commode observavi,
 dum herniam percurare conarer, quam deinceps
 semper habuit, vel ob futuram minus rectè
 adhibitam, vel quod minus diu quam par erat,
 in puerperio remansisset, quadraginta
 enim

enim solum diebus lecto se continuerat. Sesqui-
 anno autem post, priori marito defuncto, cum
 petro Chanclau nupsisset, qui etiamnum super-
 stes rursus concepit & feliciter naturali modo, fi-
 liam enixa, quæ etiam secundas nuptias contraxit
 & nageville habitat quo loci, plures adhuc ho- à Nan-
 dierna die, fide dignos huius rei testes est respirare. gevillc.

Dese Operatie van de Keyserlijcke Snee, ge-
 tuygen oock twee Heel-meesteren van on-
 se Stadt, dat by haar tijdt gebeurt is, in
 Vranckryck, waar van de Vrouwen sijn ge-
 luckigh ghenesen geworden. Gelijk als
 ghy, uyt dese hare getuygenissen sult kun-
 nen verstaan, alsoo den sin der selver, naa
 mijn vermogen in mijn Moederlijck-taal
 hebbe overgeset.

MAISTRE ANTHOINE GLORIAND.

Certifie que l'An. 1630. d'avoir veu, lors
 qu'il demouroit pour Serviteur chez Monsr. la
 Serré Maistre Chyrurgijn, jure de la Ville de
 Calais son Maistre fut appelle, pour delivrer la
 Femme de Monsr. Purot, mais trouvant une
 telle tumescation, entre le partie, & Con-
 duit de la Matrice. é Voyant le dit Maistre la
 Serré, que ne se pouvoit servir d'instruments,
 ny de la main, se resolut, pour sauver l'enfant
 & la mere, de faire l'Incision Casarienne, ce
 qu'y

quy fut fait, en la bas Ville de Calais, en la presence de Monsr. de Gou^r. du Pin, Medicin de la diete Ville, ou le dit Monsr. la Serré a tresbien reu-
cy, car en faisant l'Operation, la dit Femme,
e l'ensan & mere, sont demeure en vie quelque
temps.

Welcke woorden vertaalt sijnde, luyden
als volcht,

M. ANTHONY GLORIAND,

GEtuycht voor de waarheyt gesien te
hebben, dat in 't Jaar 1630 sijn Mee-
ster, daar hy doenmaals de Konst by
oeffende, genaamt *la Serré*, zijnde ordi-
naris Heelmeester van de Stadt *Calis*, ont-
boden wierdt, om van 't Kinde te verlossen
de Vrouwe van mijn Heer *Purot*, maar ver-
nemende sulken grooten swellinge ontrent
die *Partien*, ende uytganck van de Baar-
moeder, dat het niet mogelijk en was met
de handt, noch door Instrumenten de
Vrouw te verlossen, nam de resolutie, om
de Moeder ende het Kindt te behouden,
door de *Keyserlycke Snee*, 't geen oock in 't
werck wierdt gestelt, in 't by-wesen van
mijn Heer *de Gou^r. du Pin*, Genees-meester
van de selvige Stadt, daar de voorschre-
ven *M. la Serré* een geluckige *Operatie* deed.

Soo dat de Moeder, ende het Kint beyde
sijn in't leven gebleven eenigen tijdt.

Daer wert oock noch een exempel ver-
haalt, van *Mr. Jean Girault*, gheswooren
en seer vermaart Chyrurgijn, te *Parijs*, in
sijn *Annotatien* (gemaect op de *Francoise*
Chyrurgie van *Jacques Dalechamps*, Doctor
in de *Medecijn*, en ordinaris Voorleser te
Lyons) in sijn 74. Capittel, van een geluc-
kige *Genesing*, daar Moeder ende 't Kint
beyde door de *Keyserlycke Snee* sijn behou-
den gebleven.

LE 12 *May* l. *An de Grace* 1628. *Mada-*
me Marie des Auxnaix, *Femme du*
Sr. Jacque Jouan, *Maisire Sellier en la*
Ville de Loudun en Poictou, fut hureusement
deslivré & eschonché, d'un fils pour la troi-
siesme fois, par la *Section Casarienne*, & ce
par l'*industrie & adresse du tres expert Maisire*
Jacque, *Maisire Chirurgien audit Loudun*,
& *grand Operateur lytothomiste & Autres*
Operations Chirurgicales, pour cet effort bien
cognu par toute la *France*, en cetemps la: qui
plus est, je me suis laissé persuader, que le dit
Sr. Maisire Iacque à d'udepuis deslivré la dicté
Dame par la dicté *Operation Casarienne* jusques
à 4. fois, depuis celle donc je fais mention qui
font

font ensemble 7. foys dont elle mourut, voila pour ce subject ce que j'en aprins & ony. Vale
 aique Vale, par

Vostre affectionné Confrere & Amy

PIERRE GUENELLON.

IN't Jaer onses Heeren, 1628. den 12. Mey, wierdt *Iuffr. Maria des Auxnaier*, Huys-vrouw van *St. Jaques Ionan*, Salemaker in de Stadt *London in Pontou*, gelukkig van een Soon voor de derde reyse, door de *Keyserlycke Snee* verloft, door de naerstigheyt van den seer experten Meester *Iacque*, Chirurgijn en Steen-snyder, als mede in dien tijdt *Operateur*; aangaande foodanighe werckinghe, door gants *Vranckerijck*, wel bekend; Ia dat meer is, ick hebbe my laten seggen, dat de voorsejde *M. Iacque* dese Vrouw naderhandt noch 4 mael, door de *Keyserlycke Snee* heeft verloft. Van dese voorighe 4 dan, maack ick mentie, zijnde in 't geheel seven-maal, in vvelcke laatste *Operatie* sy het besturf. Daar is't geene dat ick van dese saack hebbe vernomen, ende gehoort.

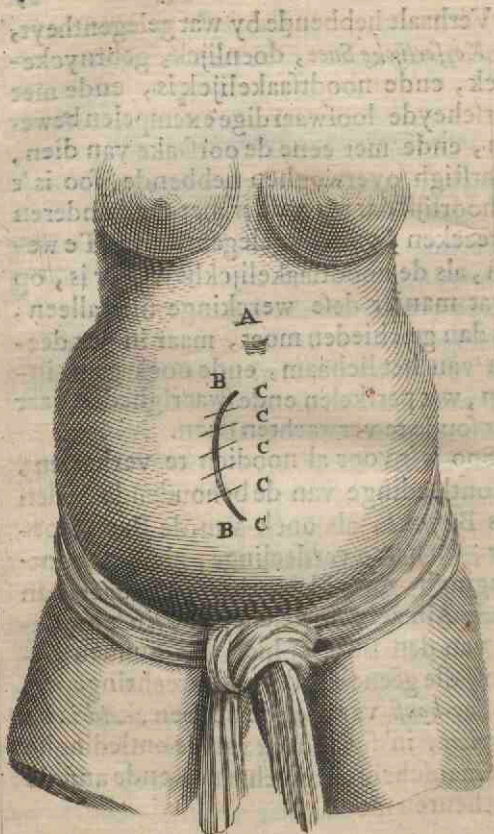
U E. Toegenegene mede-broeder en Vriendt

Mr. PIETER GUENELLON.

Ver-

Verhaalt hebbende by wat gelegentheyd, de *Keyserlycke Snee*, doenlijck, gebruyckelijck, ende noodtsaakelijck is, ende met verscheyde loofwaardige exempelen bewesen, ende met eene de oorsaake van dien, naarstigh overwoghen hebbende, soo is't behoorlijk dat wy naeder met malkanderen sprecken, van die gelegentheyd: Te weten, als de noodtsaakelijckheit daar is, op vvat manier dese werckinge niet alleen, als dan geschieden moet, maar in wat deelen van het lichaam, ende oock gaan insien, wat perikelen ende swaarigheden daar uyt soude te verwachten staen.

Soo is't voor al noodich te verhaalen, de ontledinghe van de behoudende deelen des Buycks, als oock van 'de Baar-moeder, en haare verdeelinghe, zijnde tot ontfanghingh, ende bewaaringhe, des Saats van Godt Almachtigh geschapen, in't onderste van den Buyck, hier van kunnen nasien, die geene die de onderrechtighe van de *Sny-konst* van noode hebben; *Adrianus Spigelius*, in sijn Boeck van de ontledinghe des menschelijcken lichaem; ende andere Authouren meer.

AAAA. *Communia integumenta abdominis separata.*
De gemeene afgescheydene dekselen
van den Buyck.

MMM. *Linea alba.*
De witte Linie.

O. *Umbilicus.*
Den Navel.

BBBB. *Linea circa quam tendines obliquorum abdominis musculorum incipiunt (Spigelio) semilunaris dicta.*

De Linie, genaamt de halfmaansche-
wijse, van Spigelius, waar ontrent
de Peesen van de dwersche Spieren
des Buycks haar beginsel nemen.

EE. *Musculus obliqué ascendens in suo situ cum
fibris ad superiora excurrentibus.*

De dwersche opgaande Spier in zijn
plaats, wiens Veselen na boven op
gaan.

DD: *Spina ossis ilium.*
De Ruch van 't Darm-been.

Doch ick en hebbe niet kunnen na laten
om den curieusen ondersoecker een af-
teyckening van de behoudende deelen des
D Buycks

Buycks te vertoonē tot meerder onderwyfinge. Welcke behoudende deelen des Buycks men in dese *Operatie* moet komen te myden.

De gemeene deekfelen dan, dewelcke in dese *Operatie* door-fneeden werden; zijn, de opperhuyt, de huyt, 't vet, het vleefich vlies, ende de Spieren des Buycks, het binnenfte, ende laafte deekfel der behoudende deelen is de Pens-fack, ofte het Buyck-vlies, alfoo genoemt, om dat het in 't geheel al het ingewandt des onderften Buyck bekleet, ende niet alleen dat, maar na het ghevoelen van veele voortreffelijcke Ontleeders, alle de deelen des Buycks, als met een ghemeen vlies overdeekt; Van de ghehoudene deelen des Buycks, en vvert van alle niet door-fneeden; als alleen de Baar-moeder, tot bequame uythalinge der Vrucht, ende der Na-geboorte.

Dat, de behoudende deelen des Buycks door-wondt ende gequetft zijnde, alwaer 't oock dat een ghedeelte van 't ghedarmte door de wonden, quam uyt te fchieten (de felvige ongequetft zijnde) sonder groot perikel kunnen genefen werden, is kennelijck, ende leert de dagelijckte ervarentheyt, foo feker, dat ick onnoodigh achte
daar

daar van veel te verhaalen, eyndigende met de woorden *Galenus*, *Mediocre foramen angustiori salubrius esse, ut liberè inrudantur intestina.*

Nochte men behoest oock niet bevreesst te weesen, voor een swaare bloedinge in 't quetsen van dese Spieren. alsoo op die plaats daar de Snee geschiet, weynigh ofte geen groote Aderen nochte slach-aderen door en loopen: Ofte waar het ont-aderde bloet sal blyven, want het kan sich bequamelijck door de openingh van de Baarmoeder komen te lossen.

Noch daar en is geen treckinge der Zenuen te vreesen, alsoo de opening geschiet Convul-
sio. in 't midden van de rechte Spier, ende niet in sijn begin, noch in sijn eynde; want in sijn midden en zijn geen kleyne senuachtige veselen.

Men behoest oock niet te schricken voor de grootheyd van de wonde die in de Baarmoeder vereyst wort, om dat terstondt na de uythaalinge der Vrucht (haar natuur eygen is) wedertom in een getrocken te werden, ende de wonde als dan seer lichtelijck kan toe-geheelt werden, daar de natuerlijke warmte, van de omlegghende deelen oock veel toe doen kan; want de uytstorting van 't bloet der Baarmoeder, is

niet grooter in dese verlossinghe, als in een andere natuerlijcke verlossinghe, want in gevalle de selvige te groot mochte zijn, so kan mensc te gemoet komen, met bequame spuytingen, soo tot stempinghe van de bloetvliet, als tot reyninge ende geneefing der voorseyde wonde. alijt naartich lettende dat daar niet iets achterweegh blijft tegen natuer.

Dat na het ghelesen van dese wonden, door het snyden van de Pensack gewoonlijck een *Hernia* volcht, dewelcke niet wel geneesen en kan worden, moet met gedult gedragen worden, ende door windsels, breede banden als anders onderhouden werden, alsoo 't een kleyn gebreck is ten opsichte van soo grooten vverckinge: te weten dat sy, nochte haar Vrucht, de aanstaande seeckere doot, anders niet en soude kunnen ontgaan hebben. Welcke redenen, ons dan te meer tot dese werckinge verplichten; terwijl men siet dat de quetsinghe van de blaes, die men genootsaackt is te doen, in 't Snyden van de steen, boven het schaamte-been, veel periculeuser, moeyelijcker, ende swaarder is, laat ons dan eens naartigh overwegen, waarom de *Keyserlijcke Snee*, niet nootsaakelijcker ende profytelijcker en soude te achten wesen, terwijlse

terwijlſe oock lichter om doen is, fiende op de behoudeniffe van 2 zielen; Op dat niet in een en der ſelver uur, de Moeder, met haare Vrucht (ſoo de *Operatie* maar tydelijk mach in 't werck geſtelt worden) beyde ſeer jammerlijk omkomen.

De andere reden is, om dat de Baar-moeder ſeer groote verſweeringe ende verrottinge kan uytſtaan; Ia dat ſomtijds gebeurt, dat men ontrent de Navel, de openinge heeft moeten maken, in een veel perikuleuſer plaatſe als daar men de *Settio Caſaria* gewoon is te doen, waar door men de doode Vrucht, als de verrotte beenderen der ſelver, heeft uytgchaalt, de Vrouwe echter geluckich geneſen gheworden zijnde, gelijk als getuycht, en oock verhaalt gheſien te hebben, *Stephanus Manialdus, Medicus Burdigalensis in ſua Historia de partu prodigioſo, qui viſus eſt agro Bardiniano Juxta Burdigalam, ANNO M. D. XCV.* Dat gedaan heeft den ſeer experten Heelmeester *Iacobus Nojerus.*

Diergelijke is oock gebeurt in mijn tijt, doen ick by mijn Meester de Konſt oefſende was, gelijk als ick hier voor aangeheteyckent hebbe, dat een verrotte Vrucht door mede werkinge van de natuer, door den rechten Darm, is uyt-

trocken gheworden, hier uyt soude men kunnen afnemen de groote voorsichtigheyt van de natuer: die van geen Leermeeſter onder-recht zijnde, nochtans ſomtjds de grootſte Leermeeſter is, en weet verborgene middelen te verſchaffen, om ſich in de alder-periculeuſte ghebreecken te redden, inſonderheyt als zy door naerſtigheyt van een geleert Heel-meeſter de handt geboden wert.

Albucaſis een uytnemendt Ghenees-en Heel-meeſter onder de *Arabiers* verhaalt, *lib. cap. 76.* een zeldſame gheſchiedeniſſe, de welcke ick niet en kan verby gaan ſonder de ſelve *U E* mede te deelen. *Ick hebbe*, ſeyt hy, *een Vrouwe ghezien*, in wiens lichaam een *Kindt* was, en echter wierdt ſy beruucht: *Naderhandt is de tweede Vrucht mede geſtorven*; Sy kreeg dan na een ruymetjdt een *Gefwel in de Navel*, 't welcke ſich verheffende, en eyndelijck gheopent zijnde, begoft eter te geven; *Ick ben derhalve t'haarer Geneſingh ghevoepen*, en hebbe lange tijds daar over gegaan, maar de *Ulceratie* wilde niet ſluyten, ſoo hebbe ick daar een ſtarcke treck-plaaſter daar over geleyd, en uyt de openingh is een been gekoomen, en na eenige dagen noch een. *Verwondert was ick*, wetende dat'er geen been in de *Buyck* is; *Maar alles ſorghvuldigh en voorsichtigh overleggende bevondt*

vandt ick, dat het Beenderen van een doode Vruchte waren. De oorfaack der sieckte dan, en de rechte wegh tot des selfs Genefinge my bekend geworden zijnde, hebbe ick'er veel beenderen uyt gebaalt, werdende de Vrouw vry beter gestelt, en sy leefde daar na noch een lange tijdt: Maar uyt de openinge vloeyde noch alijdt eenighe etter.

Franciscus Rosettus verhaalt 3 exempelen van de selvige natuer, de welke *Ambrosius Paraus* heeft aangeteyckent in sijn 24 Boeck van de Generatie.

Fabritius Hildanus verhaalt de wonderlijcke geschiedenisse van een *Borgondische* Vrouwe, wien in 't Jaar 1609. een verrotte Vrucht ontrent de Navel uytgesneden is, van *Mr. Iohan Marchandet*, Heel-meester tot *Salinen*.

Alexander Benedictus, Genees-meester tot *Bern*, verhaalt 25 boeck, cap. 33. een diergelijcke ende merckwaardige geschiedenis, van een *Veneesche* Vrouwe, de welke van een vol-drage Kindt verlost vvas, maar daar bleef noch een ander in de Baarmoeder leggen, 't welck doodt was; Ende eyndelijck door de grootte van haare sieckte komende te verrotten, is meerendeel door de natuerlijcke wech uyt ghedreven geworden; Ten lesten 3 openingen in den Buyck door gebroocken zijnde, soo is

uyt eene welcke de grootste was; tot yders verwonderingh, 'tgeheele Beckeneel des dooden Vruchts uytghekomen: Naderhandt zijnder de andere beenen dagelijks uytgehaalt; En sy is alsoo dooreen wonderlijcke mede-hulpe van de natuer weder gesont geworden.

Anno 1663. den 10 *Frebuario*, is my door een loofvvaardigh, en vertrouwt Vriendt, een Memorie gesonden, waar in hy my verseeckert, dat binnen de Stadt van *Brugge* in *Vlaanderen*, ontrent de oude Beurs woonachtigh is, een vermaardt Genees-heer, genaamt *Dr. Sonnius*, de welcke dese *Operatie*, tot 7 maalen toe heeft in 't werck gestelt aan sijn eygen Vrouw, met gelukkighe uytkomsten, want de Vrouw ende de Kinderen zijn in 't leven gebleven.

Uyt welck verhaal van verscheyde wonderlijcke geschiedenissen van loofwaardige Autheuren, als eygene ondervindinge, ick afmeten kan de nootsakelijckheit van de *Keyserlycke Snee* niet alleen, maar datse oock doenlijck is, met het alder-grootste voordeel, dat is, om zielen in 't leven te behouden; ende kan seer licht door een cryaren Heel-meester (naar alles rijpelyck over wogen hebbende) te weech gebracht werden; Te weeten, in swaare en
peri-

periculeuse voorvallen, *secundum Hippocratem, extrema & admodum periculosa remedia, non nisi extremis Morbis sunt adhibenda.*

Doch *Ambrosius Paræus*, een leer bekent Schryver, als oock *Jacques Guillemeau* zijn van Opinien, dat men dese sorgelijke *Operatie* niet en behoorden in 't werck te stellen, gelijk als ghy uyt haare eygene woorden kunt aanmercken, om dat het haar tot tweemaal en toe misluct is, ende sy verhaalen noch, daar toe, kennisse te hebben van 3 Vrouwen die mede souden gestorven zijn, aan de welke dese *Keyserlycke Operatien* in 't werck gestelt zijn geweest, doch sonder dat de Vrouwen in 't leven sijn gebleven. Laat dit nu alsoo geweest zijn! So zijn echter de 5 Kinderen behouden ghevorden, dat gheen kleyne saack vvas: Maar hoort haar selts eens sprecken.

Aucunstiennent que telle Section Cefarienne se peut, & doit praëtiquer (la Femme, estant vivante) en un fascheux accouchement, ce que je ne puis conseiller de faire, pour l'avoir experimenté par deux fois, en la presence de Monsieur Paré, & ven praëtiquer à Messieurs, Viart, Brunet, Charbonet, Chirurgiens fort experts: & sans avoir rien obmis a la faire dextremement & methodiquement: toute fois de cinq femmes aus-

Opinions de la Section Cefarienne.

quelles telle Operation a esté faite ; il n'en est
eschappé aucune : je scay que l'on peut mettre en
avant , qu'ily en a qui ont esté sauvees : Mais
quand cela seroit arrive il le faut plustost admirer
que practiquer ou imiter : D'une seule aróndelle
on ne peut juger le printemps , ny d'une seule ex-
perience , l'on ne peut faire une science.

Welcke woorden vertaalt zijnde, al-
dus luyden :

Eenighe houden 't daar voor, dat de
Keyserlijcke Sneer in een swaaren arbeydt be-
hoort in 't werck ghestelt te vvorden , de
Vrouw noch in leven zijnde, 't vvelck ick
niet en kan geraden vinden, toe te laten,
om dat ick het tot tweemaal en toe hebbe
sien practiseeren, in 't by-vveesen van
Monfr. Paré, ende hebbe het selvighe or-
dentelijck sien doen, van *Monfr. Viart*,
Brunet, ende *Charbonet*, seer experte Heel-
meesteren, sonder in 't minste yets (de
Konst aangaande) over geslagen te hebben.
Nochtans soo sijn van 5 Vrouwen, aan de
welcke de Keyserlijcken Sneer in 't werck ge-
stelt is ghevveest, niet een van alle opge-
komen. Ick weet oock ter contrarie dat-
ter sijn, die daar na gesont zijn gebleven,
maar als dat gebeurt, soo moet men sich
veel

veel meer daar over vervvonderen , als't selvige in 't werck stellen, vvant aan eene Swaluwe en kan men de voor tijdt niet oordeelen , nochte van een ondervindinghe alleen, en kan men gheen vvetenschap maecken.

De voor bereydselen dan , die tot dese *Operatie* vereyft vverden , zijn als volcht : De Moeder , ende de Vrucht , beyde noch in leven zijnde , ende by aldien ick tot sodanigen vvcrkinge geroepen vvierdt , so soude ick aldereerst uyt de oorfaake , de nootsakelijckheyt van de vvcrkinge , beoogen, ofse doenlijck waare, ende of sonder dese *Keyserlijcke Snee* , de Vrouvve , noch de Vrucht de tydelijcke doot niet ontgaan en konden , ende of sy oock door eenige onvoorsichtige Vroe-moeders, als anders, niet te veel geleden hadde, ende het lichaam niet te veel gequetst waar ; want als een Vrouwe na sodanigen *Operatie* quame te sterven , soo souden sy het de Meester vvijten , alwaar t dat oock hare voorige onvoorsichtigheyt haar de doot hadde aangedaan. Ende na dat ick dit alls vvijffelijck , soo de krachten van de Vrouw , als haare sterckte naerstigh hadde in acht genomen , ende oock alles vvat tot de vvcrkinge van nooden

den vvas , gereet gemaackt , al eer ick soo grooten vverck by de handt nam : Te weten , eerst ende voor al versorgende een versachtende Clyster , tot ontlastinge van het gedarmte , als anders , een goede hartsterckende dranck voor de Vrouvv , een Roemer met Wijn , als Azijn ; Oock sorch dragende datse haar vvater maackt , tot ontlastinge van haar Blaas , een goet behendigh Scheer-mes , met noch een ander Sny mesken , vviens punt beschermt vvas met loot , om te sien vvat in de vverckinge best te pas quam , een penne met Boeckdruckers inct om bequamelijk de Snee af te reyckenen , ende die plaatsen daar de hechten fullen geleyt vverden , doch de afgeteekende plaatse moet eerst opghedroogt zijn , 4 a 5 naalden met drykante punte , met gevvaften roode Karmosijne sijde draden , door-tocken , 3 a 4 silvere naalden , gelijk als men in het snyden van een Haismond ghereet heeft , met sijde draden versien , 3 sachte Spongien tot reyninge , verscheyde dobbele compressen van sacht Servet doeck , oock een Servet 4 dobbel gevouwen , om na het verbandt , om het lichaam te doen , in maniere van een sluyt-handt , 2 breede windsels , yder van 6 vingeren breet , daar men het lichaam mede

sal bewinden tot stempinge van het bloet, een komme met een versterckent ender'samen heelende Genees-middel, daar ick de vvonde alder eerst mede soude reynigen ende afwasschen, al eer ick de vvonde quame toe te hechten, een bequame bloetstempinge vvaar in geen *Vitriolum*, ofte andere corrodeerende Genees-middelen in komen, want sy souden de aanbackinghe der wonde verhinderen, een goede vvonden Balsen om daar mede, de wonde te verbinden. Door welcke middelen ick de Lyder wederom soude socken te brengen tot haar voorige gesontheit dese navolgende Genees-middelen soude ick verkiesen als volgen: om soo het bloet te stempen, als van de vvonde af te vegen ende te reynigen.

R. Rad: *Consol Majoris*, *assaparill*: añ. ʒ. ʒ. *S. Herb. Agrimonia*, *alibea*, *artemesia*, *ros marin* añ. m. j. *Flor meliloti*, *lavendula*, *rosarum rubrarum*, añ. m. ʒ. Sem: *anisi fenniculi* añ. ʒ. ij. *Castorei* ʒ. j. *Fiant omnium decoctio*, in vino rubro, usque ad tertia partis consumptionem.

Volcht het bloet stempende Poyer.

R. *Farina volatilis*, ʒ. j. ʒ. *Boli armeni*, ʒ. ʒ. *S. Gypsy* ʒ. ij. *Resina*, *olsbani* añ. ʒ. j. ʒ. *Sang.*

Sang. Draconis ℥. j. *Omnia subtilissimé pulverisentur & misceantur.*

De wonde Balsem is als volcht.

℞. *Ol: olivarium* ℥. ℥.

Therebinth ℥. ij. *Rad. consolida majoris: torment an.* ℥. ij.

Herb: trifol. odorati. m. j.

Flor. rosmarin:

Centaurei, an. m. ℥.

Hyperici, m. j. ℥.

Croci ℥. j.

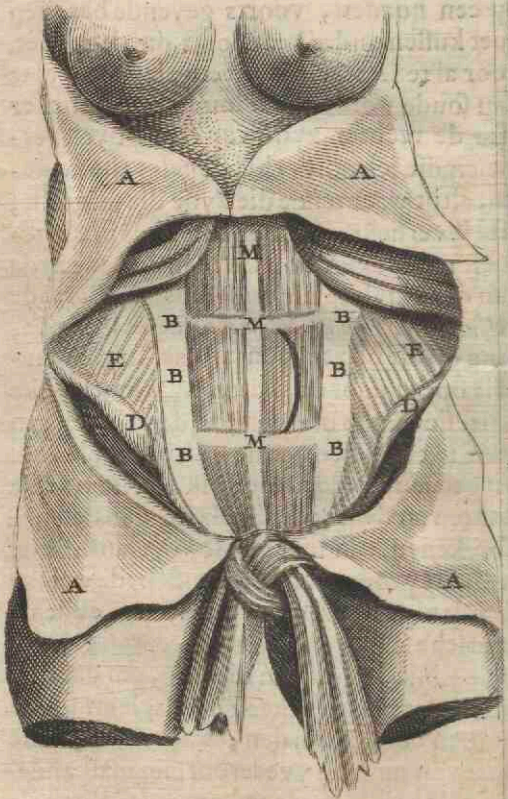
Contundantur simul cum oleo, vitro includantur & calore solis per 40 dies digerantur, postea exprimantur liquorem usui serva.

Die geene, de vvelcke desen wonden-Balsem niet ghereedt en hebben, souden veyligh mogen gebruycken, het *Ol. Hyperici*, met het *Ol. Coopyva añ. partes equales*.

De manier om dese *Operatie* in 't vverck te stellen, (na dat ick het alles gereet hadde gemaackt) soude ick op dese navolgende wijze doen.

Eerst ende voor al, den naam des Alderhoogsten gesamentlijck aangeropen hebbende, gelijk als Christenen in svvaare voorvalligheden gehouden, ende gewoon sijn te doen; Dan soude ick de Vrouw op haar rugge doen leggen, voor aan op het Bed-

Bedde, om daar gemaklijker by te kunnen komen, ende laten haar door twee kloecke Mannen, fachtelijck haare Beenen dicht by een houden, voorts gevende haar een goet kuffen onder haar hooft, om datse niet, door al te seer achter-over te leggen, al te flau soude worden, dan soude ik de slincker ofte de rechter zyde van den Buyck verkiefen, die ick oordeelde de gesontste te wesen, altijd wachtende die zyde die met milt, ofte lever siekte, so voor desen, als noch gequelt mocht zijn, doch so sy in de eene zyde van den Buyck een scheursel hadde; so raade *Celsus* ende *Paulus Aegineta*, dat men de opening op die plaats doen sal, daar het scheursel is, op dat door de swaare, ende moeyelijke geneefinge, van die wonden, den Lyder, aan geen twee zyden soude gescheurt blyven. Dit gedaan zijnde, so soude ik met inct, na de lenkte van den Buyck, de plaats van de Snee afteykenen, zijnde een half voet lank, na de ordinare groote van die wonden, de welke in sodanige werkinge vereyft wert ende de dwersche schreven, over de rechten getrocene Linie, sijn alleen dienstig, om dat in't leggen der hechten geen mislagh en soude kunnen begaan werden; want de dwersche schreven moeten vvederom met malkanderen gelijkelijck over een komen: Gelijk als ghy in dese Figure kunt aanmerken. A.

A. *Umbilicus.*

Den Navel.

B B. *Linea recta Sectionis Casareæ, longa dimidii pedis.*

De rechte linie van de Keyserlijke Snee een halve voet langh.

C C C C. *Linea transversaliter decussatæ, super lineam primam rectam.*

De dwerse overgetrocken linie, op den eersten ofte rechte getrockene linie.

Maar alle dese omstandigheden en vverde niet vereyft, de Moeder ghestorven zijnde, ende als men vermoedt dat het Kindt noch mocht in 't leven zijn; soo verkies ick maar alleen de naaste plaats dien ick oordeele in het snyden, de minste swaarrigheyt onder-warigh te zijn, om het Kint niet te quetsen, soeckende maar alleen op het spoedighste de Vrucht te behouden, ende uyt te haalen, met sijn Na-gheboorte.

Om voort te gaan, de plaats dan verkosen hebbende, tusschen den Navel ende het schaamte been, blyvende 2. a 3. vin-

ger breedt, onder ende bezijde den Navel, ende oock soo wijdt van beneden, om de tendineufheyt van de Spier te midden, soude ick na de lenghte de openinge maken, als oock in de rechte Buyck-spier; eerst geheelijk den Buyck met een Scheermes tot in het Vet toe door-snydende, de wonde soo groot makende als na gelegentheyte van de Vrucht, als oock van de Vrouwe vereyft vviert, daar na met voorsichtigheyte verder gaande, ende door-snydende de Spieren van den Buyck, met de Penslack, waar onder sich datelijck komt te vertoonende Baar-moeder, de welcke voorsichtelijck als dan, in sijn midden geopent moet vverden, om de ondergelegene levendige Vrucht, als oock die deelen die tot de voort-teelinghe dienstig zijn, niet te quetsen, de vvelcke aan vveder-zyden van de Baar moeder gelegen zijn. De openinghe volkomen door de vliessen van de Moeder gedaan zijnde, soo vertoont sich als dan de Vrucht met sijn Na-geboort ende de strenge, de welcke behendigh daar uyt na sich moet gehaalt worden, soo de Vrucht als Na-geboort. Maar by-aldien ick vernam dat de Vrucht Flaeuw vvas, soude ick de Na-gheboorte met warme Wijn laten besprengen, ende doen het soo

warm

warm op zijn Buyck leggen, tot vernieuwinge van sijne krachten, doch de ontbindinge ofte scheydinge des Kints, soude ick soo langhe laten vertoeven tot dat ick de Moeder hadde verbonden, (ofte liever door een Vroe-moeder laten redden, die de Vrucht gaede-floech) voorts de wonde van den Baar-moeder af-wasschende, soo om het bloede te verhinderen, als de selvige te reynigen met mijn voorschreve *Lavamentum*, soo soude ick stracks daar aan de hechten komen te leggen, niet op die maniere van *Gastroaphia*, daar men altijd soo wel de onder-gelegene Pensack, als de opperhuyt beurt om beurt kome te vatten, maar ick soude die maniere van hechten verkiesen, als ick in het hechten van de Hase-monden gewoon ben te doen, en het selvige soecken te Geneesen, *per primam intentionem Chyruriae*, gelijk als door sodanige hechtinge, als wond-olye kan geschieden. Maar ick soude altyts trachten in de onderste plaets van de wonden, door een turunde een opening te houden, soo lange tot dat de groote perikelen en toevallen verby vvaaren: Ende handelende voort op die manier met soodanighe Genees-middelen gelijk als men in andere versche wonden des Buycks gewoon is te doen, ende ver-

binden de selvige na behooren, tot de volkome Genefinghe toe.

Maar de Baar-moeder, de welcke niet aan malkanderen gehecht moet zijn, ghelijck als ick hier vooren hebbe ghetoont, soude ick sijne Genefinghe soecken te bevorderen door bequame spuytingen, de vvelcke in't begin de *Lochia* niet en quame te verhinderen, maar wat belanght de *Pessaria* kunnen mijns oordeels hier geen voordeel doen, want voor eerst, soo kunnen sy de Baar-moeder geen Genees-middel soo diep toe brengen als de spuytingh, om dat de openingh geschiet, in het bovenste ghedeelte der Baar-moeder, soo sy met sijn Lywaat, ofte met een dunne Schapen darm bekleet zijn, soo zijnsf noch soo veel te slimmer, om eenigehulpe by te brengen, soose niet bekleet zijn, so smelten sy datelijck, ende verhinderen oock den uytganck der reyninge, want door de spuytinge vvert de pijn versoet, ende de ontsteeckinghe belet, als oock door de spuytinge wert de Baarmoeder als gestooft, ende se verwarmt ende versterckt de selvige, ende oock soo werden daar door de overtollige stinckende vuyligheden uytgedreven.

De manier van leven soude ick haar ordinee-

Clyster
Uteri-
nas.
Kraams
Suyve-
ring.

dineeren van weecke ende voedtsame spij-
 sen: Te weeten, goede voedtsame Sop-
 pen, als Hoender-nat, Schapen-nat,
 vveecke-doore van Eyeren, ende soo
 voort, gelijk als men in groote sweeringen
 ende vvonden des ondersten Buycks ghe-
 woon is te doen, altijd wel sorgh dragen-
 de, datse niet al te hardt-lyvigh is, ofte
 anders loude men haar moeten te hulpe
 komen met een bequame versachtende Cly-
 ster.

Uyt dese verhandelinghe waarde vrient,
 kunt ghy beoogen, vvat droevige exem-
 pelen ons dagelijcks te vooren komen, on-
 trent de bevruchte Vrouwen, de welcke
 men dickmaels niet alleen, maar oock haar
 onnosele vruchten, soo jammerlijck siet
 versmooren en vergaan. Gelijk als met
 my getuyght, den vermaarden Heel mee-
 ster *Guilhelmus Fabritius Hildannus*, daar hy
 verhaalt wat de Konincklijke wet in heeft,
 en seyt; De Konincklijke Wet verbiedt,,
 een Vrouwe die met een vol lichaam ge-,,
 storven is, te begraven voor en al eer haar,,
 de Vrucht ten lyve uytgesneeden werdt.,,
 De Rechts-geleerden noemen dese Wet,
 om haare uytmuntentheynt niet alleen de
 Konincklijke Wet. Maar oock om dat
 men gelooft, datse van den tweeden Ko-

ninck der Romeynen, *Numa Pompilius*, soude gestelt wesen, voorwaar wiert dese Wet, toch over al van de Christenen onderhouden, veele Kinderkens, die door 't afsterven van haare Moeders, ellendigh in de Baar-moeder werden verstickt, soude kunnen behouden vverden, ende veele Ouders geruster van gemoedt zijn. Want niet te vergheefs doet'er den Instelder deses Wets by: die anders ghedaan sal hebben, schijnt de hoope des levens met de bevruchte ghedoodt te hebben.

De Konincklijke Wet dan, die gebiet wel dat men alle lichamen van Swangere Vrouwen, die eerst gestorven zijn, sal openen, sonder eenigh onderscheydt; Maar een Heel-meeſter en is aan die Wet soo seer niet gebonden, ten zy hy de selvighe noodigh acht, want daar kunnen sichtbaare, ende tastelijke teekenen en oorſaacken zijn, waarom men sulcks soude mogen verbygaan; Ende voor eerst, als men verſekert is dat 't Kint doot is, als oock dat daar maar een is; Ten 2. als de Vrucht verrot, ende vergaan is; Ten 3. als daar een swaare vloed voor gegaan is met breeckinge des waters, ende dat de Baar-moeder ontlast is, behoudende alleen een Vrucht sonder eenige

Oorſaaken
wan-
neer de
Sellu
niet ver-
eyſt en
werdt.

eenige beweginge, ofte die seer kleyn is, en niet voldragen. Gelijck als ick noch, onlanghs door een seeckere Vroe-vrouw ben ontboden op de Keyfers-graft by een Fran-ce Vrouw, om dese *Operatie* te doen, doch echter niet en wierdt noodigh gevonden, want de Vrouw hadde sodanigen grooten vloet, van bloet en water, datse wel een emmer vol (soo sy my voor de waarheyt verhaelde) was quijt geworden; daar gekomen zijnde, vonde ick haar noch in't leyen, met een kleyne pols, en seer flaeuw, met continuatie van de vloet, maar niet soo sterck, 't welck geen wonder was. Ick beyal de Vroe-vrouw haar handt gestadigh op den Buyck te leggen, en seer naeuw te letten, of zy oock de minste beweginghe vernam, maar daar was voor haar sterven, noch in't scheidt gantsch geen bewegingh, ende als sy gestorven was, bevonde ick de Vrucht seer kleyn, ende gins en weer de selvige verleggende, sonder de minste beweging; gaf tot antwoord, dat de Vrucht doot was, ende oock niet voldragen; derhalven niet raadtsaam vondt, de *Operatie* in 't werck te stellen.

Welcke bevveegh-redenen, my hebben aangeport om oorsaacke te moghen vinden, van dese Historische Aanmerckingh

U E. geleerde kennisse toe te passen, aangaande, de *Sectio Casarea* van de vvelcke ick my ghenoeghsaem mach verseecken, dat van U E. iets bysonders, ende aanmerckens vvaardigh van diergelijcke ghebreecken inacht ghenomen is ghevveest. Vergeeft my alleen, by aldien ick de maate van Schryven te buyten gesaan hebbe, ende vveet dat het denootsaakelijckheydt ghevordert heeft, aangaande dese voorverhaalde swaarigheyt, vvelckers oordeel, nochtans ick gheneghen ben U E. kennisse te ondervverpen, alijt geneghen zijnde, van U E. ervarentheyt ondervvesen te vverden, ende beter onder-recht zijnde, alijdt ghewilligh blijf, om een qualijck opghenomen ghevoelen, af te staan. Hier mede eyn digende, bevele U E. in de ghenadighe protectie des Alderhooghsten, ende vaart vvel.

*Geschreven in Amsterdam den 10 Septem-
ber. 1662.*

E Y N D E.

De tweede Historische
AANMERCKING,
Van een
Uytsinckingh der Vagina,
EN
Sijne Extirpatie in een Vrouwe,
Waar in verhaalt wert, de oorsaaken
en Geneſinghe der ſelver.

Aan den wel-geleerden **HEER**
PAULUS BARBETTE,
Der Medecynen Doctor en Practiſijn
'AMSTERDAM.

MYN HEER:

Alſoo ick van voornemen was, by
de naaſte gelegentheyſt aen U E.
te ſchryven, konde ick niet na-
laaten U E. mede te deelen, 't geen
mijns oordeels aanmerckens waardigh was.

ANNO 1658. den 24. December,
(zijnde de tweede Kers-dach) ben ick ont-
boden geworden, op de Prince-graſt, te-
gen

gen over de Noorder Kerck, in de Prin-
 cen Hof-gangh, tot *Tomas Carstens*, Sol-
 daat onder Capiteyn *Rusius*, om zijn Huys-
 vrouw *Maria Jacobs* te visiteeren, van haar
 ghebreck, daar sy den tijdt van 4 Iaaren
 mede gegaan hadde, te weten met een uyt-
Vagina. finckinge van de Scheede, 't welk een seker
 Vroe-vrouwe voor een uytgefackte Lijf-
 moeder tracteerde, ende gehandelt had-
 de, den tijdt van twee achter een volgen-
 de Iaaren, (soeckende het selvighe door
 't opsetten te Genesen, met een ringh van
 Kurck gemaakt, zijnde een vinger breed
 dick, ende drie duymen breed in de rond-
 te, ende in 't midden was een gat, so groot,
 dat men bequaam, daar een vinger konde
 door steecken, welke ringh in gesmolte geel
 Wasch gedoopt was geweest, ende haar ge-
 set is geworden door die Vroe-vrouwe, ende
 also van haar onderhouden geworden lan-
 ghen tijdt, tot dat sy merckte, ende ver-
 nam dat sy niet Genesen vviert; doen heeft
 sy wederom de Genesinge aangegaan, met
 noch een andere Vroe-vrouwe, die haar on-
 der-stont de uytgefackte Lijf-moeder door
 een Bal van wit Was gemaakt zijnde, in
 haar lichaam te brengen, waar door sy de
 Lijf-moeder quaam op te setten, trachten-
 de door dit middel de uitfinckinge te Gene-
 sen;

fen; die anders gheduerigh quam uyt te hangen, wel de grootte van een pints roemer, ofte van een peer-kanneken, welke Bal van Was in 't lichaam gebracht zijnde, en kan ick soo goet niet achten als de Ringh: Want door het gat van de Ringh, konde sy bequaamlick haare reynigingen bekomen, 't welck door het opstoppen van de Bal anders onmogelijk was, te kunnen geschieden.

Diergelijke exempel hebbe ick noch van een Vrouwe gehad op de Heere-graft, vviens Lijf-moeder soo sy meende oock was op geset door diergelijke Wasse Ballen, 't welck haar seer qualijck bequam, want ick wierde daar ontboden, om haar te verlossen, 't welck oock geschiede, maar met geen kleyne moeyte. Want alsoo dit stuck soo groot was, als een gemeene vuyft van een Mans handt, soo heeft het haare reyninge wederhouden, veroorsaakende een groote pijn, koors, stanck ende verrottinge, doch sy is na het verlossen van dit Wasse Kint, door des Heeren genade geluckigh Genesen geworden.

Het selvige gebeurde oock in dese voorighe Vrouwe, want de toevallen veroorsaakten mede groote pijn, in de lenden, als in de liefschen, ende oock in 't lichaam, so dat

dat dese Vrouwe, op geen van beyde haar zyden, en rugge en konde leggen, nocte fitten als met onverdraagelijcke pijn, den tijdt van seventhien weecken, tot dat het lichaam open persten, met sulcken vloed van materie en stanck, waar door met eene, de wassche Bal wiert uyt gedreven, swart beslagen zijnde van de stanck, met dat gedeelte, en uytflackinge van de *Vagina*, dat sy voor de Lijf-moeder hielden, seer gekneust en beschadicht zijnde, met eenige uytgegeten plaatsen van de materie, soo dat daar twee gekneuste wonden waaren, op die plaats daer die Wasse Bal geparst hadde ghelegen, ende die vvierden gheluckigh door die Vroe-vrouw Genesen.

Eenige tijt daar na, soo heeft een seckere Meesteresse wederom op nieuws haar aangenomen te Genesen, door een Ringh met een gat van Kurck gemaakt, ende in gesmolten Was gedoopt zijnde, ghelijck als by de eerste Vroe vrouwen gedaan was geweest; Welcke Ringh dese Vrouwe wederom geset zijnde, heeft sy wel 5 a 6 Maanden rust gehadt, tot dat eyndelijck door de eene, ofte andere stercke beweginge, de *Vagina* voor een gedeelte soo is komen te verslacken, datse is beginnen te gangri-neeren ende te versterven. De Meesteresse

resse ontbode zijnde, en fiende dat het hier
foo gelegen was, heeft met geweld de Ring,
daar seer in geklemt zijnde, soecken na haar
te trecken, doch niet gemackelijck kun-
nende geschieden, heeft sy met haar vinger
(door geweld de Ring in 't lijf gebroocken)
ende met stucken en brocken daar uyt ge-
haalt; doen heeft sy (het lichaam voorts
uytsackende) een pap daar op geleyt, waar
door het selvige, meer en meer is komen
uyt te sacken, als oyt te vooren, ende on-
der aan ontfteecken ende gegangrineert
zijnde, heeft sy niet min haar best gedaan,
om t'selvige wederom binne te brengen,
door warme doeken, in Brandewijn warm
gemaackt zijnde, ende hier mede gecon-
tinueert den tijt van 3 dagen, dese Vrouw
dan hulpeloos zijnde, beval de Man
voor het leste te gaan, naar het oude Man-
nen-huys, om te haalen van die sterc-
ke pis der oude Mannen, ende met Roo-
semareyn op te koocken, om daar mede
het lichaam te stooven, 't welck sy deden,
maar de Smeerster en sagh noyt na dese ar-
me Vrouw vveder om, ende het uyt-han-
gende-lit veranderde meer en meer van
colour, foo dat sy nu genoodtsaackt waa-
ren, andere hulpe by der handt te nemen;
Ende hebben eyndelijck goet gevonden te
ont-

ontbieden 2 Vroc-vrouwen, de welke doen sy daar gekomen waren, al mede te werck tegen, om het lichaam wederom binnen te brengen, en daer mede, na dat sy waaren doende geweest, den tijt van 3 uuren, echter niet en vorderde, soo hebben sy my ontboden: En daar gekomen zijnde bevont ick de Vrouwe in sodanigen staat, als ick hier boven hebbe verhaalt, stelde derhalven van stonden aan voor dat hier de naaste wegh was, om dese uytgesackte Lijf-moeder (gemeynlijck alsoo geheeten) af te setten; Ende alsoo door dat middel de Vrouwe te behouden, 't welck ick dien selfden dagh gedaen hebbe, de Vrouwe daar toe ordinerende te leggen op een Tafel, om de meeste bequaamheyt. Ende na dat ick met alle behulp-middelen, welke in diergelijcke *extirpatie* van noode soude mooge wesen, gereet was, soo ben ick in dese manieren tot de *Operatie* gekomen, in 't by-wesen van den Geleerden Genees-heer *Arnoldus Tholinx*, ende *M. Job van Meeck'ren*. Alder-eerst dan het uyt-ghesackte lichaam met bequaamheydt na mijn te haalen, om met meerder gemack achter om het ghebreck een linne Haar-snoere bandt te legghen, ende de selvige stijf toe te haalen, uyt vreesse van eenige bloet-vloeyng die daar op soude

soude mogen komen te volgen; 't vvelck
 gedaan zijnde, so is de extirpatie gevolgt,
 met weynigh bloet-vliedinge, latende de
 ghewonde plaats in 't lichaam op-trecken *Separatio.*
 tot de tijdt van de scheydinge toe, voorts
 het lichaam na de kunst verbindende, ende
 is met behoorlijcke Genees-middelen ge-
 reynight geworden, die soo de verottinge
 als de stanck wederstaan kunnen, neemt
 tot exempel 't geen hier volght.

R. Rad. Albea,

Brionæ, añ. ʒ. ʒ.

Fol. Artemes:

Absinth:

Ruta, lauri añ. m. ʒ.

Flor. Rosar. rubrar.

Lavendul añ. ʒ. iij.

Coquantur S. A. in vino Renano, & coentur.

Adde,

Ung. de apio ʒ. j. ʒ.

Mel. celidonia ʒ. j.

M. F. Injectio.

Waar mede de Vrouwe eyndelijck ghe-
 luckigh is Genesen geworden, behouden-
 de naderhandt eenige tijdt haar behoorlijc-
 ke reyninge. Ende leefde noch gesont, doen
 ick dit Schreef den 28 Augusti, 1662.

Mijn Heer dat dit een groote uytfin-
 kingh van de binnenste rimpelige rock der
 Scheede

Schede gheweest is, kan men door verscheyde redenen lichtelijck afmeten.

Voor eerst, om dat de voorschrevene Vroe-vrouwen dit deel, langh en veel gehandelt hadde, ende 't selvige altijd bevonden van Coleur en sachtigheyt eenpaarigh te zijn met het andere ghedeelte van het lichaam, dat is des Lijf-moeders hals, ende niet van de Lijf-moeder selfs.

Ten andere, de sachte inwickinge, als sy het selvighe herstelde; 't welck de harde *Substantie* van de Baar-moeder geensins soude toe-laten.

Ten derde, dat het door een enkele Ring, die de Lijf-moeder lichtelijck uyt soude persen in maanden ende daghen, sonder eenighe hinder opgeschort heeft kunnen blyven, behalven meer andere redenen die ghy in 't vervolgh sult vinden.

De oorfaacken van dese Uytfinckinge, zijn inwendigh en uytwendigh: De inwendige zijn, de swaare poosen, ende vlaagen van de Moeder, als wanneer in Baarrens-noodt het Kint wel gekeert is, ende het hooft van het Kint grooter is, als naar advenant de Moeder, soo komt in soodanigen arbeyt, de *Vagina* soo geperst, ende gepranght te worden, dat haare rimpelen van binnen over malkanderen gereckt ende van

Oorfaacke der Uytfincking.

Rug 2.

de van die plaets daer sy aen begroeyt zijn, afgeruckt werden. Want hier in hebbe ick my grootelijckx verwondert, by na in alle verlossingen die my voor gekoomen zijn, dat de *Ruga uteri*, ofte dese rimpelen soo grooten behulp middel waare aen de Moeder, om de vrucht ter Werelt te brengen, dat meer is, dat daer sulcke kraght van de Moeder mede gedaen kan werden. Want dese in een natuerlijcke verlossingh, wel bevochticht zijnde, van een glibberigh water, helpen door haer ingebooren kracht de vrucht voort-sette, en verschuyven. Als by exempel,

Gelijckmen soude kunnen vermoeden, dat in de Zijde-wormen geschiet, die in't voort-kruypen eerst wel haere voeten hechten, maer door haere rimpelen, ende verdeelinghe voort geset ende gedreven werden, gelijk als d'eenen baar van de Zee den anderen doet voort komen.

Ten tweeden, als dat nu geschiet in een ongesont lichaam, soo vloeyen en komen daer in te sacken slijmighe ende waeterachtige vochtigheden, ofte eenige andere humeuren van diergelijcke natuer, waer door dat dit meer ende meer komt uyt te sacken, ende eyndelijck, soo te verwijen en te reken, dat het in soodanighen groot-

te het lichaem komt uyt te hangen.

Tenderden, soo kan oock sulcx voort komen door een onbedachten greep van een Vroemoeder, die in plaetse van het Kint, ofte de nageboorte na haer te haelen, dese *Ruza* komt te vatten ende na haer te trecken, veroorsaakende alsoo de *Vagina* op die plaets van sijn ondergelegen deelen af te wijcken, ende maecten een uytfinckinge der selver, zijnde een seer moeilijck en lastich gebreck.

Want die redenen, die my gegeven worden, van andere Schrijvers en kan ick nauwelijckx geloof geven, als daer zijn een swaeren geledenen arbeyt, door sterck geroep, stercken hoest, door het recken en uytslaen van Lijnwaet, door breekinge en afscheuringe van de banden der Lijfmoeder, door de kamergangh die men *Tenesmus* noemt, om dat in dese kamerganck een stercke dringinge ende persinge gheschiet, door vallen en stooten, ofte groove slagen op den buyck, door sterck te Paerd ryden, door niesen, door danffen, door hoogh springen met uytgespreyde beenen, ende oock dat sulx soude kunnen komen te gebeuren door het inhouden des Afems, ende door het ontfangen van eenige groote koude; welcke oorsaacken
alle

alle my niet en kunnen voldoen, als ick lette op haare vereeninge die sy met andere deelen heeft, om te gelooven, dat door dese boven verhaelde oorfaaken de Lijfmoeder soude komen uyt te sincken, maar dat dese stercke beweegingen seer schadelijck zijn, voor de geene die met dit gebreck gequelt zijn, dat is gelooflijck, ende het bestaet in redenen.

Het affetten van de Lijfmoeder, daer verscheyde voortreffelijcke *Auteurs* van hebben geschreven, dat veele Vrouwen lang en voorspoedigh sonder Lijfmoeder hebben kunnen leven, soo men de aanmerkinge magh geloof geven van *Paulus Aegineta*, *Forestus*, *Zacutus* ende andere meer. Ja sy getuygen gesien te hebben, dat een uyt-hangende verrotte Lijfmoeder, is afgesneden geworden, siet hier van *Carpus*, *Mercurialis*, *Lazarus Riverius*, *Iohannis Langius*, *Parvus Bauhinus* ende andere.

Doch die gelieft in te sien *Felix Platerus*, in *partium procidentia*, lib. 3. *meri procidentia*, *corruptio & ablatio*. Daar verhaalt hy een wonderlijke Historie van een seker Vrouwe, die de geheele Baarmoeder uyt hingh, ende doense geheelijck swart, verrot, ende stinckende was geworden, soo is daer by geroepen een onervaaren Heelmeester, de-

welcke als hy de uythangende Baar-moeder met sijn handt quam aan teraaken, soo bleeffe van stonden aan, als Lijm, daar aan vast hangen, sonder eenich ander geweld, van na sich te trecken meer te doen. Ende als men de saack seer nau soude examine- ren, soo moet ick bekennen, dat ick niet en kan gelooven, dat de Lijf moeder oyt kan komen uyt te sacken, gelijk als sy mede verhaelen van Vrouwen, die in 't scheid van haer Kint en na gheboorte, met eenen de Baarmoeder uytgesackt is; men soude immers vermoeden dat sodanige *Ambeyren*, weynigh Vrouwe lichamen die in Barends- noot gestorven zijn, geopent hebben; want indien sy oyt op de grootte ofte dichte van de Baar-moeder ghelet hadden, sy souden sulckx niet geschreven, maar ter contrary bevonden hebben: Gelijk als my dickmaals voorgekomen is, waar van ick U E. een exempel sal verhaelen, van dat over twee jaaren geschiet is, van een Vrouwe die geen uur na haare verlossinge van 't Kindt, de *Vagina* soo groot uyt-schoot als een Kints hoofd, en ick in 't by-wesen van twee Vroevrouwen wederom te recht bracht, want als dit de Lijf-moeder gheweest waar, soo soude het soo licht niet wederom in sijn plaets te brengen geweest zijn; want de

Lijf-moeder soude in soo jonge Kraem-
 Vrouw (noch wel een duym of anderhalf
 moeten dick zijn, wantse is ordinaris in
 een gesonde swangere Vrouw wel twee
 duym dick, naar gelegentheyd van de
 Vrucht; want hoe de Vrucht grooter is,
 ende hoe de Vrouw langer gedragen heeft,
 hoe de Baer-moeder in dickten van tijt tot
 tijt meer toeneemt, en dicker wort, 't welck
 seer wonderlijck ende aanmerckens waer-
 dich is, waar na dat men wel kan afmeeten,
 dat soodanige Partyen soo schielijk niet en
 komen te verkleynen, die door langen tijt
 in dicke zijn toegenomen. Het andere
 merckteecken dat ick daer van nam by dese
 gelegentheyd, was, dat de Baer moeder
 omgestroopt moeste zijn geweest, al eerse
 uyt het Lichaam konde komen te versac-
 ken, dat is het binnenste buyten, soo most
 ickse dan bloedigh, oneffen, dick, ende
 sponcieus bevonden hebben, maar se was
 ter contrary, effen ende glat; want haare
 reyninge hiel by na t' eenemaal op, soo dat *Lochia.*
 ick daar van seer wel konde oordeelen, en-
 de oock van alle de geenen die ick oyt ge-
 sien hebbe.

Gelijck als wy dan te vooren getoont
 hebben, dat het een *Luyars natuer* is te steu-
 nen op onde dingen: soo is 't oock een *Plompaars*
natur

natuer krachteloose, en belacchelycke nieuwe dingen geloof te geven; gelijk als hier dagelijks in swang gaen. Als by exempel, dat de Vrouwen, ende Dochters, de Moer in de keel komt, wert by duyfenden voor de waarheyt geloof, ja oock, dat de streng van de moer der Vrouwen in den hals vast is, ende aldaar oock de Moer-ader gelegen is. Daar een Vrouwe hier in dese Stadt seer aardigh mede weet om te gaen, waar door veel onnosele Vrouwen jammerlijck bedrogen worden, ende sy door dat middel haar wonderlijck weet te verrijcken.

Ja de Moer kan oock (als sy seggen) van sommige Vrouwē in andere gedeelten van't Lichaam komen te verplaatsen, waar van ick niet en kan nalaten, een soete en boertighe Historie te verhaalen, die onlanghs gebeurt is van een seeckere Vrouwe, die gequelt was met een hardigheyt inde slincker zijde van den Buyck, daar sy al eenighen tijdt mede besocht was geweest, dewelcke door een schielijcken hoeft soo aan het braacken quam te geraacken, waar door sy haar Moer ten keele quam uyt te spouwen, ende op een Tafel geleyt zijnde, wasse inde rondte soo groot, als een houte Tafel-bort, met een mondt daar aan soo sy seyden, maar de Moer en quam sich niet

Historie.

te verroeren, als wanneer daar een weynich
 fuycker in den mondt gestrooyt wierdt, soo
 gaaptense, 't welck men eenichsins soude
 moeten geloof geven, soo dit waar was? te
 weten: dat buyten de Baar-moeder soo in
 de Maagh, als in ander gedeelten van 't li-
 chaem een vrucht konde ontfangen, en ge-
 formeert werden. Welcke dingen belacche-
 lijk ende sottelijck zijn, ende in 't minste
 geen geloof en verdienen; want dierge-
 lijcke exempelen vinden wy noch by ver-
 scheidene *Ambejeren*: waar van ick niet nala-
 ten kan den Lesereen mede te deelen, dat
 verhaelt werdt in de *Anatomia Reformata*,
Thomæ Bartholini, met dese woorden: *lib. I. de*
infimo ventre: Extra uterum factam conceptionem
& foetus formationem, exempla nonnulla testantur.
In Ventriculo junioris uxoris cujusdam sororis ne-
fandi, conceptum foetum, et per os exclusum di-
giti longitudine, sed benè omnibus membris exter-
nis & internis conformatam descripsi ex literis Ro-
meleri ad Gothofredum Hofmannum Sal-
muth nec de fide Historia ipsius dubitat.

Ick bevinde oock noch veele onnoosele
 Vroe-vrouwen, die op den negenden dach
 de Kraem-vrouwen na haare verlossinge,
 aan haar wel scherpelijck gebieden, datse
 op haare slinker zijde moeten blijven leg-
 gen, door welck middel sy voorgeven dat

de Moer weder in zijn plaets komt te keeren, om welcke sotte, ende belacchelijcke bedrijven ick geraden vondt, dese Exempelen niet alleen te verhaalen, maar de vereeninghe die de Baarmoeder heeft met andere deelen van 't Lichaam, den Leser voor te houden: waar door hy met my genootsaackt sal zijn, te helpen wederstaan, de onmogelijckhey, van dat de Baarmoeder kan komen uyt te sincken, ende de onnosselheyt van datse tot inde keele kan opstijgen, veel min dat de Lijf-moeder afghefetsoude kunnen worden.

Van de opstijginge der Lijf-moeder te schrijven, is ongeraden, alsoo wy verhoopen by andere ghelegentheydt daar van te sprecken, want ick ben van ghevoelen, dat de Lijf-moeder van plaets niet en verandert, noch niet en kan komen tot aen de Maegh, ofte tot aan het middelschot op te stijgen, behalve in die geenen, die watersuchtigh, ofte een *mola carnea* hebben, ofte die grof swanger gaan, inde welcke de Maegh door de groote swellinge allenckskens gedrukt wert; door de weleke veeltijts walgingh, brakingen, qualijckheden, ende quijlinge werden veroorsaackt. Want als de banden, ende aderen van de Lijf-Moeder soo quamen te verslappen door
over-

overtollighe vochtige humeuren, dat de selvighe door de groote verflappinge omgestroopt wiert, ende alsoo buyten het Lichaam quame te schieten.

Soo waart oock wel gelooffelijck, dat dese banden soo wel soude kunnen reken in't opstijgen, als sy doen in't nederschieten, 't welck niet en is te gelooven, maar als de Lijf-moeder met vuyl bloet, ende veroudert saet beladen is, waar uyt vuyle ende quaataerdige dampen voort komen, die de ingewanden doen opswellen, ende alsoo een opstijginge veroorsaacken, waar door den Lijder sijn adem niet, ofte qualijck kan halen, ende sy schijnt in de keel te sullen sticken, door het opswellen van de spieren van de Hals. Gemerckt oock dat de Maegden ende Weduwen daar meest meede gequelt zijn, ende de getrouwde Vrouwen minst. Wy sullen om reedenen hier niet meer van spreecken, want het is de verstandigen genoegh geseyt, ende besluyten met de woorden van den Gheleerde Gheenes-heer *Ioan van Beverwijck*, in sijn 3. Boeck, aan 't 6. Cap. van de siekten des Buycks, daar hy seyt, dat het oeffenen achter de Gordijnen seer dienstig, ende gantsch, troostelijck is, ende (gelijck ons wijsge- maeckt ende verseeckert werdt) tot dese

„quaataerdigheydt den rechten *Theriakel*.
 - Want als 't al mogelijk was, dat de Lijf-
 moeder konde uytſchieten, ſoo ſoude het
 echter een ſwaare en periculeuſe werckinge
 zijn moeten, want de Lijf-moeder is door
 ſijn breedte, ende ronde banden aan de
 beenderen ſeer naauw vereenight, ſoo dat ſy
 natuwelijcks ſoude kunnen afghetrocken
 worden, als met ſeer groote pijn, ende
 daar en boven ſoo iſſe ſoo vaſt tuſſchen de
 Blaas ende den Eyndel-darm vereenight,
 datſe niet wel ſonder groot perijckel ende
 ſchade van den anderen geſcheyden kon-
 nen worden, 't welck oock het oude ſpreek-
 woort mede brenghet:

*Quid nos superbimus, qui inter sterous & uri-
 nam naſcimur.*

Wat verhoovaardigen wy ons, die tuſ-
 ſchen pis en dreck gebooren worden.

De bereyt, en Saat-vaten, planten haar
 in de Lijf-moeder ende Vrouwelijckheydt,
 ſo datſe ſonder groote pijn, bloeſtortinge,
 en nau gevoelentheyt van de binnenſte in-
 gewanden niet afgenomen kunnen worden,
 want ick bevinde in mijn practijcke ſoo veel
 als ik er geſien hebbe, dat den eenen meer-
 der als den anderen uyt gefackt zijnde, lich-
 telijck wederom werd herſtelt, ende ick
 ſoude

soude my durven verseeckeren dat het niet en is als een uytzackinge en *relaxatio Vagine*; want Vrouwen die met dit gebreck gequelt worden, zijn somwijlen swanger, gelijk als ick verscheyde mael heb sien gebeuren, dat ick oock in 't verlossen van eenige Vroevrouwen dickwils ben gewaarschout gheworden, wel voorsichtigh toe te sien, om dat de Lijf-moeder uyt hing, welcke woorden dickwils van desen inhoud waaren, te weten: dat sy die Vrouw oock wel soude kunnen verlossen, indien haar de Lijf-moeder buyten het lichaam niet uyt en hingh. Maar soude dit niet een wonderlijcke verlossen van een Kint moeten zijn, daar de Lijf-moeder buyten het Lichaam hingh? My zijn oock bekent verscheyde Vrouwen, dat als sy voor de tweedemaal swanger wierden, dit gebreck in 't svvaar gaan, aan haar eerst quam te openbaeren, soo dat dese *relaxatio Vagine*, dickwils soo groot is, dat men schrickt dat men het tiet, soo dat ick kleyne svvarigheyt make, om het selvige door de handt van een Heel-meester te laaten vvegh nemen, ende hoese grooter is, hoese langer en smalder van hals vwort, ende de vvechneminge te mackelijcker valt, ende geen svvaare bloet-vlietinge te vreesen en is, gelijk als dan de uytfinckinge van

van de scheidde somtijts soo groot is, datse buyten het Lichaam komt te hangen; soo ghebeurt het in andere ter contrary; datse niet verder en komt uyt te sincken, als tot aan 't begin van de Vrouvvelijckheyt, doch in anderen soo veer niet, soo dat hier in een groot onderscheyt is, soo ten aensien van het Lichaam, als van de nederfinckinge der Lijf-moeder.

De genesing dan van dit gebreck, is voor een Konstenaar soo svvaar niet, of het behoorde, en kan, door een voorfichtige handt, sonder merckelijck gevaar voltrocken vverden, ende bestaat voornamelijck in twee aanvvijsingen, te vveeten: vvaar van het eerste is, om het ingebrochte deel te bevvaaren, ende als dan voor te komen dat het selvige niet vvederom en komt uyt te sincken. Hoe svvaar dat het gebreck is, wort het somvvielen genesen door stil houden en leggen, insonderheyt in jonge stercke Vrouvven, die het gebreck noch uyt het Lichaam niet en komt te hangen, ende als het niet langh geduert en heeft, nochte veroudert is, soo genees ickse door een astringeerende, ende versterckent *Fomenium*, vvaar van de beschrijvinge is als volcht.

℞. Rad: consolidæ majoris, rubiæ tinctorum
añ. ʒ. ij.

Iridis

Iridis: ʒ. j.

Herb. Matricaria, salvia, pulegij, añ. m. j.

Fol: Querci m. ʒ.

Glandium ʒ. j. ʒ.

Flor: Rosarum rubrarum, balauſtie añ.
m. ʒ.

Sem: Cumini aluminis crudi añ. ʒ. ij.

Contundantur & coquantur in vino rubro ad
libr. ij. colatura detur usui, administrato foris, ap-
plicetur emplastrum.

Het Lichaam daer mede behoorlijk nacht
en dach op geschort zijnde, ende over den
gantschen Buyck, legge ick dan dit volgen-
de empl. op Zeem-leer gesmeert zijnde.

ʒ. Rad. bistorta ʒ. ij. ligni aloës, berberis,
Santali citri amhera, cinnam. añ. ʒ. ij. flor. Cha-
momel. ʒ. j. ʒ. thuris masticeis castorei, gallia
moschata añ. ʒ. j. ladani libr. j. picis naval resinae
pini añ. ʒ. ij. ol mastichini Castorei añ. libr. ʒ.

Misce fiat emplastrum secundum artem, iseri
imbecillitati succurrite, jus procidemi am re-
primit, fluxusque immoderatos fistit.

Daer en tegen in bejaerde Vrouwen, als
het langh geduert heeft, is het gans onge-
neeflijck, ende dan kanmen het in eenige
Vrouwen gemacklijk met een Wasse balle,
gedraayt van Esschen-hout, de grootte
van een Eenden Ey, of grooter, gedoopt
zijnde, twee a drie maal in heet gesmolten
empl.

94 *Eerste Deel van de Aanm. &c.*

empl. ad rupturas fernelii, ondersteunen ende op te setten, in vvelcke Balle moet zijn een gat geboort, tot ontlastinge der stonden, in vvelck men oock een koperen draat dyvers door steecken sal, daarmen een bantjen aan vast maaken moet, om dies te beter de selvige uyt het lichaam vvederom na sikh te konnen trecken, ende gelijk als ick te vooren gheseydt hebbe, dat ick geen svvarigheyt soude maecken, om de aldergrootste neersinckinge ende uytsackinghe van de *Vagina*, (*operatione manus*) vvegh te nemen, tot hulp en troost der lijders, ende tot verder opbouwinge van de Heel-konst, in welcke alle mijn Heer ick volgens U E. geleertheydt en kennisse, verwachte U E. meyninghe in desen te verstaan, en vaart wel.

Geschreven in Amsterdam, den 8. Augusti, 1662.

De Derde Historische

AANMERCING,

Van de

UTERICLAUSURA,

ofte van een toe-gesloote

LYF-MOEDER,

Haare teyckenen, oorfaaken, ma-
niere van openen, ende ge-
neefinghe.

Gefchreven aan den wel geoeffenden en ervaren

RUARDUS ROGIERSE
BEERENAART,

Heel-meester tot S^t. Anna-landt.

WAARDE BROEDER.

TErwijl ick doende was om aan U E.
de hartgrondige Jaar-wenschingh,
van een salich en voorspoedich
nieuw Jaar te senden, vondt ick
niet ongeraaden tot oefening van de Heel-
konst met een U E. te laten toekomen een
Historische Aanmerking van een toe-
sloote

sloote Lijf-moeder. Ick ontfinch dan U E. feer aangename, die my van U E. gesont- heyt so veel verseeckering gaf, als ick door des Heeren genade, U E. hier mede van de onse geve. In 't begin van 't laar, denck ick aen sijn eynde; ende met eene op de eerste kortbondige Spreuk van *Hippocrates. Vita brevis, ars longa, occasio praeceptis experientia fallax, Iudicium difficile.* Met welcke woorden hy te kennen geeft, dat het leven kort is, maar de konst langh; de bequame tijt vluchtigh, de onder-vindinghe gevaarlijk; ende het oordeel zwaar.

Want soo veel kennisse als ick hier van inde Heel-konst, soo door ondervindinge als eervaarentheyt kan bekomen, en geeft my geen ghenoeghsamen onderrechtinge van al het geene ick kom aen te mercken, door het lesen ende ondersoecken van veele voortreffelijcke *Ambewen* die geschreven hebben van toegesloote Lijf-moeders. Want sommige hand'lende van de Lijfmoeder, ende blijven by de algemeyne naam van Lijf-moeder, sonder eenig onderscheyte maaken van des selfs Deelen, te weeten: de Scheede, Vrouwelijckheyt of schaamte. Eenighe wederom deelen haar af in 3. Deelen na haar gewoonte, namelijk, in den bodem, den mondt, ende in den Hals. Andere

Andere in 2 Deelen, in den grondt, ende in den Hals. Hier door zijn verscheyde misverstande geweest, eenige schrijvende van een toegesloote Lijf-moeder, hebben daer by verstaan een samen-groeyingh ofte samenlyminge der natuer, van de voorste deelen der schaamte, zijnde alleen vier vleefige Heuveltjens, die door een vleefige samen-groeyinghe inde eerste geschapenheyt zijn te samen-gebacken, somtijts wel gemeynschap hebbende met de Kittelaar; gelijk te sien in de, 61 Aanmerking van *Fabritius Hildanus*, in 't derde deel, daar hy beschrijft de opening van een toegesloote Lijf-moeder, gebruyckende de naam van Lijf-moeder, daer het alleen een Vleefige samen-groeying was, van de voorste Deelen der Lijfmoeder, genaemt de Schaamte, volgens sijn eygen vvoorden, die in 't Latijn aldus luyden *Membrana autem illa, undique Nymphis sive carunculis cucicularibus adhærebat, qua superiori sua parte foramine exiguo per quod urinam excernebat, prædita erat.* Dat is, dit vlies was rontom aan de *carunculen* of Vleeschige tepeltjens vast, ende had boven een opening tot uyt-lossinge des Waters. Oock mede in sijn 67 Aanmerckinge, van 't seste Deel, daer hy seyt, dat de Hals des Lijf-moeders na een moeyelijke verlossinge

*Caruncu-
le myri-
formes.*

Elitoris.

Vagina.

samengegroeyt was, 't welckick verstaet uyt
 sijn eygen vvoorden geweest te zijn de
 Scheede, hy verhaaldt dat de mondt der
 Lijfmoeder konde door geenderley Konst
 geopent werden. Zy bleef dan vreedzaam
 met haar Man, onbequaam echter tot on-
 derlinge versamelingh. De woorden van
Aristoteles zijn oock seer duyster te verstaan
 in't vierde Boek de *generat. animal.* in't vier-
 de Capittel, daer hy aldus spreeckt: *Iam*
Fœminis nonnullis os uteri compressum, concorpo-
ratumque ab ineunte atate ad tempus usque men-
struorum perseveravit, mox urgentibus mensuris,
doloreque infestante, aliis sponte disruptum est, aliis
dissectum à medicis, nonnulla interiorum, cum
aut per vim disrumperetur, aut disrumpi non pos-
set. Welcke woorden overgeset zijnde van
 desen sin zijn. Sommighe Vrouwen is de
 Mond van de Lijf-moeder, van de geboor-
 te aan, tot den tijt van de Maandt-stonden
 toe-gedruckt, ende toegegroeit gheble-
 ven, daer na door persing van de Maandt-
 stonden ende de grootheyt van de pijn, soo
 is de selve in eenige, van een geborsten, in
 anderen door de Heelmeesters van een ge-
 sneden, sommighe zijn gestorven, in de
 vvelcke de selvige of door kracht is van el-
 kander gebrooken, of oock geenfins heeft
 konnen gebroken worden.

Wie

Wie kan hier uyt begrijpen de meyninge van *Aristoteles*, te vveeten, ofte hy hier verstaat de vvaare mondt van de Lijf-moeder, ofte der vrouwelijckheyt, dan of hy de *Hymene Imperferato*, ofte van een vleyfachtige famengroeyinge der Scheede spreekt, vvant hy spreekt daar leer dubbelfinnigh van, als hy feyt, *animalia uteros, & vulvas intus omnia habent*. Dat is, alle dieren hebben haer Lijfmoeders ende Vrouwelijckheden van binnen. Door dese dan, als andere redenen, en hebbe ick niet konnen naelaten U E. Geleerde kennisse toe te passen het geene my somwile door naarstige opmerckinge in dese saak is voorgekomen, tot oeffeninge van de Heel-konst.

Om te gemackelijcker en oock beter te kunnen verstaan, vvat mijne meeningen in desen zijn, maar oock, welcke gebreucken yder gedeelte van de Lijf-moeder in 't bysonder konnen toegepast vvorden, welke haare oorfaaken, teeckenen en voorseggingen zijn, als meede hoedanigh een yders geneefing behoort te geschieden: Soo deel ick de gantsche Lijf-moeder af in

4. Deelen, te wveeten:

1. Ten eersten; inde *buytenste Deelen*, genaamt de Schaamte, ofte Vrouwelijck-

welijckhey, wiens plaets is tusschen het Schaam-been, ende den naat.

*Teri-
naria.*

2. Ten tweeden, in de *Scheede*, wiens begin is, van de deelen der Schaam-te tot de binnenste mondt toe, genaamt het Slot van 't Lichaam, by de Vroe-vrouwen, by andere het binnenste mondeken van de Lijf-moeder.

*Inter-
num
osculum
uteri.*

3. Ten derden, inde *Mondt van de Baarmoeder*, sijn begin nemende aan 't eynde der *Scheede*, zijnde de spatie, tusschen de *Scheede*, ende de *Baarmoeder*, van sommige den hals genaemt.

Vagina

Uterus

4. Ten vierde, inde *Baarmoeder self*, zijnde den acker des menschelijckē geslagts. Om dan tot de saack te komen, vvil ik de Weetgierighe Leser, die dese deelen der Lijf-moeder wel vvat nauver soude vvil-len ontleet hebben, het seer vermaardt *Tractaatje, de virginitatis notis, graviditate & partu*, van den Hooghgeleerden Heer *Severus Pinus* Beschreven, recommanderen.

De eerste verdeelingh van de Vrouwelijckheydt.

Wat een
gesloote
Vrouw-
lijckhoyt
15.

HEt gebreck, ghenaemt een toegesloote
Vrouwelijckhey, belettende den toe-
ganck

ganck der Scheede, is een vliesachtige samenlijminge ende samengroeyinge van de 4 vleefige heuvelkens, waer door de voorste deelen der schaamte geslooten zijn. Somtjids gheheel dicht, al te mets oock gemeynschap hebbende met de Kittelaer, belettende als dan de uytlossinge des waters; in welcke gelegentheynt ick de Vroe-vrouven vvil gewaerschouth ebben, de leden van een ontfangen vrucht, wel te ondersoecken, ende te besien, of het selvige oock wel geschapen is, 't welck bequame-lijk kan geschieden in 't afwasschen en reynighen van het Kint; ende by aldien sy yets tegen de natuur gewaar worden, ofte eenige Deelen van 't Lichaem toegeslooten vinden, soo zijn sy gehouden het selvige in stilheyt, de Vader ofte een van de naeste vrienden bekent te maaken, om soo ras alst mogelijk is, een bequaam Heelmeester daar by te ontbieden die de saak verstaat.

Dit gebreck, wert eensdeels veroorzaakt Oorsaa-
ken. door de Natuer, mogelijk soo wel door overvloed van saet, als van voedsel, als oock door de ineengedronge lichamelijke plaatsinge, die het heeft gehadt in zijn's Moeders Lichaam.

Wat de teekenen belangt, kan men Teyke-
nen. sulks gewaar worden, door het gesichte ende

Chirurgia.

ende het gevoelen , als mede , soo wanneer het Kindt niet en heeft ghewatert , als 't verschoont wert , ende hier op moeten de Kraam-bewaarsters naauw acht nemen , op dat het Kint in tijds mach geholpen worden. Hier van zijn my in mijn dagelycksche practycke verscheide exempelen voor-ghekomen , die door 't Hantwerck zyn genelen ; want hier in en werdt geen ander middel van ghenefinghe vereyfcht. Het sal ghenoegh zyn , alleen een Aanmerckinge te verhaalen , waar in de maniere van dese genefinge wert aangewesen , dewelcke seer licht is aan een handtvaardigh Meester.

I. AANMERCKING,

Van een toegesloote Vrouwelijckheydt.

ANno 1659. den 27. September, ben ick op een seekere plaats ontbouden , om een Kint, nu een Jaar out zijnde , dat sijn water niet wel en konde maaken , (als by wijlen) te visiteeren , want het en quam niet als leckende daar uyt druypen ; ick bevond de Vrouwelijckheydt met een taay vlies begroeyt, omvattende de Kittelaar, en also verstoppende de natuerlijke watergang voorts sich vereenigende met de vier vlee-
fige

fige heuvelkens, zijnde alleen in 't onderfte van de Vrouwelijckheyt een kleyne opening, waar in ick mijn Stylet niet als met groote moeyte konde brenghen: het water ftuytede tegen dit vlies aan, ende daarom soo liep het als dan te ruch, in de Scheede, soo langh sich daar verhoudende, tot dat het door die kleyne ondergelege openingh met der tijdt quam uyt te lecken. De Ouders van dit gebreck onderrecht zijnde, dat dit Kint daer mede gebooren was, ende oock niet en was te helpen als door de Konst, ende dat men het selvighe soude moeten openen, met een Schaar, ofte krom Lancet, zijnde geen bequamer middel tot de genesingh, ende dat sy oock niet alleen en moesten insien het ongemack, dat het Kint nu in het water maacken hadde, maar oock bedencken; als het Kint nu grooter geworden was, wat onghemacken dat dan daar uyt te verwachten stonden: Sy terstont op de groote nootsaaklickheydt achtneemende, en bewoogen zijnde, hebbē toegestaan met den aldereersten het Kint te laten helpen, by dese operatie versoeckende den Geleerden Genees-heer *Arnoldus Tholinx*, in wiens by-wesen het Kint gesneden wiert, op de navolgende wijze. Het wiert geset op de schoot van een ander, die het

met de knyen ghebooghen , om hoogh van malkanderen hielt , (want het ver-
 eyschten van onderen na boven gheopent
 te zijn , om te seeckerder de waterloofing
 te bevryen , van dese vlielachtighe t'fa-
 men-groeyinge ,) ende naar dat het met de
 Schaar naar behooren was ghescheyden ,
 't gheen teghen den ghemeenen loop der
 natuer geslooten was , hebbe ick soo wel de
 boven als beneede kant van de Wonden ,
 verbonden , met dicke platte wiecken
 (om dat sy daar niet licht en souden ko-
 men uyt te vallen) bestreecken zijnde
 met een verkoelende en vel-maackende
 salve , in wiens plaats by andere Heel-
 meesters kan ghebruyckt werden , het
ung : diapompholygos , desiccativum rubrum ,
 ende wat dierghelijcke meer zijn . Doch
 men moet altijd forgh draghen , dat-
 men in de scheidighe de openingh
 niet te kleyn en maakt , als men daar
 aan is , op dat het daar na geen groo-
 ter moeylijkheydt en kome te veroor-
 saacken , in 't verlossen , oock wel acht-
 nemen op de Krop van de Blaas , dat-
 men gheen deelen en kome te quetsen :
 Alleenlijck scheidende 't geen tegen de na-
 tuer is ; op dat men door quetsinge van
 andere deelen gheen swaare toevallen en
 kome

kome te veroorzaacken , ja wel lettende dat het geene eens geseheyden is , niet wederom en kome eenichsints t' samen te heelen.

I I.

De tweede verdeelinghe van de Lijfmoeder , is de Scheede , wiens begin is van de deelen der schaamte , tot de binnenste mondt toe , by de Vroe-vrouwen ghenaamt het slot van't Lichaam , welck ghedeelte ons dickwils voor komt , dat gheslooten is , ende met een tay vlies dicht begroeyt , ja oock wel in't midden gheheel t' samen ghegroeyt (na een swaare verlossinghe) door een versweeringhe veroorzaakt zijnde , somtijds oock vvel in't gheheel niet dicht gheslooten , soo dat in't midden een gat ghebleven is , tot ontlastinghe der Maandt-stonden , als oock tot ontfanginghe van Zaat , gelijk als vvy sullen met een Exempel bevvijsen van een Vrouvv die bevrucht is ghevorden , in haare verlossinghe ghequest zijnde , door de beenders des Hoofts , door de groote persinghe over malkanderen geschooven. Wat de eerste geslootenheydt in dit gedeelte aangaat ,

Wat een
geslooten
Hals
is.

vertrouwick, dat sommige Ontleeders die hebben ghenomen voor het *Hymen*, waar uyt dat verscheyde verschillen zijn ontstaan, tusschen eenige vermaarde Ontleeders, ende onder andere tusschen *Eustathium*, ende *Columbum*, eenighe schrijven het selvige gesien te hebben, andere niet, gelijk *Andreas Laurentius*, sommige bekenen het selvige een vliefigh vel te zijn, andere een vleefachtigh, sommige sentachtigh, andere dat het Seefachtigh door-gaat is, 't welck andere ontkennen, eenighe stellen het natuerlijk, doch in 't eene Lichaam veel dicker, harder, ende tayer als in 't andere: andere ter contrary, als 't gevonden werdt, houden sy het voor onnatuerlijk, 't welck ick mede toestae, alsoo ick nooyt, (hoewel daar seer nauw opgellet) hebbe kunnen vinden.

Doch, die met dit gebreck gequelt zijn, werden wel te recht by de Latijnsche Autheuren geheeten *imperforata*, ofte *velata*, want hier door is de natuerlijke werckin-ghe van de Lijf-moeder benomen. Want het verhindert voor eerst, de ontlastinghe der Maandt-stonden, ten tweeden is 't een beletsel van bekenninghe, ten derden een verandering van ontfanginge, ende ten vierden een oorzaak, dat een Vrouwe van 't
 Kindt

Kindt niet en kan komen te verlossen, gelijk als ick hebbe aangewesen in mijn eerste Aanmerckinge, daar gesproocken wert van die oorsaacken, die ten opsichte van de Moeder de Keyserlijke snee vereyffchen, soo dat dit ghebreck soo wel verhindert de toegangh, als de behoorlijcke ontlastinge der Lijf-moeder.

De oorsaacke hier van is tweederley, natuurlijk, ofte toevalligh; de natuurlijke oorsaack is: Eerstelick wanneer de lichamen daar medegebooren, ende van vooren met een vliesch vel geslooten zijn, 't welck door een ervaren M^r. seer licht kan geholpen werden. Ten tweeden, wanneer door een swaare en periculeuse verlossingh (hoewel dit meest geschiet in jonge Vrouwen, van haar eerste Kint) de Vrouwelijckheyt gescheurt wert, ofte oock, als wel het Kint wel gekeert is, maar echter dood, als dan in sulke teere lichaamen geen swaare vlaagen ofte weën komen te volgen, nochtans evenwel het Kindt eenige dagen in arbeyt blijft staan, soo werden door die groote persingh, de rimpelen van de Scheede ontsteecken, gedruckt, ende velloos gemaackt, ende door de scharpe tantswijse kanten van de beenderen des Beckeneels, over malkanderen gheschoven zijnde, gequest;

Oorsaa-
ken.

gequest ; vvaar op als de Vroe-vrouwve geen acht komt te nemen , alleen lettende op de kraam suyveringh , die dickmaals seer stinckende en vuyl is , soo gebeurt het dat dese partyen komen te ontfteecken , te versterven , ende te versvveeren , vvelcke quetsinge door beneficie van de natuer, gescheyden ende gesuyvert zijnde , als dan eerst bequaamheyt krijght, om aan malkanderen te lijmen , ende t'samen te heelen, door haar slibberigh douw, ende vochtmaakende warmte, die sy met malkanderen hebben, ende als dan wert desen wech volkomelijck geslooten. Het kan oock veroorsaacken door de quetsinge van eenigh Instrument, oock wel door Wratachtige uytwassinge van vlees gelijk als 't komt te gebeuren in *Lue Venerea*.

Daar komen oock verharde geswellen in die passasie te groeyen, die by sommighe *Condylomata* geheeten worden, die den uytgangh des Kints komen te verhinderen. Die geene dan, die in 't midden van dese geslootentheyt een kleyne openingh hebben, werden haare Maandt-stonden niet verhindert , ende sy kunnen oock bevrucht, maar niet van haar Kindt verlost werden, als door de *sectio Casarea*. Hier van schrijft *Celsus lib. 7. cap. 28.* en onder andere seyt

seyt *Avicenna, quibus os uteri conclusum est, aut non concipiunt, aut in partu moriuntur*, met welke woorden hy wil te kennen geven; *quando in eadem membrana est foramen perpusillum, per quod uterus semen trahit, sed infans egredi non potest.*

Deteyckenen, waar door men gewaar worden kan, of sy *Imperforata* zijn, zijn deesse: Sy komen te klagen van swaare pijn in 't onderste van den Buyck, ende in haar Lenden, ter zijden daar de breede banden van de Baar-moeder haar vereenigen met het Darm-been; ten andere, hebben eene bleecke, en ongesonde koleur, ende als de Maan nieuw is, zijn sy walchlijck, met uytspouwinge van bloedige fluymen, ende bekomen haare Maandt-stonden niet; daar zijnder die dit eerst gewaar worden, als sy komen te Trouwen, door de onbequaamheydt die sy hebben van onderlinge versameling, door dese teeckenen wort men het wel gewaar, doch die het van nooden hebben, kunnen wel door een ervaren *Heelmeester* de saack te weten komen, (oock wel door een *Vroe-vrouw*) ende oock hoe en op wat maniere daar ingehandelt moet werden. De verscheydentheydt; als oock de gheneesingh hier van, werden in dese drie achter-een-volgende

gende Aanmercking U E. voorgestelt.
Doch wat de voorlegging belanght, is
dese.

Hoe dit gebreck meerder voor aan is,
hoe het mackelijcker ghenesen wordt: in-
dien 't voor aan, ofte in 't midde t' samen
gegroeÿt is, is 't beter te helpen als achter
aan.

Voor-
legging.

Soo 't van de natuer veroorsaackt is, soo
werdt het lichter genesen, als door toeval-
ligheeden.

DE I. AANMERCKING,

*Van een toegesloote Scheede, veroorsaackt
zijnde, door de Natuer.*

ANno 1660. ben ick ontbooden by een
Vroe-vrouw, by haar hebbende een
jonghe Dochter van 20. Jaaren, die met
kennisse van haar Moeder Trouw belofte
gedaan hadde, aan een Jonghman, dewel-
ke by maniere van spreecken te rugh tradt,
want hy begeerde haar niet te trouwen; de
Moeder van de Dochter genoeghden seer
qualijck op de Jonghman, leggende: nu
ghy mijn Dochter gheschonden hebt, nu
soeckt ghy haar als een oneerlijck Jongh-
man te verlaten, om dan te weten of de
Jong-

Jongman gelijk hadde ofte niet: begeerden sy van ons raat, want hy verweet de Moeder, dat haar Dochter niet en was soo sy hoorde, om welcke redenen, soo de Moeder als de Dochter, resolveerden haar te laten onderslaan, ende na gedaane ondersoeking, kregen sy tot antwoord, datse nooyt Vryster, noch gheen Vrouw en konde worde, (*erat enim imperfecta*) voor en al eer sy haar door de handt van een ervaren *Heel-meester* had laten helpen, soo datse geraaden oordeelden, den Jonghman ongemoeyt te laten, tot dat sy bequaamheydt hadde om te mogen spreecken. De gantsche Scheede was volkomelijck van vooren gheslooten met een seer taay ende dick vlies, 't welck onmogelijck was om wech genomen te kunnen werden, als door de Konst. Eenighe daghen daar na ontboden sy my met den vermaarden Geneesheer *Paulus Barbette*, ende seyden ons, dat sy ghereolveert waaren, haar Dochter te laten helpen, op soodaanige vvijsse, ende door soodanige middelen, als vvy souden oordeelen best te zijn, 't vvelck 's anderendaaghs oock vviert in 't vverck ghestelt, op de navolghende vvijsse; Alsoo sy heel moedigh vvas, om dit vverck uyt te staan, en kloeck en sterck, soo liet ick
haar

haar in 't bedde blijven leggen, met het
 hoofd om laagh, ende met beyde de knyen
 om hoogh, leggende een kuffen ofte twee
 onder haar Lenden, om alsoo het onder-
 lichaam (om bequamer daar yets onder te
 kunnen houden) wat verheeven te krij-
 gen. De partyen dan, met de handt van
 malkanderen af-houdende, soo bracht ick
 bequaamlijck mijn krom Sny-mesken aen
 de boven kant van het vlies, door-snijden-
 de het selvige nabeneden toe, te weeten na
 den Endel-darm, recht van boven neder-
 waarts gaande, op dat ick in 't snijden na
 boven toe, geen gevaar en soude loopen,
 om de krop van de Blaes te quetsen, wel-
 ke opening soo draa niet gemaackt was, of-
 te daar volghde terstondt een quantiteyt
 van een bruyne, peerische, en bloedige sub-
 stantie, wel van xxx. Oncen, die wy oor-
 deelden te zijn een vuyle vergaaringe van
 haar Maandt-stonden. Verwondert zijn-
 de, hoe die vergaderde vuyligheden daar
 soo langh hadden kunnen verborgen blij-
 ven leggen, sonder ontsteeking, pijn,
 koorts, of diergelijcke toevallen te ver-
 oorsaaken: Ick vermoede dat daar van
 tijdt, tot tijdt; ende soo van Maandt, tot
 Maandt allenckskens wat is toegekomen.
 Want soodanigen quantiteyt en konde
 daar

daar niet vergadert wesen in een Maand oft twee. 't Was oock verwonderens waardigh, dat daar soo weynich stanck; ende daar en boven sy ook soo gesont was. De ontlasting continueerden noch eenige dagen daarna, maar niet in soo groote quantiteyt; vorders soo bracht ick in de opening een *peffarium*, gemaakt van een gedroogde Spongie, bevochticht zijnde met *ol. mucaginum* & *masticini*, des anderen daaghs door de Spongie behoorlijk verwijdt zijnde, brocht ick daat in een bequaam *peffarium* van geel Was, bevochticht zijnde met wat Oly, ende dan een dicke compressie, met een bandt voor haat Lichaam, de selvige niet los maackende als om te wateren; ende voorts door bequame syringatien de Scheede te suyvere ende te reynige, ende daar mede volherdende tot de volle genesinge toe, welck was 14. dagen, ende sy is welvarende; Men soude ook in foodanige ghelegentheydt kunnen gebruycken een *cavam cannulam ex argento vel plumbo concinnatam*, van Silver ofte Looft gemaakt, maar ick oordeele datmen daar niet aan gehouden is, ende een *Heel-meester*, die sulcks vertrouwt wert, moet sich daar in weeten te dragen, na dat de gelegentheydt vereyscht.

DE II. AANMECKING,

*Van een toe-gesloote Scheede, veroorzaakt
door een Gangrena.*

IN 't Jaar 1659. gheroepen zijnde, van een leecker Vroe-vrouw, by een bedrogen Vrijster (wiens naam ick om reden verfwijge, want het is den curieusen Leser genoegh, te weeten de manier van de geneefing, daar hy in voorvallende gelegentheden fich kan van dienen) dewelcke geneegen was haar te begeeven tot een Huwelijck, alsoo haar een goede ghelegentheydt was voor ghekoomen, ende eenige weecken, van de Vroe-vrouw onderhanden geweest zijnde, om van haar genesen te werden, doch sonder eenich voordeel; sy vonden geraaden my daar by te ontbieden; komende verftondt, derhalven hoe dat sy door Stoovingen, Smeeringen, en veelderhande andere Ghenees-middelen niets hadden gewonnen; dat sy voor desen eens Swanger gheweest was, om welcker oorfaack sy haar begeeven hadde na Waterlandt, om aldaar den tijdt van haare verlossinge te blijven, om uyt de oogen van de Menschen te zijn, doen haar tijdt vervult

vult was, kreegh sy, gedurende den tijdt van 5. dagen, een swaaren arbeyt, in welke geboortehet Kint, zijnde wel gekeert, quam te sterven, ende de Scheede seer gequetst wiert. De oorfaacken waar door dese quetsinge geschiede, zijn geweest de gestadighe persing ende drucking van de *Rugameri*, die daar door verstickten ende verstorven. Eyndelijck door de weldaat van de natuur, soo de scheidinge van de *Vagina*, als de Kraam-suyveringh bekomen hebbende, zijn de nagebleven *ulceratien* aan een genesen, veroorsaakende een volkome gesloottenheyt; ende sy hadt oock na den tijdt van haare geneesing haare Maandt-stonden niet gehad. De reeden is, om dat sy *imperforata* was. Sy verlocht dan van my de behulpelijcke handt, op soodanige wijze als ick haar hadde voorgestelt: te weeten, eerst heb ick den Patient behoorlijck geordineert te leggen, ende als dan door mijn *ordinaris speculum vaginæ* het Lichaam ontset zijnde, hebbe 't selvige bequamelijck met een krom Lancet, aan mijn voorste Vinger vast gebonden zijnde, van boven na beneden geopent, terstondt daar in brengende een bequaam *pessarum*, om dat het geene dat gescheyden was, niet wederom en mocht komen aan een te groeyen,

want men dient de Scheede ten aldermin-
 ste soo te verwijden , datse daar na in 't ver-
 lossen mach bequaamheyt hebben tot den
 uytganck des Kints. Maar wat geschiede ?
 sy eenigen tijdt hier na niet langer willende
 een *peffarium* gebruycken door de Vroe-
 Vrouw , vertrouwende soo wel tegens onse
 goede vermaninge in alles wel te zijn , is
 getrouwt , ende den 10. Maandt na haar
 Trouw-dagh wederom in arbeyt gekomen
 van een wel gekeert Kint, doch onmogelijk
 om te kunnen verlossen , want de voorighe
 scheidigh die ick gemaackt hadde , heeft
 sy te ras laten toe loopen , ende door die
 van mijn geordineerde *peffaria* , niet ge-
 noegh verwijdt , en open gehouden: Waar-
 door ick genootsaackt vvas deselvige vve-
 derom in de geboorte te verwijden , voor-
 en al eer ick haar van 't Kinde konde ver-
 lossen ; maar door haare Koortsen , Pijn ,
 ende andere toevalligheden , die sy geleden
 hadde door de langhdurigen arbeyt , zijn
 haar haare krachten soo benomen, datse de
 grootheyt van de siekten niet en heeft
 kunnen uyt staan , maar eenige dagen daar
 na in den Heere geruft. 't Was alleen be-
 lachelijck datse my niet eerder , in ar-
 beyt zijnde , hadt ontbouden , vvant daar
 vvas menschelijcker yvijse bequaamheyt
 gevveest,

ghevveest, om haar van een levendighe Vrucht te verlossen, alsoo daar geen krachten noch vlaagen ontbraacken, maar sy wiert van de omstanders, die de saack onbewust waaren, gehandelt als een Vrouw die nooyt en hadde gebaart, 't welck my ende de Vroe-vrouw alleen bekend was, soo dat ick raatsaam vondt, van stonden aan de Vrouw te verlossen, als weetende de eenige oorzaak waarom sy van Kindt niet en konde verlossen. Hier wil ick dan die geene gewaarschouwt hebben, die met diergelijke accidenten besocht zijn, datse voor al de schaamte aan een zijde stellen, ende den Meester gehoorsamen, als ook sijn raat achter-volgen, tot dat sy volkomen genesen zijn, ofte anders gelijk de dagelijckse ervarentheyt leert, is 't onnoodich te beginnen, aan de andere zijde moet den Heelmeester voorsichtich zijn in diergelijke werckinge te doen, om de selvige voor al niet te kleyn te maacken, op datter daar na geen grooter swaarigheyt en komtuyt te volgen, want hoe seer men het selvige komt te verwijen, soo bevinde ick, dat het noch alrijdt meer als te veel t'samen treckt, door dien het een pijnlijck Lidt is, ende gene- gen van natuere in een getrocken te vorden.

Noodi-
ge waar-
schou-
winge.

DE III. AANMERCKING,

*Van een Scheede niet volkoomen geslooten,
veroorfaackt door een quefsinge van
de Vrucht.*

IN't Jaar 1658. ben ick verfocht geweest, om een Vrouwe van een doode Vrucht te verlossen, die al 4. etmaal in Baarensnoot was geweest, sy was seer brandich, en met een harde Koors bevangen, maar het ontbrack haar aan geen vlagen, noch krachten, waar door ick geraaden vondt de verlossingh voor een tijdt wat uyt te stellen, ende een *Pulvis ad expellendum foetum* haar in te geeven. Doch de Vroe-moeder en verstont tot het uytstel niet, maar verfocht dat ick de saack nader wilde onderstaan, uyt welke ondersoeckinge ick gewaar wiert, dat het Kint niet alleen doodt was, maar oock dat de Vrouw door de swaare poosen en persingen seer groot gevaar liep, vangequetst te worden, door de over een geschoovene Tafelen des Beckeneels, want sy hadden al reedts de huyl van 't Hooft des Kints door-boort, ende daar was wel arbeyt, maar geen genoeghsaame ontluyting, om door de natuur te kunnen ontlaf-
ver.

vvorden, vondt derhalven raatfaam de Vrouvv te verlossen, gelijk alsick deede, met goet succes: de daagen na de verlossinge haar komende visiteeren, gelijk als ick soodanige Vrouwen ghewoon ben te doen, bevondt ick haar reedelijck; geen pijn hebbende in haar water maacken; boven dien was het met de Kraam-suyveringe oock na tijdts gelegentheydt wel: haar voorschrijvende een goede maniere van leven, die voedende, ende verkoelende was; als oock de Bevvaarster, vvaar op haar te letten stondt, versoeckende, by al dien haar eenige pijn over quam, in tijdts te laten vveeten: soo is sy dan eyndelijck genesen gevvorden.

Vier Maanden daar na, soo vviert ick van haar ontbouden, my klagende datse niet en vvas soo sy hoorde, maar gevvorden, *imperforata*, 't vvelck sy door haar Man gevvaar vviert, onderrechtende my, dat daar in 't midden een opening was, alsoo sy het hadt ondersocht met de steel van een Tinne-lepel, die sy mijn toonde; de *Vagina* was omtrent het mitte, door een dicke *Membrân* t'samen gerimpelt, en gegroeyt, soo nochtans dat daer in 't midden een gat gebleven was, vvaar door sy haare Kraam-suyveringen, en Maandt-stonden

bekomen hadde, ick presenteerde haar met kleyne moeyten te helpen, 't welck sy my garen wilde toestaan, soo 't konde geschieden sonder snijden, 't welck onmogelijk zijnde; is sy van my afgebleven, ende veel gelts met verscheyde Vroe-vrouwen, als oock daar na met Quackfalfsters verquift, tot dat sy eenigen tijdt daar na wederom hulpe van my versocht, alsoo sy nu Swanger was gevorden. Zijnde ontrent halver dracht, doch terwijl ick haar niet geven konde, als de oude bootschap, is sy voor de laatste maal van my afghebleven, niet wetende ofte sy uyt de Stadt is gaan wonen ofte niet, leeft ofte doot is, hoe wel daar na vernomen is; vvant ick verseecker my, datse niet en heeft kunnen verlost vvorden, ten zy dat dese plaats vervvijdtt vvas, ofte het mostt zijn gheschiet door de *Sectio Casarea*: Verhoope onder en tusschen van haarent vvegen, datse door een andere sieckte, haar leven heeft ghe-eyndicht, soo isse van de andere svvarigheyt bevrijt gevveest.

Vraegc.

Imant mochte hier een vraage voorstellen, vvaarom dat de voorige Vrouvv haar Scheede volkomen is gheslooten gevveest, ende de andere niet? Dient tot

tot antwoort , ten eerste , dat de voorighe Vrouvv haar onghemack veroorsaackt vvas , door een *Gangrena* , in vvelcke tijdt van scheidigh de Baar-moeder heeft konnen ontlast , ende gereynight vverden ; ende daar na de *ulceratie* , (niet door de Vloet verhindert zijnde) veel beter ende gemakkelijcker de t' samen heelinghe bekomen.

De andere quetsinghe , vvas een *solutio continui* , vvaar door de natuur meerder bequaamheydt heeft ghehad , om het datelijck aan een te doen heelen , al eer de Kraam-suyveringh volkomen ghedaan vvas , dewelcke alleen verhindert heeft , dat het in 't midden niet heeft konnen t' samen groeyen ; ende de andere *Ulceraetien* met der tijdt in de voorighe Vrouvv gesuyvert , ende door gheen Vloet , noch Maandstonden belet zijnde , hebben daar door te meer bequaamheydt ghehad , om aan een te lijmen ende te heelen.

I I.

By de derde verdeelinghe van de Lijf-moeder verstaan wy de Baar-moeder:

Wat een
roegc-
flooren
Hals is.

der: sijn begin nemende aan het eynde der Scheede, zijnde het spatie, tusschen de Scheede, ende de Baar-moeder, van eenige genaamt den Hals, dewelcke seer naauw ende dicht sich komt te sluyten, ja soo datmen nauwelijcks met een dun Sylet in de Baar-moeder kan komen, door welck gebreck de Moeder geslooten blijft, hebbende weynich gevoelen in't aanraacken, veroorsaackt zijnde door eenighe koude humeuren, veroudert Zaat, of veroude Maandt-stonden, waar door den Hals seer naauw komt toe te sluyten, ende de selvige geswollen zijnde, door de ingepackte Humeuren, moet nootsaakelijck eng, ende nauw werden, hier van getuyghet Hippocrates in sijn 54. kort-bondige spreucke, van de vijfde snyding: *quibus os uteri durum est, iis connivere os uteri necesse est.* dat is: dewelcke den inwendigen mondt des Lijf moeders hardt is: by de selvige moet sy nootsaackelijck naeuw, ofte eng worden. Den tijdt dan van haare Maandt reyninge gekomen zijnde, soo wordt de natuer dan wel het dunste bloet quijt, maar het grofste niet, waar door dan oock in de Baar-moeder verhoole winden, vergadert blijven leggen, die groote pijn, soo in den Buyck, als aan weder zijden komen te ver-

verwecken; in sommige Vrouwen is desen Hals soo verhardt, ende tepelachtigh uytgewassen, ende gesackt, dat ick soo door versachtende als oock verteerende stoo-vingen, ende smearingen somtijts weynich kan uyt rechten, maar in soodanige gelegentheyten de selvige moet vervvijden, door de *Radix gentiana*, *medulla sambuci*, ofte oock vvel door een bereyde ingedrooghde Spongie, eerst vochtich gemaackt zijnde in gesmolten vvit Was, ende dan tusschen een Perse uytgedrukt, ende gedroocht, om bequamelijck daar van te kunnen *passaria* maacken, na gelegentheyten van de saack, vvaar door den Hals van de Baar-moeder kan ontslooten ende vervvijt vworden, om door dit middel gereynicht te konnen vverden.

Als se hier door vervvijt is, konnen sy in die opening bequamelijck brengen een Instrument van Silver, Yvoor, ofte van Hoorn ghedraayt, schroef-vvijse van fatsoen; maar vvat dicker toegaande, het bovenste van een groote Clyster-pijp gelijk zijnde, van binnen hol uytgedraayt, ende doorgaat, vvaar van ick veele ende verscheyde fatsoenen hebben laten (soo by dese, als andere gelegentheyten) ghereedt maacken; het een grooter ende dicker als her

het andere, om wanneer als de nootfaakelijckheit vereyscht, deselve gereet te hebben; Hier door kan de natuer sijn Slijm, verborghe Saat, bedurve Bloedt, ende andere stinckende vuyligheden komen te ontlasten; voornamentlijck, als de natuer de bequaamheyt gewaar wordende, van haar te kunnen ontlasten, wordt gheholpen door hoesten, lachen, sniesen, ende drucken; den Lijder kan sonder het minste ongemack, als het voorschreven Instrument daar in gebracht is; 't selvige by sich dragen, tot een geduerige ontlastinge van de Baarmoeder; 't is beter dan een van dese besochte Instrumenten te gebruycken, waar mede het kan onderhouden werden, als de genesinge te bevorderen door 't Mes.

Ick sal niet te min, tot oeffening van de Heel-konst een vrage voorstellen, te weten: of men soodanighe verharde, ende tepelachtige gesloote uytsettinge van de hals der Baar-moeder (veroorlaackende soodanige ellendigheden) niet en soude mogen, door een verborgen Schaar, ofte krom Mesken verwijden, als het door geen stoovingh, smeeringh, spuytingh, of diergelijken kan geschieden, ende dat op die manier als de oude Meesters plachten in geschoote Wonden te doen, om een stuck van

van een Broeck, Hemt, Splinter, ofte oock wel den Koegel self door de naauwe verwijde Wonde uyt te haalen; ofte op de manier door het *Speculum Vaginae*, als wy in de voorige Aanmerking hebben aangewesen?

Ten 2. Ofmen soodanigh Instrument daar in gebrocht zijnde, het selvige niet en soude mogen openen, om een Vrouwe van haar ellendighe gebreecken te geneesen? want gelijk als ick aangewesen hebbe, in de eerste Historische aanmerking, dat de Wonde der Baar-moeder, die in de Keyserlijke Snee vereyscht werdt, niet doodelyck is, veel minder dese, oock datmen ontrent de selvige geen groote bloedtyliedinge, treckinge van Zenuwen, als Koorts te vreesen hebben; hooper derhalven oock geen swaartigheydt te maacken, om den hals der selver te openen, alse onnatuerlijk is versackt, uytgeweecken, ende seer dicht geslooten.

Want gelieft wel te letten op het gene ick U E. kome voor te stellen, te weten, dat ick in de verwijdinghe, door de verborgen Schaar, ofte oock door een kleyn krom Mesken, wel toe staa door een ervaren Meester; als wanneer de verharde, en tepelachtighe uytsteekinghen in 't aantasten weynigh ghevoelen hebben.

hebben. Maar als de verherdinge daar is, met een scherpe naauw gevoelende pijn, ende daar openbaart sich een dunne vloeybaare stinckende matery, met een swart beslach, soo is het niet raatfaam de handt daar aan te leggen, want als dan is het gebreck ongeneeslijk.

4.

Wat de vierde verdeeling aangaat, daar wort by verstaan de Baar-moeder selfs, zijnde den Acker des menschelijken gheslachts; in de welke komt te groeyen een *Mola*, door dewelcke sy verstoppt ende geflooten blijft, om van haare natuerlijcke reyninge ontlast te worden, ende oock verhindert, van niet te kunnen ontfangen; want het is een geswel tegen natuer. *Paulus Aegineta lib. 3. cap. 69.* stelt de genesinge van een *Mola* nevens andere verharde geswellen der Lijf-moeder: *Aristoteles* ende *Galennus* seggen dat het een onvolmaackt en onnut vlees is, tegen de natuur inde Baar-moeder gegroeyt, 't welck somtijdts de eerste Maant, somtijdts de derde, en vierde, altemets ook soo lange den Lijdersen by blijft; tot dat sy komt te sterven; de kleyne, alse met de Baar-moeder niet zijn aangewassen, nocte eenige gemeynschap hebben, werden

Wat hier
by een
geslooten
Baar-
moeder
verstaan
wordt.

den de Lijderffen daar van dickwils gemakkelijck genesen. *Jacques Guillemeau*, stelt een waarachtige *Mola*, die in de Baar-moeder vast gegroeyt is, waar in eenich leven, ende bewegingh van de Lijderffe vernomen wort; ende noch 4. onwaarachtige, in de welcke geen beweginge bespeurt wert.

De waarachtighe *Mola Carneae*, is een vleesachtige substantie, met Aderen ende Vliesen beset, sonder Been ofte Krackebbeen, hebbende een gedaante die ront, ende hart is, die haar somwijle komt te bewegen, zijnde in der daat een valsche bevruchting. Wat een Mola is.

De onwaarachtige zijn,

Een Waterachtige.

Windachtige.

Velachtige.

Ende een, bestaande uyt verscheyde Vochtigheden.

Den E. Heer *Nicolaes Tulp*, in zijn xix. Capittel van zijn eerste Boeck, schrijft van een *Mola imaginaria*.

Het meeste gevoelen van de *Authewen* is, datse niet en konnen gegenerceert werden, als door toedoeninge des Mans; ende het komt voort, uyt vuyl menstrueus bloet, ende oock door bedorven, als ongesont Zaat. Oorsaa-ken.

Haars

Teecken.
nen.

Haare teycken en zijn een gheswollen Buyck, met vermagering van 't Lichaam, een ghesloote Baar-moeder, een bedurve appetijt, vvalgingh, braackingh, ophouding van Maandt-stonden, geïvvolle Borsten, sy hebben veeltijts pijn in haar Lenden, soo dat dese Vrouwen in 't begin niet en tvvijffelen Svanger te vvesen; maar metter tijdt vverden sy anders gevvaar, door haar lang gaan, te vveten als sy over haar tijdt komen te dragen, ofte sy vverden het oock noch kleyn zijnde, door de Natuur somvvijsle quijt.

Gene-
singe.

Wat haare genesinge belanght, die daar in vereyscht wert, is de selvige, die men in 't afdrijven van een doode Vrucht ghe-woon is te doen, ofte op die manier als een nagebleven Na-moeder uytghehaalt wert, ofte een achter gebleven Hooft des Kints, welcke manieren van genesing genoeg beschreven zijn, by verscheyde *Authouren*, als *Hieron. Mercurialis, Jac. Primerosius, Rodericus a Castro*, ende andere meer. Maar als het Geswel met de Baar-moeder vereenicht is, soo zijns ongeneeslijck, hoewel daar verscheyde van geschreven hebben, want daar wert door de Instrumenten wel een stuck ofte brock van gehaakt, ende uytgetrocken, waar op een Bloedt-vlietinghe volcht,

volcht, met verlies van krachten; soo dat die vast gegroeyt zijn, en werden noyt volkomelijck uytghehaalt, ende groeyen metter tijdt wederom, blijven den Lijder by, soo lange sy komen te leeven. Diergelijcke Lijder heb ick onderhanden, dewelcke somwijle wel een groot stuck vlees daar van quijt wort, maar 't komt als wederom te groeyen, ende somwijle sterck te bloeden, soo dat haare krachten gheheel vergaan, en sy sal na alle apparentie soo komen te slijten.

Dit is het gheene ick U E. hebbe willen toe laten komen tot oeffeninghe van onse Heel-konst, ende onderlinge vrientschap; verwachtende hier van 't oordeel van U E. gheleerde kennisse; ende heeft U L. iets sonderlinghs over te schrijven, dat sal ick by de eerste gelegentheyte te gemoet sien.

AANMERCINGEN,

Waar van de eerste is als volcht.

*'t Fondament van een jongh Kint: by na
geslooten zijnde, gelukkigh genesen.*

Alfoo de gelegentheydt voor valt om te
schrijven, van de geslootenheyt, in't
particulier raackende de Vrouwen, soo
en wil ick geensins hier exempelen by-
brengen van een gesloote Roede, gelijk
als ick wel soude kunnen doen, want dit
Deel spreeckt alleen van de gebreecken
der Vrouwen; niet te min bemerck ick
nootsaakelijck te weesen daar by te voe-
gen dese twee navolgende Aanmerckin-
gen, van een toegesloote Fondament,
raackende soo wel dit gebreck 't Vrou-
welijcke, als 't Mannelijcke geslacht,
en zijn als volcht.

IN 't Jaar 1646. hebben wy geholpen een
Kint, dat 4. Maanden out was, hebbende
by na 't Fondament geslooten, zijnde alleen
een kleyne opening, waar door de Moeder
de vuyligheden met haare vingeren gedue-
righ most uyt drucken, ende alsoo quam
uyt

uyt te melcken, tot dat eyndelijck het Kint grover spijs als Papen ander voetsel quam te gebruycken, want de Moeder heeft wel de dunste vuyligheden uytgedrukt, maar de groffte die in 't gedarmte bleven, veroorsaackten een geswollen en gespannen Buyck, koorts, benauwtheden, ende pijn, soo dat daar nauwelijcks iets meer konde uytgedrukt werden: Ia 't Fondament wierdt geheel door de groote spanning geslooten. Wynamen derhalven geen uytstel om 't Fondament te openen, maar maackten als dan met een Lancet, in 't midden een kleyne opening, ende voorts met de punt van een scharpe Schaar (die in dese gelegentheynt nootfaackelijck vereyft wiert) aan weder zijde na behooren, waar op van stonden aan volchden een groote quantiteyt van besloote vuyligheden, ende den Buyck begon seer te slencken, als oock de andere toevallen te vergaan, de opening dan wiert soo van de boven, als de onder kant, met dicke platte Wiecken opgevult, bestreecken zijnde met het *ung. de tutia*, dat seer verdrogende en dienstig is, om de bloedingh voor te komen, door welke Genees-middelen, binnen weynich dagen, 't Kint, zijnde een Dochtertje, ten volle genesen is geworden. Hier en gebruyck-

bruyckten wy geen loode Pijpje, als men in diergelijcke gelegentheden gewoon is te doen, want 't Fondament op die wijze geopent zijnde, konde door de opvullinghe van de Wiecken genoeghsaam onderhouden werden, alsoo achter de opening ruymte genoegh was.

Diergelijcke opening is mede gelukkig gheschiet door *M. Rogier Beerenart* by de Nysel-fluys, in 't Boesjet-steechje, aan een Kint, wiens Fondament geheel geslooten was.

DE II. AANMERCKING,

Een jong Kint met een gesloote Fondament, wiens opening vruchtelooos gedaan is.

A Nno 1643. wiert mijn *Mr. gheroepen* ontrent de Eenhooren-fluys, by een Kint, 't welck met een geslooten Fondament gebooren was, ende nu al 2. dagen met groote pijn, ende benauwtheeden hadde gheleest, soo heeft men nodich gemacht, om te sien, hoe ende op wat manieren men alderbest dit Kint soude kunnen helpen, aan 't geen de natuur ontbrack; want na dat men de plaats hadde uytgekosen ende ondersocht, waar alderbequaamst 't Fondament behoorden te zijn, soo is op die

die plaats met een breed Lancet een opening gemaackt, van een vinger breed, ende twee vingeren diep. Doch sy konden hoe groote naarftigheyt sy deden, den Endel-darm niet bereycken, ende moften het onnosel Kint hulpeloos laten leggen, alleen forgh dragende, om de ghemaackte Wonde wederom toe te heelen, ende met lijtsaamheyt af te wachten, waar in de natuur ontbreeckt, *nam natura deficiente, deficiunt medici.* Den 14. dach na de geboorte van het Kint, bequamen wy een bootschap dat het Kint gestorven vvas, ende dat de Ouders seer genegen vvaaren om het Kint te laten openen, gelijk als geschiede in presentie van *Dr. Franciscus Deleboë Silvius, nunc Medicina practica in Academia Lugduno Batava Professor.*

Het Kint sijn Buyck geopent zijnde, bevonden wy de Ingewanden der selver gesondt, het hadde alleen maar een Nier, leggende onder in 't midden van den Bnyk, ende den Endel-darm eyndigende recht in de grondt van de Blaas, soo dat de vuyligheden die volgens de natuer het Fondament uytghedreven worden, nu ontlast wierden in de Blaas, ende wanneer de vuyligheden quamen in quantiteyt te vermeerderen, met de opwassinge van het Kint, soo

is de pis niet genoeg geweest om de selvige te weyken, want het most dreck en pis door de water-gangh quijt worden, soo dat hier door de Blaas onsteecken was geworden, de Koortse vermeerdert, waar door het Kint nootfaakelijck most komen te sterven. Soo dat, waar ons de natuer verlaat, wy oock de hulp-middelen moeten staacken, ende van Godt Almachtigh de uytkomst verwachten. Hier in wil ick dan alle Leerlinge van de Heel-konst gewaarschouwt hebben, datse in 't ondersoecken van soodanige gebreken naauw acht nemen en wel letten, ofte daar oock een vvenschapenheyt is van de Natuer, ten anderen, of sy oock alles ghe-
daan hebben, 't geen de Konst gebiet, al eer sy den Lijder hulpeloos verlaten; gelijk als ghy uyt dese Aanmercking kunt verstaan. Want hoe groot oock de naarstigheyt, en vlijt van de Meester vvas, soo isse nochtans vruchteloos gevveest. Hier mede eyndigende, beveele U L. in de genadige Protectie des Alderhoochsten.

Uyt Amsterdam, den 10. Ianuarius, 1663.

De Vierde Historische

AANMERCING,

Van de

RUPTURA VESICÆ,

Ofte van een gescheurde

B L A A S:

Haare teyckenen, oorfaacken,
voorsegging ende geneefing.

Geschreven aan den seer vermaarden

JACOB van KAMPEN,

Ordinaris Heel-meester van 't Gast-
huys der Stadt Hoorn.

SEER WAARDE NEEF.

Uckfende U E nevens andere goe-
de Vrienden, tot teycken van een
onderlinge ende danckbaare toe-
genegenthey, als oock mede tot
oeffening van de Heel-konst een Aanmer-
king; in de vvelcke verhandelt vvert de

Ruptura Vesicae, dat is van een gescheurden, ofte gheborste Blaas, als mede van sijne teekenen, oorsaacken, voorsegginghe, ende genesing.

Welck gebreck my dickwils voorkomt, ende alsoo ick door ervarentheyt bekomme, dat soo veel de gheneefing der selver aangaat, seer periculeus en swaar is. Ia waar van de meeste Vrouwen seer jammerlijck ongenesen blijven, ende in de Mannen al-tijdt doodelijck U E. geoeffende kennisse toe te passen. Want ick hebbe (hoe grooten naarstigheyt aangewendt) geen *Anheuren* kunnen bespeuren, noch ghewaard worden, die van dit gebreck geschreven hebben, waar door ick eenighe onderrechtinge soude hebbe kunnen bekomen; de reeden hier van zijn mogelijk geweest, dat het by andere weynigh is voor ghevalen, als oock de eerbaarheyt, en schaamte, waar door dit gebreck aldermeest van Vrouwen wert getraecteert, ende gehandelt, ende geven alsoo aan de Genees-heeren verkeerde onderrechting, tot nadeel van haar gesontheyt, veroorsaackende een onkundigheyt, niet alleen van haare siekten, maar een ongeneeslijck gebreck aan haar selve. Ick dan van voornemen zijnde, om mijn geringe kennisse hier in, ende de praetijck

Stijck die ick daar in hebbe aangemerkt ende vvaargenomen U E. mede te deelen, ende onse naarstigheydt aan te vvenden tot grooter oeffening van onse Konst, als oock tot profijt van ons even naasten, en meerder bevordering van onse Ziel en Saligheyt. Om dan tot de saak te komen, is 't voor al van nooden U E. door desen bekennt te maken, vvat ick, by een gescheurde ofte geborste Blaas komen te verstaan.

Ruptura Vesica, is een opening, ofte bersting van de Water-blaas, zijnde van Godt Almachtich geschapen tot ontfanger van de overtollighe vveyachtighe vochtigheden, die van de Nieren door de Water-pesen vverden toeghesonden, om aldaar vergaadt zijnde in pis, tot begeeren van den Mensch uytgheloft te werden, ten zy het door dit gebreck verhindert wert.

Sy is dan gelegen in 't midden van den onder-buyck, ghenaamt by de Griecken *Hypogastrium*: tusschen de verdubbelingh van de Pens-sack, ende leyt als in sijne eygen buyck, ofte holligheyt besooten, ende heeft van vooren, tot een Borst-vveering het Schaamte-been, van ter zijde de Darm-beenen, ende van achteren het Heylich-been.

Wat een gescheurde Blaas is.

Ueters.

Plaats van de Blaas.

Os Sacrum.

De grondt van de Blaas vereenicht sich met de Pens-sack, ende met den Hals van de Baarmoeder, Scheede, als Vrouwvelijckheit, doch in de Mannen met den Eyn-del-darm.

Sijn vvesen ofte substantie is vlietigh, ende senuachtigh, tot sterckte, uytspan-nigh, als rimpeligheyt dienstich. En eenf-deels vleesich tot de beveeing, als warmte, mede oock tot ontfanging, ende uytlof-singe des vvaters.

Sy bestaat uyt twee Vliesen, de buyten-ste, ofte 't ghemeene, is een vast, ende sterck vlies, sijn begin nemende van de Pens-sack.

Het 2. is 't binnenste en eygene vlies van de Blaas, seer ghevoelich, en rimpelich, met alderhande soorten van veselen door-vveven, ende van binnen als met een slij-mige korstachtigheyt beset, om voor de schergheydt van de pis te meer bevvaart te zijn, ende sich tot uytspanning te kon-nen begeven. Ende vvert verdeelt van de Ontleeders in een invvendich ende uyt-vvendich Vlies: het invvendige noemen sy 't binnenste ofte 't gemeene Vlies van de Blaas, ghelijck vvy geseyt hebben: het uytvvendige leyt tusschen beyde de vlie-sen: te vveeten, tusschen het buytenste ofte

ofte gemeene Vlies: ende het binnenste ofte eygen Vlies van de Blaas, ende vverdt genoemt (*secunda propria membrana*) ofte het tyveede eygen vlies, dat het dickste is, ende met veele vleefighe veselen doorvven, ende doet aldermeest tot uytlossingdes Waters; ende vvert van *Bartholinus* genoemt, *musculus circularis sphincter*; ofte der Blaas uyt-drijvende spiere: maar den *Heer Gerardus Leon. Blasius* der Medicijnen Doctor, en Professor der Stadt Amsterdam; hout het voor gheen *Musculus* ofte *Spier*, maar voor een vleefachtigh Vlies; gelijk als men kan nasien in sijn comentari; in *Syntagma anatomicum viri clarissimi Ioannis Veslingii anatomici quondam patavini*. Ten sal hier niet nodich zijn verder te spreecken van de ontleding, nochte van den Hals der Water-blaas, noch van sijn vvesen, noch van sijn Aderen, Slach-aderen, Senuen, ende gebruyck dat de Blaas heeft; alsoo ons voornemen niet en is een *Anatomia* te beschrijven, maar alleen te verhandelen sijn *ruptio*, ende voor eerst U E. bekent maacken sijne teyckenen, ende vvaar aan dat men het best soude kunnen ofte mogen gewaar worden, soo inde Vrouwen, als in de Mannen.

Dit ghebreck wort men gewaar, voor eerst,

Teycken.
nen.

eerst, soo door't gesicht, als door't ghevoel, ende oock als yemant een swaare stoot, slach ofte val op den Buyck heeft gekregen, ende daar en boven sijn water niet en kan komen te lossen, nochte oock geen begeerten en krijght om te wateren; ende dat sijn Buyck komt te swellen met pijn, eade spanning, ende dat door't Instrument, genaamt de *Catheter*, geen water uyt de Blaase en kan ghetrocken worden. Ende oock als de Vrouwen bemerkken, dat haar water door de *Vagina* komt te lecken, ende tegen haar danck ontloopt, veroorsaakende aan haar Vrouwelijckheyt een groote pijn, brandt ende smerting, het Water heeft mede een viesse reuck, gelijk als 't heeft by die geene, die leck gaan, door 't snijden van een Steen; op de grondt van 't *Urinaal*, leyt meest altijd een steenige ende kalckachtige materye, met eenige veefeligheydt vermengt. Ende sy hebben meerder pijn in 't wateren, als na 't wateren, gelijk als die geenen doen, die haar Blaas geulcereert is, die sullen altijd meerder pijn hebben in 't lossen van 't water. Ter contrary, die de steen hebben, die hebben de grootste pijn eer sy tot wateren komen, ofte oock wel soo daar eenigh

ulceratie

ulceratie by is, na dat sy gewatert hebben. Eerst hebben sy grooten pijn in *glande*, om dat sy geen water kunnen loosen, ende daar en boven hebben sy meer pijn; na het lossen van haar water, dat die geene die haar Blaas alleen geulcereert is, niet onder warich en zijn. De reden is, als de kantige Steen door de persinge van 't water, na vooren (te weeten na de krop van de Blaas gevoert is) wederom allenckskens komt te versacken, na de grondt van de Blaas, veroorsaackende alsoo pijn na het Waterlossen. Doch om noch seeckerder te gaan, ende te weeten of de Blaas geborsten is, soo wert het by my in voorvalende gheleghentheeden ondersocht door twee *Catheters*, den een brenge ick in de ordinare water-gang van de Blaas, ende den anderen door de *Vagina*, in de berst ofte scheur, komende alsoo in de Blaas, ende brenghe beyde de *Catheters* tot malkanderen, dat men se door 't gheluyt en ghevoel kan ghewaar worden. Door 't ghesicht met een *Speculum Vagine* kan men 't selvighe oock bekomen, als men 't Lichaam hier mede een weynigh komt te vervvijen, soo dat men het bequaamlijck met de oogen kan sien, ende met de

De oor-
saack
van de
pijn na
het Wa-
ter ma-
ken.

de vinger zelf, de berst kan gewaar worden, gelijk als wy hier na in de geneefing fullen verhaalen.

Hier van zijn tweederhande oorfaacken, soo inwendige, als uytwendige.

Oorfaa- De inwendige zijn: een steen, ofte een ken. steenachtigh aangroeyfel van de Blaas in sijn eygen vlies beslooten: ten andere de sterckheydt, ende kloeckheydt van een Vrucht, in een swaaren arbeyt; ende als daareen Kint wel gekeert, tracht ter Werelt te komen; ende oock wanneer de Blaas vol pis is, ende soo grooten geweld, soo wel ten opfichte van de Moeder, als van 't Kint, niet en kan wederstaan, door sijn dunnigheydt, en teerheydt.

Directi- De uytwendige zijn: een swaare slag, val, ca. of stoot van eenig ander dinck; oock wel het gebruyck van veel vochtigheden, in een swaaren arbeyt, ofte van al te starcke waterdryvende Genees-middelen, ofte oock door geweld, dat een ongeoeffende Vroevrouw komt te doen in 't lichten van 't Schaamte-been, soo sy voor geven (ordinaris onder de Vroe-vrouwen ghenaeemt 't Ys-been) welcke oorfaacken wy wat naeder fullen verklaren.

De oorfaacke hier van zijn verscheyden; gelijk als ick geseyt hebbe, ende werdt inwendich

dich veroorzaackt, door een steenachtigh aangroeyfel van de Blaas, veeltijds in sijn eygen *cistis*, ofte *membrana* besloote, ofte oock wel met de vliessen van de Blaas gemeynschap hebbende, gelijk als ick dickwils hebbe ondervonden, ende genootsaakt ben gheweest, om de velligheydt met een Schaar wech te nemen, alsoo deselve met veel steenachtige stoffe, en aangroeyfels beset was; het kan oock veroorzaackt worden door een steen, die wel in sijn eygen vlies beslooten leyt, maar door het drucken ende gewelt van een Vrucht datse wert aangedaan in een swaaren arbeyt, vermorselt, ende ghebroocken: want de meeste Vrouwen dien ick weet, ende die met dit gebreck zijn gequelt; zijn meest alle door de scheur van de Blaas quijt geworden, een steenachtighe, en kalckachtige materye, met eenige santachtigheyt vermengt. Want by aldien de Steen met de vliessen van de Blaas geen gemeynschap heeft, ofte niet en is aangewasschen, soo kanse niet te min door de pis, en de groote persing na vooren komen te schieten, ofte door al te starcke ingenomene afdryvende middelen, die soo wel kracht hebben; om't Water als de Vrucht af te setten, soo dat dan de Blaas in een swaaren arbeyt niet konnende wijcken,

ken, door dese steenachtighe stoffe ghe-
 druckt zijnde, eyndelijck vvert gequetst
 ende door breeckt, ende als dan veroor-
 saackt de scharpigheyt van de pis, tusschen
 de *Vagina* ende Blaas gelegen; eerst pijn en-
 de rauwigheyt, ende daar na een verswee-
 ring, waar door dese Vrouwen seer pijn-
 lijck, smertich, ende ten laatste leck ko-
 men te gaan. Dat een steenachtigheyt aan
 de krop van de Blaas, somwijle soo wel
 komt te groeyen, als een Steen in de Blaas,
 sullen veel met my wel getuygen, want in't
 snyden van de Steen vwordtmen het dick-
 vvils gevvaar; ja oock vvvel, datse in sijn
 eygen vlies beslooten leyt, ende niet de
 vliessen van de Blaas groote gemeynschap
 heeft, doch soo het u belieft, kont hier
 van na sien: *Ioan. Schencki: in observationi-
 bus medicinalibus, Libro tertio.*

De vesica urinaria.

Observatio. CCLXIX.

*Lapides vesicae nonnunquam, novo exem-
 plo, cutaneo involucre concludi, qui ob id
 cathetere explorari minime possunt.*

Als oock in sijn CCLXX. Aanmercking,
 daar hy bevvijst.

*Calculos aliquando vesicae ad nasci, &
 adherere.*

Holle-

Hollerius, de Morbis internis, Choliograph: ad Cap: 49. Libr. 1. Mercatori cuidam omnia calculi vesicae signa aderant. Cathetere probari non potuit. Mortuo, duo magni calculi inventi sunt, singuli unciarum duarum semis, Membrana inclusitrique sua.

Ende Ambrosius Paravi, in 't ses-en-der-tighste Capittel van sijn seventiende Boek, By aldien de steen seer vast aan de Blaas vereenight is, ende met een Membrana bedeckt, soo kan hy seer qualijck met een proef-yser getaft worden, ende den Meester sal oock de Blaas scheuren, als hy den Steen meynt uyt te trecken, waer door een Gangraena, een Convulsio, ende de doot pleeght te volgen.

Welcke voorverhaalde exempelen, ende bewijfen ons genoeghsaam kunnen dienen, ende verseeckeren, dat de steenachtigheyt met de Blaas, niet alleen somwijle ghemeynschap heeft, maer oock in haar eyghen Vliesen beslooten zijn, ende aen een Vrouw, in arbeyt zijnde, foodanighen gebreck komt te veroorsaeken.

Onder de uytwendighe oorsaacken zijn begrepen, een swaaren slagh, stoor, ofte een val, die van buyten aan-

komt; ende die komt te gheschieden, soo vvanneer ymandt in langen tijdt niet en heeft gevatert, soo dat sijn Blaas by na vol is, ende dat hy dan onverfien een svvaaren slach, of stoot op sijn Buyk krijgt, vvaar door hem de Blaas komt te bersten. Sulcks kan oock komen te gheschieden door het los-springen van eenigh dinck, als by exempel door een dick gespanne Kabel-touvv, dat sich komt te begeven, ofte als een Draay-spil binnen Scheeps-boort, ofte op 't Landt, alte hart om gedraayt zijnde, schielijck komt los te gaan, waar door dat yemant een swaaren slach komt te ontfangen tegen sijn Buyck, (door een van de omgaande stocken) op die plaats daar de Water-blaas gelegen is, 't gheschiedt oock als wanneer yemant van een hoochte, met sijn Buyck op iets harts neer komt te vallen, waar door sijn Blaas komt te bersten, gelijck als wy hier na in een Aanmercking sullen bewijlen.

Dat het oock in een swaaren arbeydt komt te gebeuren, is gelooflijck, want sommighe Vrouwen zijn seer dorstigh, ende guligh in 't drincken, waar door de Blaas van vochtigheydt ghespannen; het Kindt met groote kracht ende ghewelt, (wel gekeert zijnde) tracht ter Werelt te komen,

komen, veroorzaakende een groote sterckte van benauwtheyt aan de Vrucht, waar door de Blaas groot gevaar lyt om te bersten, ende de Moeder van te sterven, ofte dat in diergelijcke gelegentheyt (de Blaas vol water zijnde) door eenighe water-dryvende Genees-middelen te hardt geparst wort, waar door de Moeder ende het Kint, beyde seer benauwt worden; ten sy door een Catheter de Blaas eerst ontlast wierdt, ende het water afgetapt, gelijk als voor desen de Vroe-vrouwen pleegen te moeten doen; want om de selfde reden werden de Clystren geordineert by de Genees-heeren, tot ontlasting van den Eyndel-darm, alsse intijts gestelt worden, dat is, voor ende al eer het Kint in de geboorte staat, ende met het meerder gedeelte van sijn Lichaam uyt de Baar-moeder in de Scheede noch niet en is gesackt, want als het Kint in gheboorte staat, soo zijn de Clysteeren niet noodigh; maar wel de Stoovingen, en Smeeringen. Doch hier in begaan veele Vroe-vrouwen groote mislagen, die, alsse ten eynde raat zijn, altijd van een Clyster praten, na haar oordeel, ende meynen datse in alle ghelegentheeden sonder uytstel vereyft wert, makende alsoo van't gebruyck der selver, een misbruyck. Waar door ter contrary,

trary, de moeder ende de vrucht soo grootē ongemak, ende benauwtheyt aangedaan wert, dat alles wat daar by en ontrent is, (inſonderheyt als de vrucht kloek, en ſterk is) ſchijnt te ſcheuren ende te berſten; in plaats van voordeel datmen door een verſachtende Clyſter hadde ghehoopt te verkrijgen.

Ende ſommige willen niet wel toeaan, dat een geoeffende Clyſteerſter, (een vrou in barens noot zijnde) een Clyſter ſal mogen ſetten. Maer ochlofte ſy het dan beter dedē. Want het is my niet lang geleden noch gebeurt, dat ik een ſekere vrou van een doode vrucht quam te verloſſen, maar ick bevont de Clyſteer pijp, in het kint ſijn borſt ſteeken na de verloſſing, ſoo dat deſe Clyſter door de onwetenheyt, ende onverſichtigheyt van de wiſſe moeder *in ipſa Vagina*, was geſtelt, door boorende het kint ſijn borſt; in plaats van gheſette worden in den Eyndel-darm, ende den Genees-heer bemerkte dat de Clyſter gheen werckingh hadt uytgherecht, ghelijck als oock waar was.

't Kint dan wel ghekeert alſoo in de gheboorte zijnde, wil ick de Vroe-moeders ghebeden, ende gewaerſchouwt hebben, datſe niet alleen wel acht nemen op de be-

benauwde Vrouw haar drincken, maer oock op haar lichaam, ende krachten, ende daar aan geen geweld en komen te doen, ontrent t Schaamte-been. Want sy komen daar door, de krop van de blaas te kneusen, ende te quetsen. Hierom gebeurt het, dat de Vrouwen, na haare verlossing, dikwils haar water niet kunnen bewaaren, maar tegen haer danck ontloopt; ende waer dit voorvalt, is den lyder ongelukkig.

Een geborste Blaas, die door een inwendige oorzaak geschiet in de Vrouwen, is meest altijd geneeslijck: maar die door een val, slagh, ofte stoot veroorsaackt werdt, doodelyk: insonderheyt in de Mannen.

De quetsingh is periculoser in sijn grondt, als in sijn onderste gedeelte, ende daarse met de scheede vereenight wort, (voornamelyck in de Vrouwen) soo gevaarlijck niet.

Die door een inwendigen oorzaak komt; so perikuleus niet, als door een uytwendig.

Ende die geschiet door een verswearing, min periculoser als door een berst.

Hoe swaar dat de genesing, hier van sijn moet, kan men licht af-meten, ten opsichte van sijn Membraneuse substantie. Ende wanneer - se ghebeurt,

in de grondt van de Blaas, soo isse noot-
 saackelijck ongeneeslijck; want hier door
 ontstaan van stonden aan seer scharpe pij-
 nen, ontsteecking, koorts, ende een trec-
 kinge van Senuen; want de Blaas, die an-
 ders een verhouw plaats is van de pis, laat
 de selve nu door den gantschen Buyck
 vloeyen, ende aldaar verhouwen ende ver-
 gadert zijnde, doet den selve seer swellen,
 ende door sijn scherpigheydt de Ingewan-
 den verderven, als oock de natuerlijke
 warmte weer-houden ofte verminderen,
 op die manier als 't in de Water-suchtigen
 geschiet, ende doet alsoo den Lijder ellen-
 digh sterven. Gelijk als ick wel voor de-
 sen heb aangemerckt, dat, in 't Jaar onses
 Heeren, 1645. geschiet is op de Geldersche
 Kaay, van een Varents-gesel, dewelcke
 's avonts beschoncken t' Huys ghekomen
 zijnde, hem stracks met sijn volle lijf roe-
 rusten begaf. Doch des 's nachts uyt een
 dommilige slaap wacker vvordende, (al-
 soo hy noch Water pot, noch Tobben en
 konde bekomen) vvilde hy ten Venster
 uyt pissen, ende alsoo 't Venster op stoo-
 tende na sijn meyning; vvas het de deur
 van de Pack-solder, die hy onvvietende
 op stiet; als dan sijn Water beginnende te
 lossen, konde hy sijn selve niet vviel stil
 hou-

Exem-
 pel van
 een ge-
 borste
 Blaas.

houden, maar storte alsoo pissende ten Pack-venster uyt, ende viel van boven neer, met sijn Buyck op de Luyffel van 't Huys: waar door sijn Blaas, (noch niet geheel van pis ontlast zijnde) quam te bersten; ende alsoo hy geen aenhoudt en hadde, wiert hy in 't Verbandt-huys gebracht, seer koorssigh, ende klachtigh zijnde van seer groote Buyck-pijn, met swelling en spanning, sonder eenich begeerten te hebben van te wateren. Den Lijder wiert niet, soo door inwendige, als uytwendige Genees-middelen, nochte door eenige Clysteren van sijn pijn verlicht, nochte men en konde door de *Catheter* hem geen water aftrecken, soo dat hy ten laastten in den Heer ontsliep, den 14. dach na dat hy hadde gevallen, het doode Lichaam wiert geopent door *M. Rogier Rogierse Beerevaart*, in 't byweesen van den seer Geleerden en vermaarden Geneesheer *D. Samuel Coster*, en wy bevonden den Buyck vol water, ende de Blaas in sijn grondt geheel geborsten, de andere Ingewande waaren meest gelont geweest, maar door de scharpheyte van de pis alleen beschadight, soo dat hy met groote pijn, ende ellenden, sijn leven moest komen te eyndigen.

Maar als de Water-blaas komt te bersten

in zijn onderste ghedeelte, ofte na by den Hals, soo en is daar om zijn spierachtighe substantie gheen twijffel aan, ofte se kan gheneesen worden; ofte wanneer se gheschiet ontrent de Sphincter of Sluyt-spier van de Blaas, ofte boven het schaamte-been; waar van een exempel kan nagheseen worden *apud Nicolaum Tulpium, in Observationibus lib. IV. cap. XXIX.*

” *His verbis, miles plumbeâ glanda ictus doluit*

” *impensè in imo ventre, ob effractum pu-*

” *bis os, vesicam summe dilaceratam, cu-*

” *jus tamen vulnus præter mentem aphorismi*

” *XVII. Lib. VI, ad cicarricem cum foret*

” *perductum, non minxit propterea liberius.*

” *Sed reddidit nihilominus urinam cum summa*

” *difficultate.*

Dese genesingh, moet dan seer sorghevuldigh by de handt genomen worden, door een Heel meeter, wel acht nemende, voor eerst op de krachten en sterckten van 't lichaam, ende oock wel lettende, wanneer sy laast haare suyveringe gehad heeft; ende by aldien sy bloetrijck ofte anders mocht zijn; door mede hulpe van een geleert Genees-Heer) een goede diëte, ende een maniere van leven voorschrijven; ende als dan het Lichaam behoorlijck ontlasten, soo door purgeren als ader'aten, by

by aldien de faak fulx soude mogen komen te vereyschen.

De Operatie geschiet dan op dese navolgende manier, Den lyder wert geleyt op een tafel, tegens een bequaam licht aan, ende met het boven lichaam gedekt, ende het onderste als dan door banden verseekerende, gelijk als men gewoon is te doen, aan die geenen, die van de Steen sullen gesneden worden. Dit gedaan zijnde; soo is voor al op het spoedighste van nooden, het lichaam door een *speculum vagina* soo te verwyen, als na gelegentheyf vereyft wert. Ende als dan de kanten van de door-svoorescheede, daarse met de scheur van de blaas vereenight is, rau, ende bloedigh maaken, ende soo vveynigh de blaas komende te raacken, als 't mogelijk is; vvant de *vagina* is eerst door de verswearinge; ende daar na, met de kanten van de gescheurde blaas soo vereenight, door de vveldaat van de Natuer, datse maar alleeneen weynigh ofte na behooren afgenomen, ende wederom gehecht zijnde, seer vvvel kunnen genesen vvorden. De vvechneminge geschiet door een vvelfnydent tangsken, ofte door een schaar, ofte snymesken, ofte door soodanigen instrument, als den Meester best ter

handt staat. Maar ick bevinde dat daar niet beter is, als een kleyn Sny-tangsken, doch het moet soo scharp zijn, als 't mogelijk is, op dat het in 't snijden geen kneusingh soude mogen veroorsaacken, ofte ten minste minder als door een scharpe Schaar kan komen te gheschieden; waar door men de kante van de geborstenheyt een weynich afneemt, ende bloedich, en raauw maackt, de welcke van stonden aan wederom moeten aan een gehecht, ende te samen ghevoecht werden. Maar niet door silveren, ende goude Naaldens, ghelijck als men in de Hase-onden ghewoon is te doen, maar door Hecht-naalden, die ghemaackt zijn van een stijve Swaane-schacht, subtiel, ende scharp, besneden zijnde, dewelcke ick verkiele om haar buychsaambeydt niet alleen, maar oock om datse minder quetsinghen komen te veroorsaacken, aan de omleggende partyen, al eerse bequaamlijck bewoelt ende beschermt zijn, door gewalte roode Carmosijne Stick-zijde; want als men dese Naalden geboogen heeft, soo komen sy van self wederom recht te worden. Als dan sal men de gheseyde hechten bevochtighen met een heelsaamen Balsam, die ick beschreven hebbe in de

Seste

Seste Historische Aanmerckingh, aan't tweede Deel. Ende verbinden voorts de gehechte Wonde, met 2. a 3. groote platte *Plumacolen*, nat ghemaackt in den warmen Balsem-Oly, voorts het Lichaam op-vullende met bequame Spongien, een weynig gevochticht zijnde, met Oly van soete Amandelen, op datse door haar swellingh wat soude komen te pranghen, ende hier door het verbant, daar bequamenlyck mach op ghehouden werden, want hier en konnen niet ghebruyckt worden als Compressen, met een behoorlijcke Sluyt-bant om't Lijf, want ten mach niet als om het 3. a 4. etmaal verbonden worden. Onderwijle het Lichaam voedende met voetsaame ende verdroogende spijsen, ende die pijn-stillende zijn: als gebrade Vlees, ofte Hoenderen, varsche Eyeren, en alderhande Confytueren, gelijk als daar zijn gheconfyte Moerrellen, Kerffen, Aalbesfen, Spaa-beschuyt, Amandel-broot, ende wat dierghelijcke meer zijn. Den dranck die weynich moet zijn, om haar dorst te sliffen; sal wesen, een Grieckse Wijn, en goede, en oude Roode Wijn: Als *Vinum de Loco*, ofte witte Marseilse Meede; ende soete Spaansche Klooster-appelen

len ende cytroenen, ofte wat sulx, ende diergelijckx meer soude mogen zijn, doende het Verbandt niet eerder los als geseyt is, ten vvaar om een vvichtighe reeden; vvant de sluytbanden ende de compressen afgenomen zijnde, kan den lyder komen te vvateren; doch voorsichtigh: want den lyder moet gedurigh in sijn bedde seer stil blyven leggen, op sijn rugh, met het onder-lichaam vvat verheeven, ende hier mede volhardende tot de volkome genesing toe.

Maar die geene die de Blaas soo swaar, ende soo diep gescheurt hebben, dat het niet mogelijk en is, om daar by te koomen, ende te kunnen genesen vvorden; zijn genootsaeckt het selve te onderhouden, door schoone Compressen, gemaackt van schoon lijnwaat. Want ick hebbe verscheyde patienten, diemen de rauwigheyt en smerte van haar lichaam most voor komen door spuytingen, ende verkoelende olye, ende pijn-stillende salven; maar daar na, als door de scherphelyt van de pis (de opperhuyl dikwils vermengt sijnde) verhardt gevvorden vvas; hebben sy het veel gemakkelijcker gehadt als te vooren, soo dat het raadtzaamst vvas, haer door dat middel te onderhouden:
ick

ick hebbe by die gelegenthey, oock verscheide instrumenten gepraectiseert soo van koper als van silver, die sy met een bandt om 't lijf dragen, waar door sy gaande, ende staande, haar water komen te ontfangen; maar sy kunnen daar niet mede gaan sitten.

Hier mede niet meer, waarde Neef, als de vriendelijcke groetenisse, en zijt Godt Almachtigh bevoolen. Vaart wel, &c.

Vyt Amsterdam, den 10. January,
1663.

Eynde van 't eerste Deel.

D' AANMERCINGEN
 Van
 HENDKICK v. ROONHUYSE,
Betreffende
 De Genees en Heel-Konst.
 HET TWEEDE DEEL.

De Eerste Historische
 AANMERCING,
*Geschreven aan den seer Geleerden
 en vermaarden*
 DE FOI, geseht LUC.

Heelmeeſter ordinaris der E. H. M. Heeren
 Staaten Generaal; ende van alle de Fransche
 Regimenten die tot dienst van ons Va-
 derlant gebruyckt zijn geworden, in
 den Spaanschen Oorlogh, Op-
 per-heel-meeſter; &c.

Waar in krachtich bewesen wordt de
 vaste vereenige van het harde Hersen-
 vlies, met de Pan des Hoofts, niet al-
 leen;

maar oock 't hedendaaghsche gebruyck,
 ende misbruyck van de Boor, spruy-
 tende door de kleyne kennisse die som-
 mige Heel-meesters hebben van de Ont-
 ledinghe des Hoofds, en de deelen der
 selve. Waar door ick noodigh geacht
 hebbe, dese Aanmercking, sprekende
 alleen van de gheleghentheydt der
 Hoofst wonden in 't Particulier (U E.
 op te draghen. Om te meerder reden te
 hebben om andere vermaarde Heel-
 Meesteren van onsen tijdt op te wecken,
 tot neerstigheydt, op dat wy, met ge-
 legender tijdt, haare meyninghe in de-
 sen oock mochten verstaen, ende alsoo
 het misbruyck uyt gheroeydt, ende de
 Heel-konst volmaackter werden. Tot
 Godes Eere, ende troost des Lijders.
 Den In-houdt der selver is dan als
 volgt.

MYN HEER.

U E. aangename van den 23 November, Anno 1656. is my behandicht geworden, zijnde een Antwoort, op mijne laatsten aan u geschrevene Brief. Welkers Inhoud was dat ik met veele moeytens, door verscheyde ontleding van Beesten, als Kalveren, Schapen, Honden, Varckens, en andere Dieren; ten vollen verseeckert was, dat het harde Hersen-vlies in die Beesten altijd soo vast, Dura mater van binnen het Hooft bekleet ende omvangt, dat men het selvige niet sonder geweld daar af kan komen te trecken, 't welck ick oock aan verscheyde Hersen-panne der Cranium Menschen hoofden hebbe bevonden, soo dat ick ten volle hier door kennisse hebbe bekomen van het harde Hersen-vlies sijn vereeningh, dat is, op wat wijze het hem over al met de Hersen-pan komt samen te voegen. Ofte het alleen, aan alle de Naaden, ende wegen des Hoofts vast is (naar de meyninge van de hedendaeghsche Genees-heeren ende Heelmeesters) dan of 't naer mijn gevoelen, geheelijck van binnen de Hersen-pan komt te bekleeden ofte niet? zijnde een verschil, dat van andere buyten twijffel voor desen wel is aangeroert

roert geweest, maar tot noch toe door veel tegensprekens overwonnen, ende noyt tot dienst van de Heel-konst is bevordert geworden; maar daar en tegen gehouden is geweest: by veele Hoogh-geleerde, ende voortreffelijcke Mannen, voor yts, 't geen niet natuurlijk en was. Gelijk als by exempel: Den vermaarden *Fabritius Hildanus*, getuyght in zijn zevende Aanmercking van het eerste Deel, met dese woorden. *Inciso & perforato cranio, dura mater, ubique cranio firmissimè adherere inventa;* dat is: De Hersen-pan geopent zijnde, is bevonden dat het harde Hersen-vlies, van binnen over al met de selvige vereenight was. Doch desen grooten Heel-meester hielt het voor onnatuerlijk, met *Constantino*, ende op dat ick sijne eygene woorde verhaale. *Dura mater connect suturarum ope, tum ut pensile & erectum teneat Cerebrum, tum etiam ut per suturas egressa pericranium procreet, spatium inter suturas rectè natura liberum reliquit, ut vacuum quoddam esset inter duram matrem atque calvariam; has nimirum ob causas. Primo, ne quicquam ipsius cerebri systole ac diastole obstaret. Secundo, ne vena & arteria, per extremam, dura matris spersa levi aliquo ictu in cranio factò rumpe- rentur. Postremò, ut rupis in dura matre ve-*
nis,

nis, sanguis non inter duram, ac piam matrem, sed inter duram & cranium effunderetur, & perforato cranio facilius extraheretur, hic est ordinarius natura ordo: nos contrarium, in uno atque altero observavimus. Welcke woorden vertaalt zijnde, aldus luyden. Het harde Hersen-vlies, wert aan de Hersen-pan gehecht, door de naden des Hoofts. Eensdeels om alsoo hangende, de Hersenen niet te verhinderen; andersdeels, om door de naaden des Hoofts uytgaande, het Pannenvlies voort te brengen. De spatie die tusschen de naaden gelegen is, heeft de natuer vry ghelaten, om dat daar een leege plaats soude zijn, tusschen het harde Hersen-vlies ende 't Beckeneel; te weeten om dese oorfaacken. 1. Om dat daar niets de bewegingh der Hersenen en soude verhinderen. 2. Om dat de vaten, die in 't buytenste ghedeelte van 't harde Hersen-vlies loopen, niet door een kleyne slach op 't Beckeneel soude komen te bersten. Ten laetsten, op dat de Aderen, in 't harde Hersen-vlies geborsten zijnde, haar bloet niet en soude komen uyt te storten, tusschen het harde, ende 't dunne Vlies, maar tusschen 't Beckeneel, ende het harde Hersen-vlies: ende het bloet te bequamer ('t Beckeneel door-boort zijnde) mocht

ontlast werden. Dit is de ghewoonlijcke wech van de Natuer, maar het tegendeel hebben wy in d'een, en d'ander ondervonden.

Om dese ende andere redenen, hebbe ick de vrymoedigheydt genomen, om aan U E. daar over te schrijven, wat in desen uwe meyningh is, ofte ghy mijn gevoelen, van wegen de naauwe vereening van het harde Hersen-vlies met de Panne des Hoofds toe-staat ofte niet, dan oft mijne voorstelling vruchteloos soude zijn; doch uwe aangename van den 23. November, my toegesonden zijnde, ende den Inhoud daar van wel verstaan hebbende, bevondt ick u gevoelen in desen met het mijne seer naauw over een te komen, door dese woorden, te weten, dat het harde Hersen-vlies van alle sijden, de Hersen-pan soo vast komt te bekleeden, ende aan te hangen, dat men de selfde daar sonder geweld niet en kan komen af te scheuren. Op dese wijze: namelijk, gelijk als men met Lijm, het Pampier kan komen te placken, aan eenich Glas. Doorwelcke redenen, ghy mijn Heer, mijn gevoelen komt te bevestigen. Voorwelcke Eer van waardigheyt, die ghy geniet by alle de Werelt, insonderheyt by die geene, die haar in de Heel-

Heel-konst soecken te oeffenen, ick u ten volle bedancke, verhoopende het selvighe met schuldighe danckbaarheydt wederom te vergelden. Doch het onderscheyt dat ghy komt by te brenghen, van het harde Hersen-vlies, zijn dese uwe eygene woorden.

Nempe: ad propositam tuam questionem, utrum dura mater interiore parte cranii, ubicunque locorum firmiter adhæreat vir clarissime & amicissime? respondeo, cum hac distinctione scilicet, quod in superiore, anteriore, posteriore, & lateralibus partibus, secundum tuammet opinionem firmiter adhæreat, sed quod circa os cuneiforme est laxissima. Huic meæ assertioni potes fidem adhibere. Welcke woorden vertaalt zijnde, aldus luyden: Waarlijk, tot U E. voorgestelde Vrage; te weeten: ofte het harde Hersen-vlies, van binnen over al de deelen van t Beckeneel vast komt te bekleeden, seer goede Vrient: antwoorde ick met dit onderscheyt, te weeten; Dat het aan de boovenste; ende aan de voorste; ende aan de achterste Deelen, als oock aan alle de zijden des Hoofts, (volgens u gevoelen) seer vast is, maar dat het omtrent het Wigge-been alder-slapst is, mooght ghy vrylijk met my ghelooven.

't Welck mijn Heer, indient gebeurt, is mijn vermoeden, dat als dan het Lichaam eenige dagen doodt gheweest is, ende de vochtigheyt van de Hersenen, het selvige komen slapper te maacken en af te wijken. Want dat is in dit Lichaam niet bevonden, hoewel daar naauw op gelet. Maar wel *secundum Adrianum Spigelium, quod processibus ossis cuneiformis, crassa cerebri membrana firmissimè adnascitur: & secundum Tho. Bartholinum, dura mater, valide basi ejus adheret, ut inde ortum aliqui putaverunt: & secundum Adrianum Laurentium, dura haec meninx basi calvaria adheret firmius, nisi qua parte sua est Glandula Pituitaria, Lib. x. cap. vij.* Soo dat ick gunstige Heer, en Vriendt u ghevoelen met het ghevoelen van dese voortreffelijcke Mannen eenigher maten strijdigh vinde, doch wat sal ick daar van seggen, anders als dat ick verhoop met ter tijdt de waarheyt van de saack te bekomen, ende besluyte met, *Iacobo Beringarii Carpensis lib. de Fractura cranii his verbis, nunc autem de signis separationis durae matris à cranio dicamus, sed antequam de istis signis agam dico, quod non possum mirari, quod sunt aliqui Aucteres & non pauci, qui tenent, duram matrem semper distare à cranio. Exceptis commissuratum locis, in quibus omnes conveniunt, quod*
ibi

ibi sit alligata, sed illi sunt in puro errore, quales quales etiam sint quia purum Fatentur Mendacium.

Den 14 December 1656. is my met den Genees-heer *Paulus Barbette* een gelegentheyte voor gekomen van een Jongman, die gestorven was, hebbende den geheelen Hals met Krop-sweeren beset, welck Lichaam geopent sijnde, is de scheyl geheel Krop-sweerigh bevonden, ja oock de Ingewanden van de Borst, 't welck in diergelijke Lichamen gemeen is. Wy hebben dan gelegentheyte bekomen om de Hersenpan te mogen afnemen, 't welck gheschiede op dese navolgende wijze, in 't by weesen van de seer ghecoeffende Genees-heeren *Franciscus Verschagen*, ende *Matthaus Sladus*, met de resterende Ghenees-heeren van onse Diaconye, ende verscheyde Heelmeesters van onse vermaarde Stadt, sijnde aldaar by den anderen vergadert om de ondervindinghe van dese saack ghetuygenisse te geven, ende by te wonen.

Eerstelijck, de huyl van het hooft, cruyswijs tot op het been doorsnydende, ende na behooren afgenomen hebbende, is de pan van 't Hooft van vooren tot achteren, met de Hersenen te gelijk door-saagt,

makende eerst met de Saagh , een sachte sneede door het Voor-hoofd-been , tot dat de tweede Tafel by na door was , ende dan het Harde Hersen-vlies door-snijdende met de punt van een scharp Mes , op dat het door de Saagh niet afghestooten ofte gheruckt en wordt ; want se is boven alle Vliesen die het ghebeenten decken , de dickste , ende tayste , ende naar het segghen van *Adrianus Spigelius* , *crassa membrana , crassiore ac duriore habet substantiam , non tantum si cum sua conjuge conferas , sed de reliquis universi corporis membranis.*

De Hersen-pan te ghelijck met de Hersenen door-ghesaaght zijnde , hebbe ick het met bequaamheydt afghenomen ; Want het dunne Hersen-vlies is door veele Fibren ende Hart-aderen aan het harde Hersen-vlies vast, (om dat de Hersenen te beter haar bewegingh mochten hebben) 't welck men met voorsichtigheydt moet afnemen. Dit ghedaan zijnde , hebbe ick aan de Omstanders de ghelegentheydt ghetoot , doch niet sonder groote opmerckingh , want by yder een wierdt het

het harde Hersen - vlies voor een ghe-
 deelte af - ghescheurt , op dat sy het
 met haare Ooghen sien , met haare
 Handen tasten , ende de Waarheydt
 ghetuyghenisse gheven konden. Het
 eene ghedeelte van het Vlies af - ghe-
 ruckt zijnde , hebben wy het reste-
 rende bewaart tot de komfte van den
 vermaarden Ontleeder , ende Ghenees-
 heer *Franciscus Sylvius* , doch door ver-
 hinderingh te laat komende , wierdt
 hem van de Omstaanders de ghele-
 ghentheydt van de saack verhaalt, hoe
 ende op wat maniere wy het bevon-
 den hadden , dat het harde Hersen-
 vlies van binnen gheheelijck de Her-
 sen-pan vast was bekleedende , zyn-
 de tot noch toe by voortreffelijcke
 Ontleeders , als *Spigelius* ende *Lauven-
 tius* , ghereeckent voor een Vlies dat de
 Hersenen omvanght , *Et tamen inter par-
 tes continentis adnumerari potest , quia dura
 mater cranio est alligata , & maximum
 esset periculum de separatione ejus imo im-
 possibile est , quin Ledatur , quid amplius
 dicam , quam quod aegris possit mortem in-
 ducere ;* 't vvelck nochtans onder de
 houdende deelen des Hoofts mach gestelt

worden , om dat het harde Hersen-vlies aan het Beckeneel vast ; en des selfs afscheuring soude heel gevaarlijk , ja sonder des selfs quetsinge onmooghlijk zijn ; en wat sal ick meer seggen , als dat het de Lijders , de Doodt kan aanbrengen ofte veroorsaacken : als by exempel , soo de Boor onnodich gestelt was , ende het harde Hersen-vlies natuerlijcker wijze met de Pan vereenicht waeren , soo was immers het *decussorium* verwerpelijk , ja noch ongebruyckelijcker , als de Boor nodich ware gestelt ; vvant dan konnen bequaam genoegh de Matery van 't harde Hersen-vlies uyt lossen , wanneer den Lijder sijn Neus ende Mondt quame te sluyten. Ende alsoo de beslooten wint van de Borst naar het Hooft komt te drijven , soo heeft dan het harde Hersen-vlies , geen andere eygenschap , als de Hersen-pan van *binnen geheelijk vast te bekleeden , ende de bewegingh der Hersenen , voor de hardigheydt , ende oneffenheydt des Beens te beschermen , om dat de Hersenen in haare werckingh niet en soude verhindert werden , ofte oock de minste pijn lijden (*qui motus systole & diastole constat*) soo dat vvy .dan bemercken dat het *Lenticular*

Nut-
baar-
heyt
van 't
Harde
Hersen-
vlies.

riculari geen ander ghebruyck en heeft, als de onder-gheleghene kant van de Hersen-pan door de omschaavingh te lichten ende te effenen, ende offer onder door de Boor eenighe splinterachtighe ongelijckheydt waar veroorsaackt, maar niet om 't harde Harsen-vlies neerwaarts aan te drucken, tot bequamer vytlossinge van de versackte matery, ghelijck als daghelijcks gheschiedt door het *Decussorium*, soo als sy het noemen.

Een
Hoof-
instru-
ment.

Dese saack dan waarlijck alsoo bevonden zijnde, soo staater Mijn Heer dan grootelijcks wel te letten, op de Door-booringhe van den Hersen-pan, offe nootsaackelijck is ofte niet. Want ghemerckt dat een daavering der Hersenen de selfde toe-vallen veroorsaackt als een spleet, scheur, ofte breuck van de Hersen-pan, in welke gelegentheydt de Boor vereyscht wordt, naar de hedendaaghsche Heel-konst, maar dickwils vruchteloos ghebruyckt. *Nam dura matre alligata, maximum esset periculum de incisione cranii, imo impossibile est, quin ledatur meninx, quia firmiter adhaereat, cranio.* Dat is: Want het harde Harsen-vlies, daar aan vast zijnde, soo souw de

*Cover-
sio.*

door.

door-booringe des beckeneels heel gevaarlijk, ja, sonder quetsinge des vlies, onmooghlijk om te doen zijn, om datse aan het beckeneel heel vast is.

Ten eersten, 't welk men hier aan kan ge-
waer worden, soo wanneer ghy in dese gele-
gentheyt voorsichtelijk een boor quaamt te
stellen, gelijk als ick menigmaal gesien heb-
be, dan volght daar noch geronne Bloet,
nochte Erter, maar veeltijts wel een druppel
goet Bloet §. a 6. veroorsaackt zijnde met
het uyt nemen van het omgeboorde Been,
in welke gelegentheyt de Pan van het
harde Hersen-vlies afgescheurt wort, waar
door swaarder toevallen komen te ontstaan,
ende den Lyder in perikel van sijn leven
gestelt wort, zijnde een seer bekommerlij-
ke sack voor een Heel-meester. Want daar
werden veele gevonden, die alleen haar
oordeel stellen, aan de ontlasting van het
bloet, datse van onder sien opkomen, ende
dan dientmen de omstanders aan, dat de
Boor nodigh gestelt is: In welke gelegent-
heyt, als dat voor-valt, soo soude ickse
achten onnodigh gestelt geweest te zijn;
want men wil dan als noch in soodanighe
geleghentheyt na de oude wijze met suyve-
rende ende afveegende middelen te werck
gaan, daarmen ter contrary niet anders,
als

als verwarmende Pijn-stillende , ende Vlees-maakende middelen en behoorden te gebruycken, naar mijn gevoelen. Doch ik onderwerpe het mijne gaern een anders, die my door reden van ervarentheyt kan onderrechten.

Ten tweeden, soo wort de Boor oock menighmaal vruchteloos gebruyckt , in een spleet ofte scheur van de Hersen-pan , naar de gewoonte van de hee-
dendaagsche Heel-meesters . Want het staat grootelijckx te beduchten, ofter niet meer Lijders onnodigh , als nodigh gheboort zijn ; want daar een spleet ofte scheure in 't been gevonden werdt , veroorsaackt door een slagh , stoot , ofte val , daar en kan langher een Heel-meesters met reeden weynigh voordeel doen , ofte daar moet nootfakelijck sonder eenighe verhin-
dering een Boor gestelt worden : gevende voor reeden , om dat het uytgestorte bloet der aderen, het harde Hersen-vlies komt te drucken, 't welck in eenige gelegentheeden wel plaats heeft , *secundum Galenum , hisce verbis, in quo accidit punctio & infestatio.* Maar daar is wat nootfackelijcker te overwee-
gen.

Alfoo in een spleet ofte scheur van de Hersen-pan , het ontaderde bloet meerder
door

door de wonde van buyten langs de scheur naar binnen komt doorte sygen, ende te lecken, op het harde Hersen-vlies, als dat de arterien van binnen, (in 't hooft de Hersen vliessen mede gedeelt sijnde) soude komen te bersten; en waerom en soude men door bequame stoovinghen, van verwarmende, verteerende, te rugge dryvende ende Pyn-stillende middelen, als daar zijn: wortelen, kruyden, blommen, ende saaden, het bloet dat door de spleet in geleekt en versackt was, niet kunnen komen uyt te haalen, ende daar doorte verteeren ghelijck als men in groote schuddinge der Hersenen, ende buylen des hoofts gewoon is te doen, daar de toevallen soo swaar zijn als van een gebrooken Hersen-pan, gelijk als met my soude kunnen getuygen den voortreffelijcke Genees-heer *Arnoldus Tholinx* van een gelegentheydt onlangs noch voor-gekomen van een Schippers Kint, dat van boven neer in het ruym van het schip gevallen was) leggende hier voor de Stadt zijnde elf a twalif voeten hoogh, daer de Boot wel noodig vereyft wiert, na de groote en swaare toevallen die daar op volgden, soo dat van ons de saack by de Ouders wiert voor-gestelt, als op 't hooghte noot-sakelijck, 't welke van de Ouders van het

Kint

Kint wiert tegen-gesproocken, van sulcx noyt te willen gedoogen ofte toetelaaten, so dat daar geen Operatie in 't werk gestelt is geworden, als maar met bequame stovingen, smeeringen en andere Genees-middelen ghecontinueert, ende is eyndelijck den Lyder doch geluckigh genesen geworden; tot een groote leeringh van mijn selve, ende tot profijt van een ander.

Merckt wel dat daar somtijts sodanighe Accidenten op volgen, en nochtans wort den Lyder sonder trepaneren genesen.

Het selve getuyght oock den seer Geleerden *Jacobus Beringarius, Libr. de fract. Cranii Cap. xxxv.* aldus, Hy, die in 't Hooft gewont was, hadde een scheur in 't beckeneel, by na haars-gewijs doch wat grooter en tot binnen door-gaande sonder quetsing des Vlies; en omtrent den 10 dagh, heb ick gemerckt de toevallen, de afscheuringe te kennen gevende; derhalven heb ick versoght datelijck het Been te door-booren, en de scheur wyder te maken; maar hy heeft noyt willen toelaten, derhalven door behulp van ontlastende Genees-middelen: de ghenefinghe vervorderende, soo isser daaghlijks door de spleet een groot gedeelte van Etter locht vande Borst naar 't Hooft te dryven, soo isser, de Wangen dus opblafende,

fende, een groote meenight Eetters uytgevloeyt, nochtans heeft hy Koorts, Grillinge, en ongerustigheden gestadigh ghehadt, by na tot den 50 dagh toe.

Dat de Patienten van gebroocken als gescheurde Hersen pannen kunnen genesen worden, leert de ervarentheyt; gelijk als oock *Petrus Forestus*, in sijn xxxij Boeck verhaalt, door resolverende, en verteerende middelen, genesen de Lyders soo van een gebroocken als gescheurden Pan, tegen de meyninghe van alle menschen, daar geen hoop van opkomen was.

Ende *Lanfrancus* verhaalt cap. 1. de *Vulneribus capitis tract. 2.* dat hy aangemerkt heeft, dat daar meer genesen zijn geworden, door Genees-middelen, als door Trepaneren; want ick gebruyck, (seyt hy) geen instrument tot wechneminge van 't been, als in twee voor-vallen; den een daar van is, als het beekeneel soo gebroocken is, dat het gebroockene onder het gesonde sich verschuyt ofte verberght. Ten tweeden; als een stuckje Beens dat van het beekeneel gescheyden is, het harde Hersen vlies komt te steecken ofte te quetsen. Ende als het in sodanige gelegentheyt gebeurden, soo moet de wechneminge van het stuckje Been van stonden aan geschieden.

't Selvige verhaalt *Vidus Vidius* van *Floren-
cen* in sijne verklaringe op het Boeck van
Hippocrates, van de wonden des Hoofts,
van een seker vermaart Heel-meester tot
Romen in sijn tijt, genaamt *Perusius*, die
dit selvighe verhaalt, door lange ondervin-
dinge aangemerkt te hebben, dat daar meer-
der zijn opgekomen, sonder hulp van de
Boor, door strijcken ende smeeren, als die
de huyl opgesneeden, en 't Been door-boort
zijn geworden.

*Adverte tamen, quod interdum supervē-
niunt talia accidentia, & tamen sine ossis exci-
sione sanatur eger, gelijk den Geleerden
Jacob Beringarius Carpensis verhaalt, lib. de
fractura cranii cap xxxv. is vero, qui fuerat
ense vulneratus capite in cranio, erat fractura
fere capillaris, major tamen, & intro penetrans,
sine paniculi lesione, circa decimam diem, vidi
accidentia separationem monstrantia, statim ergo
volui os incidere, & fissuram ampliare, sed
ille nunquam voluit permittere, processu ergo
in cura, cum attrahentibus, & semper per rimu-
lam illam exiit notabilis saniei quantitas, curā
ei imperarem, ut impelleret à pectore ad caput
aerem, ita enim sufflando notabilis saniei quan-
titas exiit, semper tamen habuit febrē, &
rigores & inquietudines, ut ad quinquaginta
fere dies.*

Welke woorden vertaalt zijnde, luyden:
 De Trepaan alhier geheelijck te verwerpen,
 en is mijne meyning niet, want se wert dik-
 wils nootsakelijck vereyscht in groote breu-
 ken des Beckeneels, daar den eene punt van
 het Been, ofte het andere de Vliesen komt
 te quetsen, ende te doorwonden, ja zelfs wel
 tot in de substantie van de Hersenen, ofte
 oock wel daar het eene Been over het ande-
 re geschooven is; maar daar soo precijls op
 te staan, is niet van nooden, om den twee
 ofte den derden dach tot de Trepaan te ko-
 men; want men machse wel met meerder
 voorsichtigheyt, tot op den 6. a 7. dach
 toe uytstellen, ja des 's Winters wel langer:
*Secundum Avicennam, qui inquit, oportet ut
 non tardatur, estate ultra septem dies, in Hyeme
 autem ultra Decem & dico cum Nicolao,
 quod os non sit amovendum, nisi urgente neces-
 sitate, quia saepe egri sanantur topicis Medica-
 mentibus, abque ossis amovitione, quod Medicus
 non cogitabat sic sanari posse.*

Ja volgens Avicenna, dewelcke seydt,
 Men behoort het 's Somers naar den 7. en
 's Winters naar den 10. dach nooyt uyt te
 stellen.

Ja ick segh met Nicolaus, dat men het
 Been nooyt behoorde uyt te booren, ten
 zy dat het de nootsaacklijckheyt ten hoog-
 sten

sten vereyscht, dewijl daar meermaals Lijders door uytwendige middelen geneesen worden, dewelcke de Heel-meesters nooyt gedacht hadden, dat soo kosten geneesen worden.

Want soo binnenden tijdt van 10. dagen de toevallen meer en meer quamen te verminderen, en op te houden, soo soude ick het Trepaneren noch langer uytstellen, ende soecken met advijs van een Geleert Genees-meester, door andere middelen den Lijder voorts te geneesen, ende tot sijn volkomene ghesontheidt te brenghen, gelijk als den Leser in de drie achter-eenvolgende Aanmerckingen van swaare quetsingen des Hoofts wert aangeweesen.

In 't booren hebbe ick dickwils en verscheide reysen bevonden, dat men soo ras het omgeboorde Been niet uyt en komt te trecken, ofte daar volghde terstondt een druppel Bloet §. a 6. ja meerder, en minder, na gelegentheyt.

't Welck niet en is 't Bloet, dat ontadert was van den val, ofte stoot; maar 't geen veroorsaackt vvierdt, mijns bedunckens, door het afscheuren van 't Been, van het harde Hersen-vlies, eyndigende op die plaats eenige mondekens van Aderen (ofte na het gevoelen van de hedendaaghsche

Ontleeders Slach-aderen) soo dat ick mijn Heer dese bedenkingen over de Boor stelle aan uoordeel, of niet in sommige gelegent- heeden, dat is in kleyne breuken des Becke- neels soo veel als 't mogelijk is, de Boor behoorde verby gegaan te worden, ende daar in desen tijdt wat nader op te letten.

Ten anderen, soo gebeurt het oock door een davering der Herffenen, die door een slach ofte val geschiet, dat daar een van de verdeelde Hart-aderen van de Vliesen eyndigende teghen de Hersen-pan sijn Bloet komt uyt te storten, ende aldaar bin- nen weynich dagen van sijn gestalten ver- andert, maar als dat geschiet, soo werdt de Boor nootsaackelijck vereyscht, en dan sal men seer selden goet Bloet onder de Pan vinden, maar ter contrarie een vuyle ma- tery, streckende meest altijd na den groe- ne, 't welck ick dickwils ende menichmaal hebbe gemerckt in 't Trepaneeren van den seer experten Heel-meester *Rogier Rogierse Beerenaart* (*apud quem tunc temporis praxim exercebam*) soo dat men hier door een goede opmercking kan beschaffen aan alle Heel- meesters, soo gheoeffende als ongeoeffen- de, ja self aan alle Stadts Heel-me sters van alle plaatsen, dat dese saack van haar naarstigh overwogen wort, om haar rap- ports

ports wille, die sy tot dienst van het Gerechte, aan haare Heeren schuldigh zijn te geven; want hoe menichmaal valt het voor in quade en droncke geselschappen, dat ymandt geslagen wordt met een Kan, Tang, ofte Rooster, ofte met yets diergelijcken handt-baar geweer, op 't Hooft, door welcke davering de Hersenen (den Lijder sijn memory en verstandt benomen zijnde) soo kunnen ontstelt vvorden, datse die selvige toevallen veroorsaacken, die na een gebroocken Beckeneel komen te volgen, waar op den Heel-meester dan nootsaackelijck staat te letten, of de Boor vereyscht werdt ofte niet, al eermen soo swaaren werck by der handt neemt; Mijn Heer, ick noeme het swaar, om dat het anderen licht achten, soo ten aansien van mijn gemoet, als van de werckinge, en gelijk *Hippocrates* getuyght, *nullum capitis vulnus contemni debet*, dat is: men moet geen Hooft-wonden kleyn achten.

Ten derden, soo dan eenvoorsichtigh Heel-meester de Trepaan niet ontgaan en kan, soo is mijns oordeels, het hooft-instrument, *Decussorium*, geensins meer gebruikelijck; want men komt hier door veel eer 't harde Hersenvlies van de Pan af te scheuren, als door het selvige de materien te be-

ter (soo sy voorgeven) te doen uytkomen. Want als men wel acht komt te nemen, op de weghschavinge van de Boor, soo sal men bevinden, dat de Boor, het Noeschwijs komt wegh te nemen sonder eenige splinteringe te veroorsaacken, ten waar het niet overal, en even diep omgeboort was, ofte als het omgeboorde been onverschichtig door geweld wert uytgebroocken; als dan wert het Hooft-instrument *Lenticulare* gebruykt, om de oneffenheyt, door 't geweld van 't uyt nemen veroorsaackte zijnde, te effenen. De tweede nuttigheyt, die sy stellen, om het harde Hersen-vlies neerwaarts te drueken, is, op dat de materie te beter sijne uytlozinghe soude bekomen. Waar op tot antwoord dient: 't harde Hersen-vlies, dat van binnen de Hersen-pan seer vast bekleedende; soo is het immers buyten allen twiffel, dat de materye, veel min, het samentgeronnen bloet, niet verder ofte lagher en kan komen te versacken; als de swaarten, ende veelheyt van de materye, ofte van het ontadert bloet, door zijne swaarte is veroorsaackende. Verwerpende dan het *Decussorium*; Want als dit soo niet en was, soo soude de materie komen te versacken, ten minsten tot het eerste, wervel-been van den hals, ja lager, ende de materie en sou-

sonde niet komen te verwecken; soo swa-
re toevallen, van een gebroocken Her-
sen-pan, als wel van een ghewonde Rugh-
mergh.

Oock en behoorden de Stadts Heel-
meesters om haare rapporten wille, die
sy genootsaackt zijn te geven, tot onder-
rechtigh van 't gherechte, niet meer de
Hersen-pan op dese gewoonlijke manier
af te nemen; te vveeten: maackende eerst
een kruys vvijsse sneede met het Mes, tot
op het Been toe; ende na dat sy (na ou-
der gevvoonte) het Panne-vlies geschey-
den hebben, saagen sy het Been rontom
door, gebruykende als dan een platte
kromme Spatel, om het harde Hersen-
vlies los te maacken, ende te scheyden van
sijne Naaden, daar het over al aan vast is,
scheurende dan alsoo met geweld de her-
sen-pan, van het harde Hersen-vlies af,
waar door de mondekens van de Slach-
ters, eyndigende aan de Hersenpan, komen
afgescheurt te werden, zijnde een saack die
mijns oordeels komt te strecken tot groot
nadeel van de gevangenen: want de Her-
sen-pan en kan niet vvel op dese maniere
afgenomen werden, ofte men sal verscheyde
druppelen bloets op het harde Hersen-vlies,
ende oock wel tusschen het harde, en dunne

A serie.

Herfen-vlies uytghestort vinden leggen. Om dan dese periculen en onheylen te ontgaan, prijs ick de voorseyde manieren van doen. Doch laten wy de Ontleeders, ende de naauwkundighe Onderfoeckers, om haar sindelijckheyts wil hare verkiefsinghe daar van nemen. Onse verhandelinge en streckt niet als tot oefeninghe van onse Heel-konst; verhoopende dat andere daar oock wat toe doen sullen met der tijdt.

Dit is nu waarde Vrient het geene ick u, voor een nieuwe Jaars-gifte koome toe te senden, bedanckende U E. voor de cere my aangedaan, dewelcke ick om de gheringigheydt van mijne kennisse niet waardigh ben te ghenieten; hier op versoeck ick dan nu het oordeel van U E. Gheleertheydt: u beloovende door des Heeren ghenade, dat ick soo ras niet en sal in 's Graven-hage gekomen zijn, ofte wy sullen voorder met malkanderen nader spreecken, onder anderen van mijn aanghename en bysondere voorstellingh, (*an Hydrargyrum per se excitat fetorem in pyralismo nec ne?*) Hier mede eyndigende, bevele U L. in de genadige Protectie des Alderhooghsten, met eenen wenschende U E. in dit aanstaande Jaar, ghe-

gheluck, en voorspoet met ghesontheydt, tot saligheydt van U E. zielen, ende tot profijt van u even naasten.

Geschreven in Amsterdam, op den 18. December, Anno 1656.

Vaart wel mijn Heer, en neemt alles ten goede.

Doch alsoo ick door mijn dagelijck-sche practijck, dickwils ende menichmaal verhindert ben gheweest, om met U E. nader te spreecken; van het bewijs, dat het Quick-silver in 't quijlen, door sijn eygenschap geen stanck en veroorsaackt. Soo heeft ondertusschen de gelegentheydt sich soo toegedragen, dat ick occasie hadde om van desen aan den Heer *Wilhelmo Pise* te schrijven, dien ick U E. hier nevens bekent maack, waar uyt ghy mijne meyninge ghenoeghsaam sult kunnen verstaan, niet twijffelende, ofse sal U E. op 't hoochste seer aangenaam zijn, en is als volcht.

Clarissimo Dactissimoque viro
D. GULIELMO BISONI,

Med. Doctori expertissimo,

S. P. D.

HENRICUS à ROONHUYSE.

Varias easque profundissimas, rem medicam spe-
 -tantes sententias, exhibuisti, Digne sane non
 solum omnibus aliis, verum & mihi ipsi, quam
 maxime inquisitione ulteriori, hinc dies no-
 -tesque impendere necessarium, omnino duxi
 si non ad omnia, saltem pleraque eorum que
 exercitii gratia, quo ad Studia, quantum in re
 esset, magis magisque in dies excitare, per
 quæstionem quam proposuisti, tibi satisfacere
 possim.

Earum præcipua est.

*An Hydrargyrum in Ptyalismo, per se fati-
 -orem excuset nec ne?*

EGo posterius: probabile censeo, adeoque
 Hydrargyrum nullum per se excitare fa-
 -torem existimo.

Primò, quia minerale est, frigida ac humi-
 -da natura, secundum Fernel: ac in nervosis
 corporis partibus, (nullum excitans symptoma)
 per

per multos latitare potest annos: in Pityalifmo
 vero, ulcera ab humore excitatio sumi, cujus
 acrimonia gingiva, lingua partesque alie excu-
 terantur; quoties enim corporis extremitates, un-
 guento inunguntur Mercuriali, tunc ad nobilio-
 res interioresque Partes, Hydrargyrum Fertur,
 ad intestina nempe, Stomachum, Cor, hepar,
 &c. medianibus vasis, sanguinem continen-
 tibus, maxime Venis in quibus omnibus fermenta-
 tionem vel novam, humoribus corruptis inducens,
 vel eam que jam adest, promovens, hauriens,
 & malum odorem excitat; & hinc est, quod se-
 pravi hinc venenatique humores, ex visceribus inte-
 rioribus vasisque expelli nequeant; Lipothomia,
 febris, anxietas, cardialgia, vomitus, diarrhaea,
 similiaque symptomata proveniant; per os autem
 si expellantur, ob acrimoniam quam habent
 ulcera, ac exinde fetorem excitant.

Secundo, in Pityalifmo ulcera quò Majora,
 eò major fator, quò de causa, non Hydrargy-
 rum, sed ulcera fetorem facere patet, sordida
 enim ulcera, suos (ut & alia excrementa) hu-
 bent fetores.

Tertio, Hydrargyrum per alvum si exoneretur,
 in Diarrhaam incidit, & cum Pitya-
 lismus excitari non potest (ut in quibusdam fit,
 nullum, nisi ab humore peccante in visceribus
 segregato habebis fetorem. Sed non ab Hydrar-
 gyro: quod arte Chymica ita fixum reddi potest,

Arterii
 vasis
 lympham
 continen-
 tibus.

ut nullum in corpore operationem exerceat, nisi quod sudorem moveat, ac in ea operatione Hydrargyrum nullum excitare foetorem potest. Ut nec in iis, in quibus Hydrargyrum per urinam expellitur (ut aliquando observavi) planè apparet.

Quariorum, idem Pilula ex Hydrargyro crudo facta docent, quae bilem aliorumque humorum acrimoniam domant, compescunt, eosque sensim, nullo ventriculi incommodo, expurgant, quod in iliace passionis curatione videre est. Secundum Marian: Sanct: Libro de casu, & ostensione: quod si minerale illud probè prepararetur, & sublimatione calcinatione, solutione, simulvè modo, in essentiam redigatur, excellens evadit iberiacæ, Iosepho Quercetano teste; idem singulari ratione in essentiam redactum, auri essentia simile esse quidam contendit; homines quasi ad Iuveniles annos revocandi virtutem, ipsi assignando, dum virtus mirabili, eos ab omnibus putridis venenatisque, mortem accelerantibus humoribus, liberat.

Virtus Hydrargyri, per artem precipitati, quanta sit, videre licet apud Palmar: Libro de Elephantiasi, quem his verbis concludit. Omnium remedium elephantiorum vires catharticum nostrum metallicum superat, acrem omnem, ac feriam humorum omnium, qualitatem, ac malignitatem mirè obtundens, ac nihilominus adeo blandè alvum solvens, ut pueris & pregnantibus tuto dari possit. Constat ex auro ac Hydrargyro sic

sic permixtis, ac longa maceratione immutatis, ut vim catharticam assequantur.

Quibus ex rationibus Hydrargyrum, in Ptyalismo nullum excitare faetorem satis constare puto. Hisce vale, vir Doctissime, & me tibi commendatum habe. Datum Amstelodami è Museo meo, die 15. Junij, 1658.

Tuus Henricus Roonbuisius.

EEN BRIEF,

Geschreeven aan

Den Welgeleerden Genees-heer,

De Heer

WILHELMUS PISO,

*Waar in bewezen wordt dat het Quick-
silver in 't quijlen door sijn eygenschap
geen stanck veroorsaacke.*

TEn eersten, soo en verweckt het Quicksilver geen stanck, dewijl't een Berch-stoffe is, van een koude en vochtighe natuer, volghens Fernel: 't vvelck veele Jaaren, in Zenuachtige deelen des Lichaams, sonder

ceni-

eenige toevallen te veroorfaacken, kan verborghen blijven, maar dat de sweeringen worden veroorfaakt door de vochtigheden, (in't quijlen vloeyende gemaakt zijnde) door wiens fcharpigheyt de Tong, en't Tand-vlees, ende de andere deelen aan't sweeren raacken.

Want soo dickmaals, als de uysterfte Leden met Salf van Quick-silver gemaakt zijnde, bestreecken worden: soo menichmaal wordt oock door de Sweet-gaten het Quicksilver, tot de inwendige, en eedele deelen: als de Maach, ende de Darmen, 't Hart, Lever, en andere deelen gevoert, &c door mede hulpe van die Vaten die het Bloet behouden, ende aldermeest door de Hart-aderen, en Water-vaten; daar het dan de quade Humeuren doet koocken, waar door groote stanck veroorfaakt wort: geschiet het dat dese vuyle en fenijnige humeuren daar van daan niet en kunnen uytgeworpen worden, soo veroorfaacken sy Flauwtē, Benauwtheeden, Koorts, Braackinge, Buyck-loop, ende diergelijcke toevallen, doch't gheen dat door de mond wert uytgeworpen, verweckt door sijn fcharpigheyt sweeringen, dewelcke groote stanck van haar geven.

Ten tweede, in't quijlen, hoe de Sweeringen

ringen grooter zijn, hoe de stanck oock grooter is, waar uyt genoegzaam blijkt: dat niet het Quick-silver, maar deese vuyle sweeringen, ende andere uytgedreven vuyligheden des Lichaams, stanck van haar geven.

Ten derde, indien 't Quick-silver door de Stoel-gangh geloft wort, soo sal den Lijder den Buyck-loop krijgen, ende als het Quick-silver niet komt te schieten, gelijk 't in sommige Lichamen gebeurt, soo en hebt ghy geen stanck, als van de vuyligheden in de Ingewanden by een vergadert: maar geensins van 't Quick-silver. 't Welek van een Konstenaar in de *Chymia* ervaaren, soo kan bestendich gemaackt werden, dat het anders geen wercking in 't Lichaam doet, als een sweet-drijvende kracht behoudt. Ende dat het in dese wercking, als oock in die geene, dewelcke het door de Water-gangh uyt lossen, (gelijk als ick meermaals heb sien gebeuren) geen stanck door sijn eygen kracht verweckt; blijkt klaar genoeg.

Ten vierde, 't selvige bewijsen oock de Pillen *ex Hydrargyro crudo*; &c. dewelcke de Gal, ende de scherpigheyt van de andere humenren tenimen en bedwingen, ende de selvige allenckskens sonder eenigh ongemack

gemack van de Maagh uytleyden, 't weleke in de genesingh der Buyck-wee te sien is, volgens *Marian, Sanct. lib. de casu & ostensione*. Maar soo dese Berch-stoffe, wel bereyrt, &c. tot sijn behoorlijcke suyverheyt gebracht werdt, 't welck geschiedt door brandinghe, scheidighe, ende op-dampinge der suyverste deelen, &c. dan wort het een heerlijk teghen-gift, volghens *Quercetanium*. Ja dese Berch-stoffe, na behooren bereyrt zijnde, wordt een gelijcke kracht, om den mensch te verstercken, te herstellen, ende als jongh te maken, nefsens Gout toegeschreven. Het suyvert het Lichaam door een bysondere kracht, en bevrijdt het van alle verdervende en vergiftighe humeuren, die anders des selfs dootd komen te verhaaften.

Wat kracht dat de gheprecipiteerde heeft, is te sien by *Palmar. libri de Elephantiasti*, 't welck hy met dese woorden besluyt, seggende: Het gaat de kracht aller Meelaatse Genees-middelen verre te boven, dese onse Buyck-ontlastende Berch-stoffe wederstaat wonderlijck de quaataardigheyt en scherpigheyt aller Humeuren, en verweckt den stoel-ganck soo gemackelijck, dat het de Kinderen ende swangere Vrouwen veylich mach ingegeven worden.

want het bestaet uyt Gout, en Quick-silver: alsoo vermengt, en onder een ghewerckt, dat het een purgeerende kracht krijght: hier uyt sal genoechsaam blijcken, soo ick meen, dat het Quick-silver door sieh selven geen sterck in 't quijlen veroorsaect.

II. AANMERCKINGEN,

Van de quetsinge des Hoofds.

ANno 1663. in de Maandt Februarij, heeft den Heer Professor *Gerardus Leon. Blasius* verscheyde Lichamen met my geopent, in welcke hy vertoonde, dat 't harde Hersen-vlies soo vast aan alle kanten met het Beckeneel vereenicht was, dat wy het van alle Omstanders daar voor een gedeelte lieten afstrecken: ende by al dien yemant van haar alle in 't afscheuren een plaats konde vinden, daar het niet even vast vereenicht was, dat sy het geliefden te seggen, want wy zijn verseeckert, dat het in alle Lichaamen soo gevonden sal worden; ende daar en behoeft niemandt aan te twijffelen. De manier, op de welke vvy dese Hoofden opende, is dese: Na dat de Huyt afgenomen vvas, op de ordi-

N nare

nare wijze; soo is de Pan des Hoofts rontom, en over al door-saaght geworden, ende daar na door het gesaaghte Been, de *duram mater*, met een Incisie-mes doorsneden, ende als dan de Pan afnemende, vondt men dat het daar soo vast aan was, dat in 't afnemen den geheelen *Sickel* daar aan bleef, met het *Pijn-appeltje*, dat van sommige haarklovich, ende seer qualijck de woonplaats der Ziele genoemt wort. Die noch de waarheydt van dese saack willen in twijffel trekken, gelieven het selve om haar gerustheylts wille, op dese voorverhaalde manier eens te onderfoecken, ende als dan de werckinge van de Boor wat nader insien; Doch wy sullen eyndigen met 2 a 3. Aanmerckingen van swaare quetsinghe des Hoofts, waar van de Lijders zijn ghelukkig geneesen geworden, sonder de *Trepaan*.

Alhoe wel ick aan *Monf. Luc* in 't Jaar 1656. dese Historische Aanmerkinge (dien ick nu om de nootsakelijcke vereyffchinghen den Druck gemeen maackte, raackende het gebruyck en misbruyck van de *Trepaan*) geschreven hebbe, soo ben ick, gedurende den tijdt noch meerder door mijn dagelijckse ervarentheyt in mijn gevoelen volherdende, 'twelck te lange soude zijn te ver-

Falze
gladula
pinealis.

verhalen, kan derhalven niet geheel stil-
swijgens verby gaan: want in 't begin van
de Maandt van Julij, Anno 1662. zijn
my twee gelegentheden voorgevallen, by
na op een tijdt: te weten; het eene zijnde
een Kint, van een Koper-slagher op de
Nieuwen-dijck, 't welck van den eene ver-
diepingh tot den anderen was ghevallen,
ontrent 18. a 20. Trappen hoogh, met
een Wonde in 't Hooft aan de slinker-zij-
de, ende daar by gheen kleyne contusie.
Ick bevont het Kint sonder verstant, bra-
kinge, koorse als anders, ende voorts soo
swaare toevallen, als een gebroocken Bec-
keneel komt te veroorsaacken. Het andere
Kint woonende op de hoeck van de eerste
Haarlemmer-sluis in de Kelder, 't welck
mede van alle de trappen van boven neder
gevallen was, tot beneden in de Kelder toe.
Ses dagen daar na ontboden zijnde, bevont
ick soo aan de teykenen, als de swaare plet-
tering, die meer als de halve Hersen-pan
was bedeckende met een seer merckelijcke
en pijnelijke plaats, niet twijfelende aan een
gescheurde Pan, ben evenwel niet te min
met mijn gewoonlijke manier van gene-
sen (altijt een wakent oog houdende) voort
gegaan, ende door Godes genade een ge-
lackige genesinge van beyde dese Lijders

Contusio.

*Fissura
cranii.*

bekomen, voor-stellende een goede man-
 nier van leven, aan de Ouders, voor dese
 Kinderen, ende gebruyckende dese na-
 volgende Stooving.

℞ Rad. famcul: salsa parill.

Petroselini. añ. ʒ ij.

Herb. Betonica. m. i. ʒ.

Anagallis, ruta.

Artemesia añ. m. ʒ.

Flor: Melilot: p. ij.

Lavendul. p. ij.

Sem: Cumini ʒ. ij.

Foenicul.

Baccar Lauri añ. ʒ. j.

Contundantur & coquantur in vino rubro.

Fiat S. A Fomentum.

Waar mede het Hooft tweemaelen des
 daaghs gestooft is geworden, ende na de
 Stoovingh is d't navolghende *Linimen-*
tum ghebruyckt.

℞. Ol Myrtillor.

Laurini añ ʒ. ij.

Balsami sulphur ʒ. j.

Misce F. linimentum.

Ende na dat ('t Haar van 't Hooft af-
 gheschooren zijnde) het na behooren,
 warm

warm met dit *Linimentum* bestreecken was, ghebruyecten wy daar toe dese navolgende Plaaster.

℞. *Ceroti ex cumin*: ʒ. ʒ.
Emp: de *Betonic*: ʒ. ij.
Misce F. Emplastrum.

Door welck ghebruyck van Gheneesmiddelen van dach tot dach de toevalen quamen te verminderen, soogh dragende dat dese Kinderen behielden een weecken Buyck, ende zijn (voorts te werck gaande met dese voorverhaalde Geneesmiddelen) ghenesen gheworden. Ick soude veele meer andere ende diergelijke Exempelen kunnen verhaalen, maar dese sullen genoegh zijn, om ons te dienen tot Voorbeelden, ghebruyctse maar alleen met geen vooroordeel. Wat belanght de beschrijvinge van het *Cerotum ex cumino*, is my naghelaten van den seer ervaaren *M. Jacob van Roonbruyse*, Heelmeester binnen 's Gravenhage, die het selvige in sijn tijdt ghebruyecten in alle Pletteringen, waar door hy groote dingen uyt rechtten, ontrent swaare quetsingen; hebbe derbalven goet gedacht den Leser deselve mede te deelen, waar van den Inhoud is, als volcht.

cera Flava ,
Emplastri Diachalciteos , añ. lib. *℥*.
Ol Myrtillorum ,
Rosaceum , añ. *℥*ij.
Laurini *℥*ij. *Bacca myrtillorum* *℥*.ij.
Seminis cumini subtilissime triti *℥*vj.
 F. S. A. *Emplastrum* .

III. AANMERCKING,

Van de quetsinge des Hoofts.

A Nno 1662. den 10. December ont-
 baden zijnde tot *Marten Jacobsz. Hou-*
koopex , de welcke begeerigh was ghe-
 weest, om sich met Schaatsc rijden wat te
 vermaacken, tot tijdt-kortingh van een
 Wintersche na-middagh. Ende als hy be-
 sigh was met rijden, is hem ontmoet voor
 windt een snedigh Rijder, de welcke een
 Handt-slee was voort-duwende met een
 Kindt daar in, soeckende alsoo snellijck
 malkanderen voor-by te rijden, in 't
 welck de nebbe van sijn Schaats sloech
 onder de Slee aan stucken, waardoor hy
 niet alleen in sijn vaart wierdt ghestut,
 maar oock ruggheleins achter over ghe-
 wor-

worpen; vallende achter met zijn Hoofd op yets oneffens neder, met een swaare slag, dat hy (*tam a concussione cerebri, quam a fractura cranii*) van stonden aan bleef leggen, sonder eenigh verstandt, en kennisse, met een gheuurige braackingh. Den Patient t'huys ghebracht zijnde, bevonde ick hem noch braackende, met weynich verstandt, als oock Koortsich, het achterhoofd met een seer pijnlijke plaats geswollen ende gheplettert was, soo dat ick aan dese, als andere toevallen niet en quam te twijffelen aan een gescheurde Pan; Hebbe derhalven (*revulsions gratia*) den Patient 8. Oncen Bloet afgetrocken uyt de Rechter-arm, ende voorts een versachtende Clyster doen stellen, ende de ghequetste plaats des Hoofds seer warm met Wolle lappen doen stoyen, tweemaal des daachs, met dit na-beschreven *Fomentum*.

℞. *Herb. Betonica m. j. ℞.*

Ariem.

Absinth.

Lauri añ. m. j.

Flor: *Melilot:*

Lavendul añ. m. ℞.

N 4

Seminis

Seminis cumini: $\frac{4}{3}$. j.

*Concis: ac contus: coquantur in vino Ru-
bro, ad. lib. j. S. colatum, deest
pro fomento.*

Na de ghedaane Stoovingh, met dit
Linimentum, den pijnlijcken hals bestree-
ken.

gr. *Ol Myrillorum* $\frac{3}{4}$. S.

Rosarum.

Castorii añ. $\frac{5}{4}$. j.

Misce fiat Linimentum.

Des anderen-daaghs hebben wy ver-
socht de bykomste van den Ghenees-
heer *Arnoldus Tholinæ*, dewelck na dat
hy alles seer naauw hadde ondersocht
de omstandigheeden van de saack, en-
de den soberen staat van den Patient,
beval hy op de selvighe wijze voort te
gaan, hem ordineerende een Purgee-
rende Syroop met sijn toedoeningh, en-
de de volghende dagh het ghebruyck
van een bequaam *Aposema*, als andere
nootwendighe Ghenees-middelen.

Den sevensten dach heeft den Lijder
beginnen te klagen van groote pijn on-
trent de Ooren, loopinghe der Ooghen,
met

met verlies van zijn Reuck. Den achtsten dach heeft hy zijn Ghehoor verlooren. Den thiende was hy wat beter, ende de Koors minder. Den elfden klaagden hy van onlijdelijcke pijn in zijn Neck. Den twaalfde dach heeft hy eenich gheronnen Bloet door de Stoel-gangh quijt geworden, waar in de pijn der Ooren vermindert, ende de loopinghe der Ooghen opgehouden zijn gheworden, met wederom verkrijgingh van zijn Ghehoor. De volghende daghen soo door de Stoovinghen als strijkinghen, de swellingh ende de pijn des Hoofts van dach tot dach verminderende, heeft hy beginnen te klagen van onlijdelijcke pijn in de Rugge-graat, waar door wy ghenootsaackt zijn gheweest mede deselvighe plaats te laten stooven ende bestrijcken; Waar door de pijnen soo wel zijn vergaan, als lagher ghesackt, tot aan het *Os coccygis* toe. Daar na heeft hy de meeste pijn ghevoelt in Stier-been. zijn Dyen, als onderste Beenen, doch se zijn allenckskens vergaan, behoudende den Lijder 't verlies van zijn Reuck, alleen door dese swaare Val: ende is anders geluckigh ghenesen gheworden.

Hier mede sullen wy de Historische Aanmerkingh besluyten, danckende Godt Almachigh, die den Mensch soo veelderhande en voortreffelijcke Ghe- nees-middelen heeft verleent tot so- danighe swaare gebreecken, ende hem bidden dat hy dese en andere behulp- middelen uyt ghenaden ghelieft te se- ghenen, tot sijns Naams eer, ende onser saligheydt.

De tweede Historische

AANMERCING,

Van 't Snijden der Hase Monden:

Waar in verhaalt wort de wercking
selfs, dat is de maniere van doen, ha-
re Teycken en, Oorsaken, Voor-
seggingh, en Genesingh.

Aan den versochten, en seer geoeffenden

ROGIER ROGIERSE

BEERENAART,

Heel-meester tot Amsterdam.

WAARDE BROEDER.

DE nabevrindtschap verplicht my,
en port my aan, om met U E. yets
van dese saak aanmerkens waardigh
te verhandelen, soo tot oeffening, als oock
tot bevordering van de Konst; yvaar van

wy binnen dese vermaarde Koop-stadt onse kennisse dagelijckx te werck stellen, tot een groot behulp, ende troost des lijdens niet alleen, maar oock tot meerder opbouwingh van onse noyt voltrocken Konst, verhoope door U E. gheleerde ende geoeffende wetenschap, yets der selver aanmerckens waardigh te verstaan. Want wat aangaat dit ghebreck, is veele Heelmeesters wel niet onbekent, maar de rechte manier van doen, komen sy selden naar te volgen, Waar van men daghelijkx veel droevige exempe'en siet gebeuren, dat men Liever soude wenschen, dat de Kinderen noyt gesneede waren, als dat sy soomis-maackte Litteyckenen daar van, al haar leven komen te draghen; verhooped der-halve met de naaste gheleghentheydt van U E. yets bysonders dese matery aangaande, te gemoet te sien, om welcke reedenen ick u U E. hebbe gelieve dese Aanmercking toe te passen.

Wat aangaat het snyden van de halse-monden, is wel een Konst die alle Heelmeesteren betreft, maar 't en is alle mans doen niet, ende dat om verscheide reedenen; gelijk als met my getuyghe *Iohannes Taganlius, in Generali, & compendiaris suis Chirurgicorum institutione, ubi ait quot in periculo,*

ac Rationali Chirurgo duo potissimum, deside-
ranur.

1. *Exacto cognitio ejus partis.*
2. *Perita, ac solers promptitudo, seu promp-
ta quadam dexteritas exequendi ea omnia,
qua ad affectus Chirurgia subiectos attinent.*

Want ten eersten; vvert daar vereyft
geen bevende, maar een vaste hand tot uyt-
voeringe van't werk, welk door een schaar
geschieden moet; Ten tvveeden; een af-
surante vrymoedigheydt om een Kint, on-
noosel zijnde, soo harde met een sny-mes-
ken te quetsen, ende op soodanighe wijze,
vvederom te genesen. Daar is oock en goet
gesicht, ende een vaardigh oordeel van
nooden, om als vvanneer de snydingh:
onder de neus ghedaan is, de Bloet vliet
geen verhinderungh en komt te veroor-
saacken, tot uyt-voeringh van de Ope-
ratie.

Condi-
tien die
in een
Meester
vereyft
worden.

Ten derde, een goet gesichte moet daar
by zijn, om in die verbaastheydt, ende
door 't huylen van het Kint niet verhin-
dert, maar strackx ghereet te vveesen;
om te vveeten, hoe veel niet alleen yeder
Lip moet komen te missen: maar welcke
aldermeest, ende welcke minst moet af-
ghenoomen zijn: ende daar na dat de
Hechten (die door Inct met dwersche ghe-
trockene

trockene Linien niet wel kunnen afghereyckent worden, hoe wel het eenige Schrijvers komen te recommanderen) recht over een met malkanderen komen te accordeeren.

Welcke Operatie wel moet geschieden feer haastigh : Maar, *sat cito, si sat mo:* ende daar werdt om kort te gaan, na mijn oordeel vereyscht een Leuwen-hart, ende een Juffrouws-handt; ofte: *Secund. Ioh. Tagault. Moros qui deperit Chirurgen, ut sit.*

Audax, & animus intrepidus, in rebus tuis & necessariis.

In rebus dubiis, ac periculosis non admodum praecept.

Gelijck als ghy met my kunt getuygen, door het doen, ende 't by zijn van verscheyde Operatien, die noyt, Godt sy gelooft, ongeluckigh zijn uytgevallen, maar tot troost, en blyschap van de Ouders, als oock van de Vrienden feer geluckigh zijn genesen geworden, gelijk als ick in eenige Aanmerckingen sal verhaalen.

De bovenste Lippen gespleeten zijnde, veroorsaackt een lelijke mismaacktheyt, somtijds ontblotende een Tant, altemets 2 a 3 Tanden van 't bovenste Kaacke-been, zijnde feer gevaarlijk om aan te sien; ende se

de fels somtijds oock dobbel gespleeten ,
 behoudende alleen een gedeelte tusschen
 beyden , dewelcke soose niet *Callens* en is ,
 geen wech-nemingh van nooden heeft ; Teecke-
nen.
 maar het ghebeurt oock somwijle dat het
 sulcke gemeynschap heeft met het boven-
 ste Kaack-been , dat het selve oock met
 het Verheemelte-been van de Mondt ge-
 heelick in twee gescheyden is , ende als
 dan belet het 't suygen van 't Kint, de eene
 zijde van het bovenste Kaack-been , meer
 als het andere , van vooren met een Tant
 ofte twee buyten de Lippen uytsteekende ;
 soo dat , als wanneer daar een ghedeelte
 (door de natuer veroorsaackt zijnde) van
 de bovenste Lip komt te ontbreecken , als
 dan wert het by ons genoemt een *Hazemont* ,
 om de gelijkenis die het heeft met de bo- Wat een
Haze-
mont is.
 venste Lip van een Haas , dewelcke altijd
 de bovenste Lip gespleeten hebben ; maar
 of in een Kints lip , een enckele , ofte een
 dobbele scheydingh is , soo behout het ech-
 ter by ons de selfde naam sonder eenich
 onderscheyt. Maar by *Galenus* en andere ,
 wiert het *Curium* geheeten. Wanneer daar
 yets ontbrack , door gebreck van de Na-
 tuur , aan de Lippen , Ooren , ofte Neus.
 Oock als daar een stuck af ofte uytgeno-
 men was door een uytwendige oorlaack ,
 ende

ende yets ontbreekt van haar gheheel, want 't is onmogelijk te geven 't geen de Natuur ontbreekt. Maar een ervaren Heel-meester, kan wel t'samen voegen, 't geen dat gescheyden is, soo wel als hy kan wech nemen 't gheen dat daar te veel is, verbeeterende alsoo een mismaacktheydt door de Konst, datmen 't nauwelijcks kan komen te sien.

Oorfaaken van een Halsemond.

De oorfaacken van een Halsemond, veroorfaackt de Natuur, door schrick, ofte een stercke inbeeldingh; zijnde by sommige gehouden voor een Goddelijcke verborgenthey. Want ick weet my niet onbekent geweest te zijn, een Swaart-vegers Vrouw, woonachtigh in 's Graven-hage, dewelcke een Bedelaar, door sijn onbeschaamde stoutigheyt, mits te toonen het verlies van sijn eene Handt, een Aalmoesweygerde, daar door sy soo verschrickt ende ontstelt wiert, dat eenige dagen, daarna komende te verlossen van 't Kindt, een Wan-schepsel voort bracht; met diergelijcke verkorting van den Onder-arm, sonder Handt. *Fabrius Hildanus* verhaalt in sijn vijfde Aanmercking van 't derde Deel, een ander Exempel van een Wan-schepsel; een Vrouw die alleen door inbeeldingh drie Weecken van haar verlossingh, een Soontje

Soontje voorgebracht heeft, wiens voorhuyt besneden, ende gelijk als omgekeert was; en dat alleen overmits sy met ontroering, en stercke nadruck de manier van de Joodtsche besnijdenis hadde hooren verhaalen.

Dat de schrick ende de stercke inbeeldingh van een swangere Vrouw de voornaamste oorfaacken zijn eens wan-schepfel, leert wel de dagelijcksche ervarentheydt, ende daar worden weynigh misgheboorten ter Werelt gebracht, ofte dese oorfaacken kunnen daar te passe gebracht worden. Wat de verborgen oorfaack belanght, die wy de Goddelijcke noemen, daar moet ons verstant stil staan; want dese verborgentheydt is seer groot. Want neemt maar tot exempel, alsoo daar volgens onse Belijdenis, geen dinck by geval en geschiet, noch geen Haar van ons Hooft vallen kan, sonder den wil onses Hemelschen Vader, soo kan oock dese bloote inbeeldingh oock sulcken nadruck niet geven aan de teere Vrucht.

Dient dan tot exempel: by aldien een Vrouw op 't alderuytterste Swanger zijnde, komt schielijck, ende onversiens te schrieken van een Mensch, dewelcke een van sijn Leden mist, 't zy een Handt, Arm, ofte

Been, ende dat dese Vrouw een dach 8. a 10.
 daar na van 't Kint komt te verlossen, dat
 diergelijcke gebreck mede brengt ter We-
 relt: soude dat niet wonderlijk moeten
 zijn, als dit soo vroegh voor de verlossinge
 quam te geschieden, ende waar soude dan
 dat Lidt (door schrick afgenomen zijnde)
 blijven? of hoe kan ook na mensché oordeel
 die *Exirpatie* daar kómen te geschieden.
 Welcke verborgene duysterheydt te groot
 is, om verder daar in te gaan: ofte als wan-
 neer ter contrary, de inbeelding, de toe-
 doeningh van eenigh Lidt quam te ver-
 oorsaacken, hoe soude daar noch een Arm
 ofte Been mogen aangeset worden, ofte
 komen te gheschieden sonder een nieuwe
 ontfanginh, welcke dingen onmogelijk
 zijn om verder te doorgronden; maar ick
 oordeele dat dese wanschapheneyt geschiet,
 in de eerste geschapheneyt, ofte door ge-
 breck, ofte door overvloet van Zaat, en-
 de dat na de ontfanging Godt Almachtigh
 wonderlijk, ende miraculeuslijk de Swan-
 gere Vrouw sijne besoeking als voorseyt,
 ende laat door dese verschricking, als door
 een aanmaningh deselve ghewaarschouwt
 ende indachtigh gemaackt worden. Want
 als men let op de eerste ontfanginh, ende
 den tijdt van een volkomen Vrucht, die
 ge-

geschied in 42. dagen na het gemeen gevoelen. *Hippocrates* is van ghevoelen dat de Knechjes in 30. dagen, ende Meysjes in 40. a 42. dagen, volmaackt worden: andere stellen 45. daghen voor het langhste, en 30 voor't alderminste. Maar *Laurenius Libro octavo de formatione foetus, vita, & partu*, seyt seer wel, *quis primus sit conformationis dies, quis iem ultimus, solus qui foetum plavavit, novit Creator*: soo dat in dien tijt dan de Vrucht volkomen ofte onvolkomen moet zijn; is't door gebreck van Zaat, soo is de Vrucht onvolkomen: isser overvloed van stoffe geweest, soo kan daar oock door dese ontfanghing veroorsaackt worden, een Vrucht met 3. Armen ende 4. Beenen, ofte andersints, gelijk als ick verhaalt hebbe in de eerste Historische Aanmerckingh van't eerste Deel. Om dan, ervaren Man, ons ooghwit te bereycken, sullen wy hier niet verder in gaen: maar weder komen tot ons voorige Gebreck, ende sijne voorsegginge U E. beleefdelyck voor stellen.

Dese werckingh is gevaarlijcker aan ouden, als jonge Persoonen: doch den hantvaerdigen en versochten *M. Pieter Rogierse* heeft een Persoon, 28. Jaaren out zijnde, geluckigh gesneden. Maar de Kinderen werden gesneden, hoe jonger, hoe beter,

terwijl sy noch fuygent zijn , ten waar sy sieck ofte swack waaren , behalven die niet fuygen en kunnen , 't welck zijn die gene , dewelcke 't bovenste Kaecke-been met het verheemelte van de Mondt gespleten hebben , zy werden des Somers beter als des Winters genesen , om dat de warmte de Wonden dienstigh is.

Ende in de Lente, oock beter als in de Herfst; by aldien den tijdt van 't fuygen soo langh uytstel kan lijden.

Wat haar genesingh belanght , als oock de manier van doen , sal ick U E. kortelijck voorstellen met noch twee Aanmerkingen van swaare Hasemonden , die beyde het opperte Kaack-been gespleten hadden ; van de anderen , is niet van noode eenige Aanmerckinge te beschrijven , al soo die dickwils voorvallen ; verseeckert zijnde , dat den Leter hem genoeg sal kunnen dienen , van't geen ick beschreven hebbe , de genesingh aangaande , en is als volcht.

Gene-
sing.

De manier om dese mismaacktheydt te helpen, is: Men moet eerst ende voor al, letten op den Lijder sijn gesontheyt , en of hy wel gevoet , ende van een goede complexie is ; ende of hy oock eenige sieckten van Scheur-buyck , of anders onderwarich is,

is, infonderheyt so't een volwassen Persoon is; oock wel toefiende, ofte het gebreck geneeslijck is, of niet, al eermen daar de handt komt aan te leggen, dat is, of het verlies van de substantie der Lippe geholpen kan worden door t' samen-voegingh; ende daar dient men van verseeckert te zijn, al eermen soo swaaren werck by der handt neemt, ende op dat den Heel-mee-ster te beter sijn oogherck mocht bereycken, en geen schande in plaats van eer be- haalen, soo sal hy voorsichtigh zijn, want somtijts is het bovenste Kaack-been met de Lip in tweek gescheyden, en seer wijt van malkanderen gapende, doch sy vvorden evenvvvel op de selvige vvijse genesen, ende als het resteerende gedeelte tusschen beyde de Lippen hart gevvvorden is, soo *Callositas* moet het wech genomen worden, maar anders niet.

Men sal dan, wannermen voorgenomen heeft een *Hafemondi* te snijden aan een Kint, een plaats verkiesen daar schoon en helder licht is, settende den Lijder op de schoot van een ander, staande een Knecht achter hem, die het Hooft bequaamlijck komt te houden, den Lijder sijn handen wel verforcht zijnde, door de Lueren, daar het ingewonden is, ofte door banden

De ge-
reect-
fchap-
pen die
men van
nooden
heeft.

daar fy mede gebonden zijn , voor al in acht nemende dat het Kint in 10. a 12. uuren niet veel en heeft geruft , om dat het na de *Operatie* te beter soude komen te slapen: vorders sich verforgende van alle nootfakelijckheyt. En voor eerst, van een Roemertje met Wijn, ende een bequame hartsterckingh, oft het Kint door de *Hemorrbagia*, een flauwte over quam, een Becken met Laauw-water, ende twee Spongien, Wiecken, Compressen, als Banden, moeten alles gereet zijn, eer men dit werck by der handt neemt. Als dan, en voor eerst een scharp *Incisie-mes*, waar door het Wangenvlees onder de bovenste Lip gelegen, als oock het Vlees onder de Neus, bequaamlyk magh gescheyden worden. Een scharpe Schaar, waar door men behendigh moet de kanten van de afgeweecke Lippen voor een gedeelte (soo ver als 't van nooden sal zijn) wech nemen. Men moet oock gereet hebben een kleyn Sny-tangsken, om des noot zijnde, een uytsteeckent gedeelte van't Kaack-been als't in twee gespleeten is, wech te nemen, ende 5. a 6. silvers Naalden, die wel en drie kantigh scharp gemaackt zijn, aan haare Hoofden versien elck met een roode Carmosyne Draat Strick-zijde; om soo ras als het met de Naal-

Naalde door-ſteecken is, met de Draadt te mogen gehecht, ende te ſamen gevoeght worden. De Lippen dan moeten ſtracks ſeer ſtijf aan een gehecht worden, met drie Naalden, waar van den eerſten geſteecken moet worden ſoo dicht onder de Neus als 't mogelijk is; want door die hecht heeft men de minſte perijckel van uytſcheuren te vreeſen, door-boorende eerſt met de Naalt die Lip, dewelcke de wiſtſte gapende is: de tweede daar aan volgende in 't vleyſſigſte van de geſcheydene Lippen, waar mede de Knecht die het Hooft in 't ſnijden heeft ge-
 houden, met ſijn Handen de Wangen ſal ^{Maakt} van 't ^{leggen} ^{der} Neus, te ſamen drucken) op dat de hechting ^{hechten} te gemakkelijcker, niet alleen mach komen te geſchieden, maar oock, waar door de hechten, minder perijckel loopen van uyt te ſcheuren. De derde en laeſte hecht wert geleyt in 't alderonderſte van de Lippen, waar door deſe onder ſoo gelijk moeten genomen worden als 't mogelijk is. 't Inbrengen van de Naalde, moet ten minſte geſchieden een groote Stroo-breet van de geſcheydene Lip, om voor 't uytſcheuren bevrijt te zijn, ende op diergelijcke bree-ten, aan de andere zijde uyt komende, ende als dan met yder Draadt die aan elcke

Naalde vast is, eerst een slag of twee omleggen, om te sien ofte de hechten al gelijk geleyt zijn, 't welck seer haast moet gheschieden, met een sachten Spongie nat gemaackt zijnde in laauwe Wijn, ende leggen als dan de hechten seer vast door de Draat, over ende weer om de Naalde gaande, op die manier als de Kleermakers haar Naalden met Zy komen te versorgen op haar Mou, die sy niet gaaren en wilde misfchen; als dan sal men so ras de hechten geleyt zijnde, de uytsteeckende punte van de Naalden door het Snytanksken seer dicht af knippen, op dat sy buyten de zijde niet komen uyt te steken; want anders komen de uytstekende naalden eenige Ulceratien te veroorsaken, als dan sal men de geleyde hechten met een Balsam-oly warm bevochtigen, soo kunnen de geleyde hechten voor wiecken komen te verstrecken, leggende noch hier boven op een platte wieck, nat-gemaackt zijnde in de Ballem oly, ende de eene zyde van de wang met een dunne wel-klevende ende wel-bestreecken reep Pleysters vast ghemaackt zijnde, waar mede sachjens de wang na de Neus gevoert wort, ende dan met een dunne Compresse, na de Neus wat uyt-ghesneden zijnde, verbonden, ende aan de contrary zijde wederom vast kleevende, ver-

for-

forgende oock aan de een zijde van de muts een smal bantje, om op die selfde manier als met de plaaster geschiet is, het verbant over de geleyde hechten te beschermen, en daar op houden, wel lettende dat den Lijder sijn adem kan komen te haalen, en sijne Neufgaten niet verstoppt mogen zijn, gevende geduerig het Kindt met een Veer Syroop van Fiolen te lecken, ende seer voedsame spijs te eeten, en by aldien het Kint, als ordinaris wel geschiet, veel Bloedts in 't Lijf heeft gekregen, en gelijk als door dese *Operatie* verswackt is, soo sal de saack een geleert Genees-heer bevoolen zijn. Des anderen daaghs wort het verbant niet geroert, ofte ten waar de banden wat verschooven waren. Het tweede etmaal wort de bant verschoont, versorgende dat daar een Knecht wederom 't Hoofst komt te houden, ende de Wangen seer stijf na vooren t' samen-drukt, als doen het kint gesneden wiert, tot dat het van Playsters verschoont, ende van banden wederom vernieuwt is al te vooren, los-maakende de Draat van de middelste hecht tot op de helft, ende de andere hechten van eenige om-slagen, soo salmen geen *Ulceratie* onderwaarigh zijn door de geleyde hechten, want door het al te stijf leggen van de draden, vvorden die veroor-saackt

faackt daarom moetmen alle dagen eenighe
 draden vieren ende los maacken, als oock
 de ontbloote eynden van de naalden even
 staagh afnypen door 't snytangskē. Het
 derde etmaal maghmen de middelste hecht
 wegh neemen, ende de anderen een slaghe
 3. a 4. van de zijde draden vvederom vieren
 ofte los-maacken, ende het verbandt al
 wederom versorgen, als te vooren. Het
 vierde etmaal, soo men bemerckt, dat
 waar de middelste hecht heeft gelegen, geen
 scheidung meer is, als oock van onderen
 door het gebruyck van de Syroop, soo sal
 men de bovenste hecht onder de neus uyt-
 haalen, ende daar wederom seer nau op acht
 nemen. Ende by aldien men op 't 5 etmaal
 weynigh bedenking heeft van het Kint zijn
 woelen ofte huylen, soo kan men de selvige
 oock uyt haalen ofte ten minsten vvat los
 maacken; want ick laat de hechten noyt
 tot het seste etmaal legghen, ten zy
 het seer moeyelijcke Kinderen zijn. De
 hechten dan uyt-genomen zijnde, wert het
 voort wederom na de selfde wijze verbou-
 den. Op vvelcke voor-verhaalde manieren
 van doen ick door des Heeren genade vee-
 le en verscheyde hebbe ghenesen in den tijt
 van 4. a 5. etmaal. Hier wil ick dan alle
 jonge Heel-meesters ghewaarschouwt heb-
 ben,

ben, datse dese Wanschaphenheyt eerst wel examineren ende overleggen, op wat manier sy het soude komen te helpen, ende of het oock al mogelijk is om geholpen te kunnen werden; op dat sy van een wanschaphen Lip, geen lelijcker ghebreck en soude komen te veroorsaacken; want hier op moet insonderheydt gelet worden, te weeten: dat de kanten van de Lippen behoorlijk genoeg afgenomen zijn, soo dat daar niet resteert, ende dat sy stracks soo bloedich wederom aan malkanderen ghehecht worden, maar men behoeft daar geen Bloet uyt te laten loopen, naar de vermaningh van *Jacques Guillemeau*. die gebiedt. *Capitre. 2. au Livre des Operations de Chirurgie: il faut laisser couler quelque quantité du sang. &c.* Want my dunckt dat daar meer als te veel Bloets uyt loopt tegen ons danck. Daar en boven recommandeert hy noch. *Dat by aldien de Lippen niet wel t'samen gevoeght kunnen worden, door de alte groote distantie, die daar is tusschen beyden, soo salmen aan elcke Zyde boven de Lip een Halfmaanswijse openingh maacken; 't welck oock onnodigh is: om de mismaacktheyts wille.* Want kan men meerder ruymte; als daar van nooden is, bekomen, door het afscheyden van het ondergelegen Wange-vlees, als

Nodige
waar-
schou-
wingh.

Dolingh
van Jacq.
Guill.

Mis-
bruyck
der In-
stru-
menten.

als Neus, en bovenste Kaack-been, die-
men door sulcke affscheyding wel een wey-
nich verplaatse kan, soo dat dese openin-
gen niet dienstigh, maar seer schadelijk
zijn. 't Gebruyek van 't *Canon* is oock een
handigh Heel-meester in de weegh, ende
daar en kan geen voordeel mede ghedaan
worden. Hier werdt oock niet vereyscht
een *Pincet* om de Lip daar mede vast te
houden, gelijk als beschrijft M. *J. Girault*
Maistre Chirurgien Juré a Paris; Want hier
door worden de Lippen in 't vast houden
seer gekneust, ende derhalven niet raat-
saam na te volgen: Mijn manieren van
doen sult ghy noch uyt dese navolgende
Aanmerckingen kunnen verstaan. Dit
schreef ick aan U E. waarde Broeder, om
u oordeel hier in, ende eenige heylsaame
behulp-middelen te mogen danckbaarlijk
ontfangen. Hem den Alderhooghsten zy
eyndelijck danck geseyt, die onse geneef-
middelen genadelick wil segenen.

A M E N.

I. AAN-

I. AANMERCKING,

*Van een Hasemondt, in een jongh Kindt
geluckigh genesen.*

ANno 1661. heeft my wesen bezoeken den Geleerden Heer *Abraham Slingerlandt*, Genees heer in 's Gravenhage, dewelcke met my raat pleegden, van wegen sijn Kint, met een seer lelijcke *Hasemondt* geboren zijnde; ofte ick oock eenige hoop van genesingh hadde; ick voldeet hem: de maniere van doen voorstellende, als hem oock aanwysende, hier in de Stadt vertcheyde dien ick hadde gesneden, waar in hy sijn vergenoegen schepten; De oorfaack van sijn Kints gebreck was, dat sijn Huys-vrouw swanger zijnde, seer verschrickt was geworden door 't geschreeuw van een aankoment Knecht van Schevelingh, die ordinaris in den Haagh, langhs de straat loopt met Garnaat; sijn Huys-vrouw eenige weecken daar naverlossende, bracht een Kint ter werelt met diergelijcke mismaacktheyt; wiens bovenste Lip een vinger-breet van een gapende was, tot het middelste scheytsel van de Neus, en was van sijn ondergelegen deelen

len t'eenemaal afgescheyden , de slincker zijde der Neus, en Lip, waaren geheel mismaakt over-zijts ingetrocken; het bovenste Kaack-been, met het verhemelt-been, in twee gespleeten, 't welck met sijn rechten en grootste Tant, de bovenste Lip geheel mis-maakt deed' uyt-puylen, dat schrickelijck was om aan te sien. Naar dat ick dan alle behulp-middelen hadt laten gereet maacken, gelijk als ick in mijn tweede Historische Aanmerckingh hebbe verhaalt; soo hebben wy eerst ende voor al den Naam des Alderhooghsten aangeropen, om sijne genadige bystandt. De Operatie geschieden op dese navolgende manier, in 't by-zijn van den vermaarden Heer *Francoys van der Schagen*, ende den seer geleerden *Matthens Sladus*, Genees heeren binnen dese Stadt, als oock *M. Rogier Rogierse*, ende *M. Asta Wyma*, ende meer andere Heel-meesteren; settende het Kindt op de schoot van een ander, om 't selvige te houden, ende noch een die het Kint sijn Hoofthielt, dit gedaan zijnde, soo hebbe ick van stonden aan mijn Sny-mesken (de slincker Lip op-lichtende) daar een duymbreet diep ingebrocht, het Wange-vlees met eenen na de Neus toe, met een snee door-snijdende, ende alsoo van stonden aan de

Os max-
villare.

Os palati.

de andere zijde oock, soo dat de Neus van de andere onder geleegen deelen gescheyden was, waar door ick ghenoeghsaam ruymte bequam. Het uytstekende Kaackbeen met mijn Sny-tancksken (daar expres toe gemaackt zijnde) wech genomen, druckende met de Wangen de Lippen aan malkander, soo veel als 't mogelijk was, latende het door die geene die het Hooft hielt, so als verplaatst zijnde, te samen houden; als dan voortgaande met de Lippen rouw te maacken, door een stevige en scharpe Schaar, inbrengende stracks door de bloedige Lippen de bovenste Naalt, soo dicht onder de Neus als 't mogelijk was, ende met de andere twee Naalden de Lippen gelijk te samen hechtende. Dit ghedaan zijnde, heb ick 't Bloedt uyt het Kindt sijn Mondt gedaan, ende met wat Wijn uytgespoelt, als oock een weynich te drincken gegeven, ende sijn Adem wat laten halen; vorders de hechten ter deegen aangheset ende omgeleyt, met de Zijde draden, die aan de Naalde vast waaren, ende met den Balsen-oly bevochtight, daar op leggende een platte Wieck, ende het verbandt soo door Hecht-plaasters, als smalle banden, om de Neus-gaten niet te belemmeren, verseeckert; gevende het Kint een Hart-sterkingh,

kingh, ende voedsaame spijsse te gebruycken, oock mede een Syroop van Fiolen om te lecken, om van ondere de Wonde te bestrijcken. Den tweeden dach wierdt aan het verbandt niet gedaan, maar den derden dach is de middelste Naalt gelukkig uytgenomen, ende als voore verbonden. Den vijfden dach is de onderste Naalt, ende des anderen daags, zijnde het sesste etmaal, de bovenste mede uyt genomen, ende is den thienden dach na de Operatie, van banden en plaasters ontbloot zijnde, in goeder gesontheit vertrocken. De Moeder haar afscheyts woorden waaren onder alle: *Ick was by u als met een Monster gekomen, ende gaa nu, de Heer sy geloof, als met een welgeboore Kindt na huys.* En vaar wel.

II. AANMERCKINGH,

Van een Hasemondt, in een jongh Kindt geluckigh genesen.

ANno 1662. hebbe ick gesneden het Kint van *Christoffel Groenwegen*, Voorleser tot *Vytwijck*, in 't Landt van *Altena*, wiens wanschapehheit in alles het voorige Kindt gelijk was, 't welck oock de

de reden was, waarom hy by my quam; terwijl hy verstaan hadde, dat ick het Kint uyt den Hage hadde geholpen, ende als hy het gesien hadde, vertoefden hy niet om by my over te komen: 't Kint out zijnde 14. Weecken, maar ten konde oock niet suygen. De Operatie geschieden in 't bywesen van den Genees-heer *Paulus Barbette*, ende *M. Rogier Rogierse Beerenaart*. Als dan het alder uytsteekenste gedeelte van 't bovenste Kaack-been wech nemende, ende het ondergelegen Wang-vlees door 't Mes gescheyden hebbende, om bequaam en rekkelijk gemaakt te mogen worden, ende met een Schaar voort de Lippen raauw makende, hebbe ick het met drie silvere Naalden gehecht: mede de uytstekende eynden, van de Naaldens af-nijpende, door mijn Sny-tangsken. Wech nemende de middelste Naalt den derden dach, ende op de voorige manier verbonden, als mede op den vijfden dach gelukkig uytnemende de twee andere nagebleve Naalden, ende is alsoo door des Heeren genade den vijfden dach, zijnde de 15de. Weeck des Lijders ouderdom, volkomen ende geluckigh genesen geworden: ende op den thienden dach, na de Operatie gesont en wel te pas zijnde, naar Huys vertrocken.

A A N M E R C K I N G H ,

Van een gewonde

Z E N U V V ' ,

En sijne geneſingh ,

*Door wiens toevallen een der naaſte Leeden ſijn
gantsche gebeenten komt te miſſen , het Lid echter
ſoo wel onderſteunt zijnde , door meede werking
van de Natuur , als te voeren.*

Gefchreeven aan den wel-verſochten

H U Y B E R T U S K O C K ,

Heel-meeſter tot Woerden.

WAarde Vriendt , Na mijn vertreck
van Woerden (doenmaals daar ge-
roepen zijnde , om ſeeckere Vrou-
we in Barends-noodt van 't Kinde te ver-
loffen) ſoo hebbe ick na veele ende ver-
ſcheyde Heel-konſtighe verſchillen met
U E. afghehandelt hebbende , gedacht aan
U E. te ſchrijven van yets aanmerckens
waardigh , my onlanghs voorghevallen ,
waar in de wonderlijke verborgentheyd
van de Natuur blijkt , die een Heel-mee-
ſter in desperate voorvallen , weet te be-
ſchaffen

schaffen onbekende niet alleen: ja verbor-
gene Genees-middelen, te meer, als sy
door hulpe van een goefferent Heel-mee-
ster, de handt wert geboden om haar sel-
ve te kunnen redden; ende alsoo in u pra-
ctijck veele raare, aanmerckenswaardighe
voorzallen zijn ontmoet, soo hier te Lan-
de, als doen ghy de Konst waart oeffenen-
de in Brasil, als Opper-heelmeester van't
Gast-huys, in dien tijdt, als men de swaare
Oorloogen tegen de Portugeesen was voe-
rende, hebbe ick derhalven als plicht-
schuldigh niet kunnen na-laaten U E.
dese weynighe regulen te laten toe-ko-
men.

Alsoo ick 1662. den 14. Iulij, kreegh
een seeckere Vrouw, genaamt *Lysabeth A-*
driaans, woonende op't Bickers Eylandt,
dewelcke 't Huys feylende, in 't uytwrin-
gen der selver (een Naalde daar in verbor-
gen zijnde) in haar handt wrongh, door
de welcke een Zenuw ofte Peese gequetst
wierdt, waar op Koorts, groote Pijn, ont-
steeking ende swelling des geheelen Hants
volghde, welcke toe-vallen sy (soo door
haar eyge kennisse, als aangerade Genees-
middelen van andere onwetenen) socht
te verbeeteren; Maar alles te vergeefs
en vruchteloos afgeloopen zijnde, so ben ik

eyndelijk daar by gheroepen gheworden, zijnde den vierden dagh na dat de toe-vallen waren ontstaan, die sy gelijk als ick verhaalt hebbe, selfs door haare Genees-middelen hadde versocht te genesen, soo hebbe ick terstont door plaatselijcke uyt-wendighe Genees-middelen de Hant verbonden, niet alleen, maar oock verordineert een goede diëte ofte maniere van leven, als in Wonden van Senuachtighe deelen nootsaackelijk is; ende inwendige, soo Purgerende als andere middelen: doch de Aderlating die hier wel plaats behoorde te nemen, stelde ick uyt, om datse niet vollijvigh, maar schraal, ende mager van Lichaam was, soo trachte ick voortds de Pijn te stillen, ende de ontsteekingh, als toevloeyingh te beletten, door het verwyen van de Wonde in de Hant: ende hier door de quaatste plaats van sijn scherpe toevloeyende vochtigheyt (die gemeynlijk de vvonde der Zenuen ende Peesen komen te volgen) als oock door andere bequaame Genees-middelen uyt-toght te geven, te verdrogen, ende te verbeteren: want de alderquaatste quetsinghe, die een Peele ofte Zenuwkan over komen, is de minste quetsing, welck is een simpele *Punctura* ofte steek van eenig scherp Instrument, of glas,
of

of spelt, ofte vis-graat, ofte yets dierghe-
lijcks, om sijn nauwe ghevoelentheyts wil-
le, waar door van stonden aan swaare toc-
vallen veroorsaakt wierden; so heeft sich eg-
ter door de by een vergaderde vochtigheyt,
een swelling ontrent het middelste lidt des
laastē vingers, (wiens Pees ook gequetst was)
vertoont. 't Welck wy hebben getracht te
verbeeteren, doch vruchteloos, derhal-
ve de natuer door Suppurantia te hulp ko-
mende, ende in tijts geopent zijnde; dit niet
tegen-staande, soo waren eenige soo door-
drongen, datse t'eenemaal quaamen te
rotten, en af te scheyden, nochtans son-
der bedervinge des Beens: ende dit middel-
ste kootje is eyndelijk, dewijl 't van de ban-
den ontbloomt was genoeghsaam van selfs
uyt gevallen, doch de Vingers na de gene-
singh een ghenoeghsaame steevigheyt be-
houdende, tot mijn groote verwondering;
want de Vinger is haar gansch niet beletten-
de in haar werck te doen, hoewel ick van
opinie vvas, dat men de twee boovenste
Leeden van de Vinger behoorde te extir-
peren, om dat men de toevallen eerder sou-
de konnen verbeeteren, ende ten anderen
datse haar na de geneesing oock souden in
de wegh zijn, maar ick bevinde ter con-
trary, datse haar niet alleen in 't minste

hinderlijk is, want se wordt door meede-
 hulpe van de andere Vingeren al vry in de
 Hant getrocken. Ten anderen, soo dient het
 haar nu noch tot cieraat; waar in ik een y-
 der die de Konst oeffende, insonderheydt
 Nieuwelingen, hier mede wil waarschou-
 wen, in haar Practijck sorghvuldelyck te
 letten op de krachtige medewerckingen
 van de Natuur, die wonderlijk is in haar
 doen: wiens Dienaaren wy zijn, ende die
 wy dagelycks noch eerst leeren kennen.
 Want alse maar door een medewerckingh
 van een ervaaren Heel-meester de handt
 geboden werdt, machse met recht ghe-
 seyrt worden te zyn *Morborum Mediatrix*.

Ontfanght dan dese weynighe, met soo
 goeden hert, als ick U E. 't selvige uyt goe-
 de toegenegentheyt hebbe toegesonden.
 Ende vaar wel.

*Met der haast, geschreeven uyt Amsterdam,
 den 23. October, 1662.*

Antwoord op de voorgaande

B R I E F.

A A N M E R C K I N G H,

Verhaalende de Geneſingh van een Jonge

D O C H T E R,

Uyt wiens Dye-been een wonder groot
ſtuck Been van 't *Os Femoris* geſepareert is,
ſonder nochtans de langhtie te verkort-
ten, ofte de Actie in 't gaan
te verhinderen.

Gefchreven aan den ſeer Experten

HENDRICK van ROONHUYSE,

Heel-meester ordinaris der Stadt

AMSTERDAM.

WAarde Vriendt : Mijn veelvoudige
beſicheden, hoop ick, ſullen my eens-
deels by u verontſchuldighen, van
naalaatigheyt; in 't Antwoorden op U E. be-
leeſde Brief aan my geſchreven; van ſeer
ſwaare Toevallen, gevolgt op het ſteecken,
van een naald in een zenuw van de Hand :

door welckers toevloeyingen van Humeuren, en sweringhen daar op volgende, de Banden of Ligamenten in de laatste vinger des Hands, (tusschen het uysterste en achterste Kootje, soo quamen te verrotten: datter de middelste Koot onbeschadight) uyt viel: 't welck weynigh gebeurt; en dat vreemt is, dat door de natuur de Senuwen en Pesen de voorste koot (op sulcken be hoorlijcken kortheydt) tegen de achterste hebben getrocken, dat sy als vooren haar Huys-werck doen kan. Wy hebben hier in de stadt oock een Vrouw, wiens middelste kootje in de middelste Vingher in haar Jonckheydt (tusschen een deur) soo aan stukken is geklemt: en naar dat al de stukken door lanckheydt van tijdt uyt-gekoomen waaren, is oock de voorste koot (door het inkrimpen van Senuwen en Pesen) soo bequamelijck tegen de achterste getrocken en geheelt; dat sy daar mede al vele laaren haar werck heeft kunnen doen: maar een saack my onlanghs voorgevallen en kan ick niet naar laten U E. mede te deelen, die, naar mijn oordeel, noch wonderlijker is.

Het is geschiet, Anno 1652. in de maant van Iulij, dat ick ontboden wierdt ten Huysse van den Eersaamen *Lambert Pontsen* van *Zeyst*, een *Korenkoper*, om te komen verbinden

binden sijne Dochter, *Gijseltje Lamberts*, out
achtien Iaaren : zijnde altijd geweest van
een seer gefonde Complexie , gelijk sy ,
Godt danck, nu weder is : By haar koomen-
de , vondt haar op 't bedde leggen , zijnde
haar lincker Been , van haar heup tot aan
haar voet soo geswollen , dat haar Dye soo
dick was als haar middel , en dat soo ghe-
lijck naa proportie : dat men in eenighe
weeken niet sien konde waar het overvloe-
digh Humeur abondeerde , en was soo na-
tuurlijck van couleur , als het andere Been ;
Nu volgens de order van onse pracktjck ,
soo komt men het swackste eerst te hulp , al-
so wel , als men het tegennatuurlijke tegen-
staat. Haar Been dan zijnde meerder be-
suaerdts met de Odemateuse ofte waterach-
tighe vochtigheden als met uysterlijke pijn :
soo hebbe ten eersten getracht , het Lic-
haam , soo bequamelijck als ick konde , van
soodanighe vochtigheden te ontlasten ; op
hoop , dat het Been dan oock ontlast sou-
de werden , als gheschiede : Want het
gheheele Been wierde oock deur-gaans
veel dunder , uyt-ghesondert ontrent de
knie , en een hant breet daar boven , doch
meest buytens Beens ; ick nu dit siende ,
stelden doen voorseeker vast , dat daar de
wortel moest sitten waar uyt al het voor-
gaande

gaande van daan gekoomen was: soo trachte ick ten eersten door de bequaamste *Resoluerende Genees-middelen* de partyen uytwendigh te ontlasten: Alsoo de repellerende hier gheen plaats hadden. Hier door wierdt niet alleenigh de Knie dunder, maar de Ligamenten en voorts de beweghende partyen soo bequame-lijck op-gedrooght en versterckt, dat sy op de tiende weeck weder konde gaan, somtijts sonder Stock: soo dat sy groote hoop hadde van haast genesen te sullen zijn; maer van die tijdt af begon ick een kleyn vlackje te sien, hem in 't eerst vertoonende ontrent de grootte van een boon, en van couleur als de *gheborsten Aderen* in 't eerste zijn.

Varices. Op de dertiende week brack dit deur, doch daar quam niet als een waeterachtige materie uyt: de openingh was 3. vingeren breed boven het Lit van de knie, aan de buytenste zijde wat naar beneden, tusschen den twee Hoofdigen scheen-buygher, en den vierden Been-buygenden spier: maar ontrent dese plaats kan ickse naauwelijx voor spieren volkoomelijck rekenen, alsoofse meer naar Senuwen ofte Tendonon lijken, het welcke my verhinderde de openingh grooter te maacken: oock konde ick niet geenderhande moeyte in 't eerste met myn

Pro-

provet, tot by het gebeente komen; doch my wiert haast de wegh ghewesen, door het uyt-komen van een stuckjen afgescheiden Been, 't welck my doen de hope (van kort te genesen) t'eenemaal benam. Ick de Ouders dese swarigheydt, neffens oock de vrienden voorstellende, hebbense terstondt daer by ontboden eenige van de geleertste Genees-heeren, uyt al de vermaartste Steden hier ontrent: met de welcke ick diverse ryfen raat-gepleeght hebbe, ende quamen meest alle, volgens de order van de meeste, en geleertste: als oock oudste schrijvers, over een: namentlijck datter geen hoop was om 't accident volkomen te genesen, ten waare men die soo verre of langh, als noodig was, op snede, tot op 't Been toe, om de bedorvene plaatsen met gloeyende cauterien dan wel te branden, tot opdrooginghe van de bevervende vochtigheydt. Ick bekende wel dat dit een seer goet middel was om 't gebeente voor verder in-eetinge te bevryden, maar alsoo de Dochter seer wel gevleyfd, en redelijck vet was, soo soude de openingh wel naar gissinghe drie vingerbreet diep hebben moeten weesen, al eermen 't Been quam te raaken; dien-volgende moeyelijck om te cauteriseren, en periculus om te snijden, als men de opening

volgh-

volghden. Want dan kondemen de voor-
 noemde partyen niet ongequest verby snij-
 den; en al setmen een gloeyende *Cauterie*
 noch soo voorzichtig, soo daar sulcke be-
 weghende deelen als Peesen en Senuvven
 omtrent zijn, al vverdense niet selfs ghe-
 raackt, nochtans soo vverden die door
 sulck een naa-by komende, en oock on-
 natuurlijcke hitte, soo opgedrooght en in-
 ghetrocken. datse al veel van haar voor-
 gaande raddigheyt verliezen: oock voeg-
 de ick'er by; Als men nu al aan de buytenste
 zijde gedaan hadde vvat men konde, soo
 vvas men niet seecker dat de Schinckel bin-
 nens Beens oock niet bedorven vvas, al
 vvaar het snijden noch min veyligh vvas
 als aan de buyten zijde; overmits de groo-
 te Aderen en Hart-aderen. Ick dese voor-
 slaggh gedaan hebbende, vviertse seer vrien-
 delijck aangenomen van den Hoogh-ghe-
 leerden Heer *Isbrandus Diemer-broeck*, *Pro-
 fessor Medicina*, tot *Vytrecht*: oock soo
 bleeck het, niet langhe hier naar, of men
 sach vvel dat dese voor-gaande forge niet
 onnoodigh gevveest vvas; Want aan de
 binnenste zijde brack oock een gat; vvaar
 uyt terstont ook bedorven gebeente quam,
 soo dat vvy blyde vvaaren dat het voor-
 gaande voor-nemen op het onseker, niet
 in 't

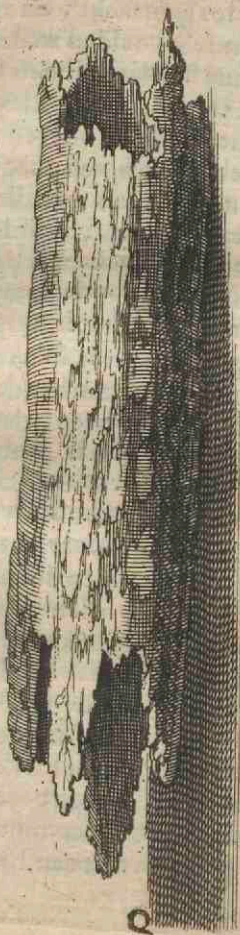
in't vverk gestelt en vvas, en vvierde oock door ordre van den voor-noemde Heer, geheel naargelaaten; haar voorschrijvende een goede manier van leven: en my voorts bevelende het uytwendige te besorgen, gelijk ick in alles omtrent een Jaar dede: in welcke tijdt al veele stuckskens Been uyt quamen; maar konde haar evenwel in die tijdt niet genesen, alhoewel ick'er veelderhande middelen toe aanwende. De Ouders en Vrienden seer trachtende haar tot haare voorige gesontheydt te helpen, hebben geresolveert om andere Doctoren of Chirurgijns te besoecken; Zijn met contentement van my gescheyden, op hoope van ergens yemandt te vinden die haer Dochter genesen konde, sonder snijden ofte branden, en hebben oock meest alle de Steden, niet alleen in ons Landt, hier omtrent besocht, maar oock eenige plaatsen in Brabant, doch alles vruchteloos: in welcke tijdt omtrent 9. Jaaren verliepen, en noch wel dertigh stuckskens Been uyt quamen. En alsoo in sulcke saacken, soo wel onwetende als geleerde Luyden raat gaven, soo hebbense: hoewel sy doen mijn Patient niet was; my somtijdts ontboden om mijn gevoelen te weten, oft de raat haar gegeven, oock goedt was, en oock het Accident

dent eens te visiteren: en beloofden my al-
 tijdt, dat, soo daar nootfaacklijck aan moest
 gefneden oft gebrandt worden, soo soude
 het door niemant gedaen vverden als door
 my, ghelijck oock in het tiende jaar ge-
 schiede, het welcke ick, om U E. Patien-
 tie niet veel te vergen, soo kort verhaalen
 sal als ick kan. Om U E. dan te betoonen
 (waarde vrindt) hoe wonderlijck en oock
 voordeelich de natuer haar in dit desperate
 accident geholpen heeft, soo ist dat als ick
 in de laatste 2 jaaren somtijts met mijn Pro-
 vet oft Tentyser eens voelden, bevont ick
 my ten eersten op 't been te weesen, daar ick
 in 't eerste wel drie Vingeren breet diep ta-
 sten eer ick 't ghebeente voelden; In het
 laatste jaar quam het soo dicht naar buyten,
 datter maar de huydt voor was, en somtijts
 gebruyckten ick eenige dingen om de ope-
 ning wyder te maken, soo dat ick daar ver-
 scheyde Tangen in bracht, waar mede ick
 het Been wel vatten; doch konde het niet
 meer beweegē dan of het 't geheele Been ge-
 weest hadde, soo vast sat het geknepen tus-
 schen den van binnengroeyenden *Callus*, en
 de buytenleggende Peesen, en Huyt, die 't
 na buyten drongh, dat sy haar Been in 18.
 maandē niet hadde kunnen buygen, so stont
 het alles gespannen. Sy hier eyndelijck ver-
 drie-

drietig in werdende, om altijd met een recht uytgestrekt been te moeten zitten en slapen, en dat met groote pijn, so datse somtijts heel niet gaan konde; soo heeftse met Raadt van haar Ouders en Vrienden my daar by ontboden, en hebben my daar weder Meester van gemaakt, gelijk ick neghen jaaren te vooren was geweest: sy selfs was heel couragieus belovende geduldig te zijn, ende alles naar te sullen komen, 't geen hier in behoorde gedaan te werden. Soo hebbe ick ten eersten de opening door opswellende middelen soo verwydt, dat ick in weynigh dagen bescheyt konde voelen hoe het Fragment lagh: maar niet hoe groot dat het was, ofte de openingh moest nootsaackelijck grooter gesneden werden, het welck sy seer gewilligh toe liet, dewijl ick haar versekerde, dat het sonder perijckel konde geschieden. Dit na behooren gedaan zijnde, hadde doen geen Tent-ijser meer van doen, maar konde met mijn vingeren *daar ick tot mijn werck redelijck mede begaafden*, veel beter bescheydt voelen. Want daar ick en soo vele andere wel dachten dat het een groote schilfer soude wesen op 't voelen van 't Tent-yser: maar wie soude gedacht hebben, datter een ront stuck uyt de heele schinckel soude komen, ghelijck ick met
 mijn

mijn Vinger bevonde, als ick daar mede in een ronde holligheydt voelde, daar wel eer het Murch in geweest was. Hier bracht ick den eenen beck van een seer stercke Korentange in, soo diep als ick konde; den anderen daar buyten over en wel vast genepen hebbende, probeerde ick of 't omdraeyen konde, 't welck geschiede; doen badt ick haar een kleynen tijdt kloeckmoedigh te zijn, haar beloovende het stuck Been terstont in haar handt te geven, gelijk 't oock datelijck (Godt danck) met weynigh bloet-stortinghe daar uyt quam, soo groot van dickte, en lenghte als ghy uyt dese mede gaande Figuer kont sien: die ick door het meeten van een Passer heb laten afmeten ende afteyckenen, na sijn eyghen grootte, rondte, holligheyd en langte, als oock de uytgegetene plaatsen van 't bedurven Been, behoudende altydt in bewaaringh het ghescheyde stuck been voor de Lief-hebbers van de Konst, die het gelieven te sien.

Nu, al hoe wel het bloeden niet veel en was, nochtans verhinderde het my om naar yets anders te voelen, daarom vulde ick de heele Wonde ofte holligheyd soo vol met Fluxel; als 't mogelijk was; om geen ruymte te verliezen, tegen 't aanstaande

de Verbandt. Des anderdaaghs het Verbandt weder los gemaackt, en alles uytgehaelt hebbende, voelden weder met mijn Vingeren, hoe het daar binnen gestelt was: doen vondt ick noch twee kleyne stuckskens Been die daaghs te vooren van t groote stuck afgebroken waren, het welck men perfeckt konde sien, als men die weder aen haar voorgaande plaats voeghden, en het was oock het laetste gebeente datter uytgekomen is. Yemant soude mogen seggen! dit *Fragment* of stuck, datter uytgekomen is, dat heeft op yder eyndt sulcke punten of tacken: Ergo, soo mosten beyde de andere eynden van het Dye-been, daar dit stuck tusschen uyt gekoomen is, oock haer punten en uytsteecksels hebben: waarom dat men dan die oock niet konde voelen, als 'er sulcke ruymte was. Maar dat konde hier niet wesen, want had men doen beyde eynden noch kunnen voelen, soo souden se noch soo wijdt van malkanderen gheweest hebben als het *Fragment* langh was: oock fiet men in meest alle de fracturen die in 't *Os Femoris* geschieden, dat de Dye daar in buycht; hoe veel te meer hier, als daer noch sulcken distantie tusschen beyden waar geweest, maer die was naer mijn gevoelen al over eenige jaaren met een beter substantie

volgroeyt. Ick heb oock wel 25. mael om mijn eygen gerustheyt naar eenigh blootleggende gebeente gevoelt, maar bevonde het alles binnen soo net bekleet; als of'er geen been uytgekoomen was en met sulcken *Weer* of *Callus* door de Natuer soo perfect in lenghte en dichte beyde eynden aen malkander gevoeght, dat men met al het konsthichte spalcken geen *Fractuer* beter by malkander soude kunnen houden, schoon men de Patient van 't begin aan tot het eynde toe, van de *Cuer* geduerigh in 't Bedde gehouden hadde. Soo mach ick dan wel seggen, ô wonderlijk werck van de Natuer! Want sy heeft hier soo wel de t'samenvoeginge als de scheydinghe, gaande en staande uytgewerckt; Want de meeste tijd geduerende haar *Accident* heeftse weynigh gelegen, ten waare als'er een beentje los quam, dat haar dan in 't gaan te veel prickelde: ja heeft oock gegaan tot op dien dagh doen ick'er het stuck Been uythaalen soude, en quam gaan uyt haar slaap-kamer in de kamer daar wy waaren, om datter beter Licht was: maar als ick het stuk beens uytgehaalt hadde, bleef sy daar op bequame Kussens sitten, en gingh des avonts weder van haar stoel, naar haar bedde, sonder eenigerhande spalcken daar om te zijn. Wat

voorts om haar te genezen van noode was, sal ick om kort te maacken voorby gaan; alleen is overig, haar tegen woordige dispositie te verhaalen, die (God lof) weder so wel is datse haar Been kan in-haalen en uytsteken: en gaat daar op als op het ander, al waar't 2. a 3. uren aan malkanderen. Want haar beenen zijn soo gelijk van langte en dichte, datse nau t' onderscheyden zijn.

Voor dese tijdt af-breekende om dat my oock tijdt ontbreekt; maar hoope U E. in toekomende contentement te gheven met noch yets sonderlings, noch onderhandenhebbende; welcke hoope dat de goede Godt oock een goede uytkomst geven sal, En ons alle wat ons salighst is.

Blijve U E. dienst bereyde vriendt:

HUBERTUS KOK,

Uyt Woerden den 28 October. 1682.

E Y N D E.

B L A D T.

BLADT - W Y S E R,

Van de voornaamste werckingen hier in begrepen.

A.

- A**anmaaning van een swangre Vrouw, om aan haar de Keyserlycke Sneer in 't werck te stellen. 15
- Aanmerkingh over 't gebruyck en misbruyck van de Boor. 159
- Epistola de Hydrargyro. 186
- Afseheuringh van 't harde Harsenvlies (in 't oopenen der Hoofden) verwerpelyck. 183
- Afeykening met Inck, in 't snijder der Hasemonden onnoodigh. 214

B.

- B**aarmoeder wat daar by verstaan worde. 126
- Geslootentheyd. 126
- Baarmoeders bals. 122
- Geslotenheyde. 122
- Oorsaacken. 122
- Toevallen. 122
- Verwydingh. 123
- Baarmoeder treckt sich samen naar een ontfangen wande. 51
- Onmoedig om te hegben. 68
- De selfs uytfinckingh onmoogblyk. 82
- Bewijs. 91

- Belacchelyk verbaal van 't uytspouwen der Lyfmoeder. 87
- Bewijs, datter veel van de Keyserlycke sneer zijn genesen. 4
- Datse sonder ghevaar van Vrugte, Moeder, en onvrughtbaarheyde geschieden kan. 6
- Dat Wonden en Contusien met breucken en scheuren des Beckneels, door Medicamenten genesen kunnen worden. 176

C.

- C**auteriseren in een Caics tegensproocken. Reden waarom. 206
- Cerotum ex cumino. 198
- Chyster voor een Vrouw in baarens noode. 16
- Conditien die in een Meester vereyscht worden, om een Hasemond te snijden. 205

D.

- D**ikte der Baarmoeder, in een bevruchte vrouw. 85
- Dooling van Jac. Guillemeau in 't snijden der Hasemonden. 219
- Dooede Vrucht onterent de Navel uytgesneden. 55
- Dooede Vrucht door de Buyck uytgeswooren. 56
- Dwalingh der Vroe-vrouwen, 93

aan-

aangaande den negensten
daag na de verlossing. 87

F.

Figuer, van de afzetteykende
plaets der Keyfers snee. 65
Van de houdende deelen des
Buycks. 49

Fondament geslooten in een jong
Kint. 130

Manier van openen en sijn
genesing. 131

Fondament in een jongh Kint
vruchteloos geoopt. 132

G.

Gereetschap in 't snijden der
Hafemonden noodig. 224

Gevoelen van Rousserus in 't
verkiefen des tijds tot de
Keyserlycke Snee. 30.

Van Rodricus à Castro. 39

Gevoelen der Autheuren, raac-
kende de tijt der fatsoene-
ring van de Vrucht. 211

Gevoelen van Paræus, over de
Keyserlycke Snee 57

Van Cornel. Celsus, aan
welcke zijde se geschieden
moet. 63

Van 't gebruyck.

Gevoelen van Varandæus,
aangaande 't leven der
Vrucht in 't Licbaam, na
de Moeders doot. 39

Gevoelen van Mr. Luc, raac-
de de vereening van 't bar-
de Hersen-vlies. 164

Gevoelen des Autheurs van 't

vlies Hymen. 106

H.

HArde Hersen-vlies over al
aan de Pan vast. 193

Hafemondt, wat het is. 207

Teeckenem. 207

Oorsaacken. 208

Voorseggingh. 211

Manier van snyen. 214. 222

Genesing. 212

Hafemondt gesneden in een long-
man van 28 Jaaren. 211

Hafemondt in een Kint van 9.

Maanden gesneden, en ge-
luckigh genesen. 221

Hafemondt in een Kint, oud 14

woecken, geluckigh gesne-
den en genesen. 224

Heelmeeesters teghenwoordig-

heydt nootfaeckelyk ont-
rent een swaare ver-
lossigh. 31

Historie van een Vrouw die een

doodde Vrucht droegh, en
echter bevrucht wierd. 54

Hoe Santius ter Werelt is ge-

komen. 33

I.

Insputting, om een verrotting in de
Lijfmoeders Scheede te sijn-
ven. 79

Instrument, Griffioen ongebruyck-
lijck. 5

Instrument decussorium sijn wif-
bruyck. 183

Instrument Canon in 't begien der
Hafemonden onnoodigh. 210

Instrument Pincet in 't snijden der
Hafemonden ondienstigh. 220

K.

K Eysers snee voor sommighe ghevaarlyck.	5
Wafseis.	27
Aan wie se geschieden moet.	26
Nootsaacklijckheydt.	27
Gebruyck.	27
Nutbaarheydt.	27
Seven maal aan een Vrouw in 't werck gestelt.	56
Plaatsse waarse geschieden moet.	65
Manier van hughten.	67
Konincklijke wet	69

L.

L Atijnsche Historie van Rausett.	41
Lavament om de wunde des Buycs af te wassen.	61
Lijfmoeders scheursel.	95
Verdeelingh.	99
Lijfmoeders Scheede.	105
Geslootenheydt.	105
Oorzaacken.	107
Teeckenen.	109
Voor seggingh.	110
Lijfmoeders Scheede geslooten door de Natuur.	110
Manier van oopenen.	112
Geneffingh.	113
Lijfmoeders scheede toegeslotē na 't gnenesen van een Gangrēna.	114
Manier van oopenen.	115
Lijfmoeders scheede niet volkomen geslotē door 't quetsen van een vrugt.	118

M.

M Anier om de Hoofden der doode te openen.	128
Manier van 't leggen der Hechten in een Hasemondt.	215
Manier om de Keyserlijke snee in 't werck te stellen.	62
Manier van leven in de Wonden der Baar-moeder.	69
Middel om de ulceratie der bigtē voor te komen in een Hasemond.	218
Om in 't Steen-snijden 't leck gaan voor te komen.	10
Mola, wat het is.	127
Oorzaacken.	127

Teeckenen.	128
Geneffingh.	N. 128

N Ageboorten aan den Eyndeldarm vast gegroeyt.	19
Noodige waarschoowingh ontrent het snijden der Hasemonden.	219
Nutbaarheydt van 't harde Hersenvlies.	O. 170

O Oorsaken van een Hasemond.	208
Oorzaacken van een nytsinckinge der Scheede.	80
Ongeoorzaamheydt des Patients, veroorzaackt naween.	116.
Opinion in la section Cefarienne de laq. Guill.	P. 57

P Estaria in Lijfmoeders wonden niet dienstigh.	68
plaafter, tot de gebreecken der Lijfmoeder.	93
Plaafter, tot pletteringē des hoofds.	197

Q Veesingē aan 't Hoofd in jonge kinderen gelukkig geneesen.	195
Quersingh aan 't Hoofd in een bejaard Persoon gelukkig geneesen.	199
Quetsingh seer swaar door een Stier veroorzaackt.	R. 29

R Eden waarom de Moeder gestorven zijnde, 't kind niet langh kan leven.	S. 31
--	-------

S Ektio Cæsarea, noodig ten opsichte van de Vrucht.	24
Noodig ten opsicht van de moeder.	35
Om wat reden de selve somtijds moet nagelaten worden.	70

Separatie van Dyebeen seer groot.	240
Steenachtigheydt aan de krop van de Blaas vast gegroeyt.	144
Stoorvingh voor een nytsgefackte Lijfmoeder.	T. 93

T Egenstrydigh gevoelen der Auteurs, over 't nytsincken der Baar-moeder.	84
Tijdt, wanneer 't eerste verbandt aan gesneede Hasemonden geschieden moet.	217
Tijdt, wanneer de Kinderen bequaamst zijn	zijn

B L A D T - W Y S E R.

zijn ont gesneden te worden. 12

V.

V Erbaal van een Vrouw, die door schrik e' w'nschepsel haardc. 202

Van een Vrouw die door inbeelding een w'nschepsel voortbragt. 208

Verlossingh eenes Vrugts door de hooren van een Stier. 25

Verskil der Autheurs, inde benaamingh en verdeelingh der Lijfmoeder. 97

Verstoringh en uytfinckingh der Lijfmoeders Scheede. 73

Haar genesingh. 92

Exilipatie. 78

Voorstel des Autheurs, in 't oopenen der Baar-moeders bals. 125

Zrouwlijckhejd wat het is. 99

Haar geslotenhejd, 100

Oorsaachen. 101

Teeckenon. 101

Genejingh. 102

Vergenoechsaa'mhejt van een Moeder, na 't snijden en ghenesen haars Kint. 224

Vrucht veroorsaacht de dootd aan de Moeder en sich self. 22

W.

W Aarschouwing der Vroevrouwen in 't besichtigen der ontsaangene Fruchten. 101

Waarschouwing des Autheurs ontrent de geslotenhejt. 117

Waar de naam van Cesar sijn oorspronck heeft. 28

Wat by de Keyserlijcke Snee verstaen moet worden. 5

Wat door de verborgen oorsaack der Hasemonden verstaen wort 210

Wat ontrent des selfs ghenefingh moet aangemerckt worden. 212

Wat voor 't vast maacken der beebien geschieden moet. 223

Water-blaas geborsten. 135

• Haar plaats. 137

Wesen, en verdeelingh. 138

Teeckenon. 140

Oorsaacken. 148

Voorsaggingh. 149

Genejingh. 152

Welck de gemeene dexelen des Buycs zijn. 50

Wet der Rechtgeleerde ontrent het begraven der swangere Vrouwen. 4

Wie men geloofst dat alderoerst door de Keyserlijcke Snee verlost is. 26

Wonden in 't Steen-snijden te kleyn, voordeelig, dan te groot. 10

Wonde der Keyserlijcke Snee niet doordelick. 40

Wonde der Baar-moeder veroorsaacht een Hernia. 52

Wonden balsem. 62

Z.

Z Enuw gewondt. 226

Haare toevallen. 227

Verbetering der Druck-fouten.

Bladt.	Regel.	Staat.	Leest.
4.	29.	Lib.	Leg.
10.	6.	porineum	perinzum
204.	29.	quot	quod
207.	25.	curum	curum labium
211.	10.	plan	plasmavit
26.	15.	Cæsaria	Cæsarea
28.	18.	foretitus	fortitus
41.	24.	expiir	experiti
62.	18.	coopyvz	copyvz
67.	20.	Chyruia	Chirurgia

Andere diergelijke, ende minder Fauten, sal den bescheyden Leser gelieven self te verbeteren.